

APOSTROF

revistă a uniunii scriitorilor

APARE
LUNAR

APOSTROF

Gabriela MELINESCU
Jurnal suedez

Norman MANEA
Divanul vienez

Alexandru VONA
Esmeralda

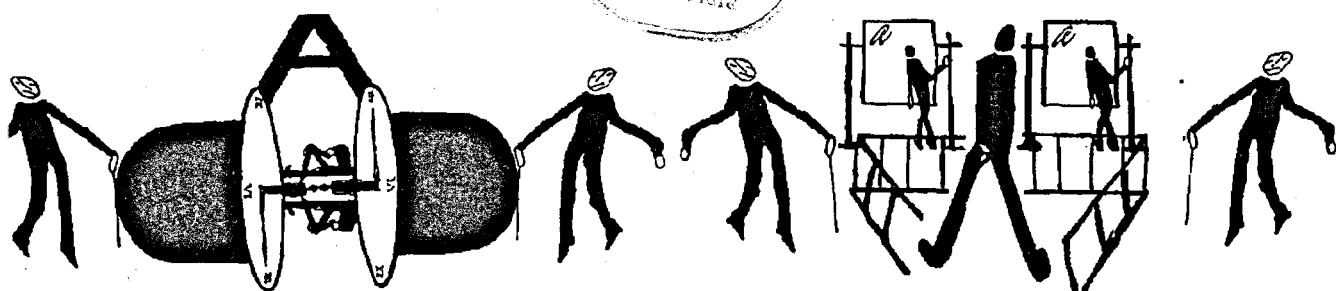
Dorli BLAGA
Fragmente de jurnal

Ion IANOSI despre Z. Ornea

Interviu cu Mircea FLONȚA

XII bis nr. 7-8
(146-147)
2002

opiāt, isī are și aici legend
n Aue. baloanele colorate anun-
iașe „Europa Fest”. Lume îm-
ă, să aplaude. să bea bere și prin
eună cu „Proeminenții” politici
armonii populiste de almanah

Revistă editată cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR,
PRIMĂRIEI ȘI CONSILIULUI LOCAL CLUJ-NAPOCA
și al FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS

În anticamera
securității

A apărut o carte foarte interesantă și foarte imperfectă, din lectura căreia se poate întrezări mecanismul de funcționare a Securității. Cartea se numește *Opisul emigrației politice* și cuprinde 1.222 fișe de emigranți români. Autorul volumului, Mihai Pelin, a sintetizat aceste fișe – ca „produs derivat”, ne spune editura în „Notă asupra ediției” – din dosarele de securitate pe care le-a cercetat în alte scopuri.

Cartea confirmă ceea ce toți bănuim, dar nu puteam proba: că cetățenii români rămași în străinătate au fost supravegheați de securitate. Unii, continuu și pînă la capăt; alții, intermitent. Cioran și Eugen Ionescu, de pildă, au fost supravegheați pînă în 1989, la adresa lui Cioran chiar plănindu-se, în iunie 1989, o acțiune de „demascare” (păcat că nu ni se spune mai mult despre ea).

Spre uimirea cititorului, fișele sînt pline de erori de informație, ceea ce arată că precizia nu era în nici un caz preocuparea Securității și a informatorilor ei. La fel ca la anchetele de Securitate pe care le-am citit (Blaga, Golopenția, Noica, Stelian Tănase etc.), și în acest *Opis...* făcut pe baza documen-

tării de arhivă se vede clar că Securitatea nu pretindea și nu lucra pe bază de informații exacte, ci se mulțumea cu afirmații compromițătoare despre persoanele urmărite. Ceea ce, cred, nu e o notă prea bună pentru un serviciu secret...

Inexactitățile din dosarele de securitate sînt cu adevărat sîcitoare: fișele lui Eliade, Cioran, Ionescu, Petru Dumitriu, adică cele pe care le pot controla, sînt, din punct de vedere al unui istoric literar, de-o inexactitate enervantă. E de presupus că la fel sînt și celelalte. Mecanismul de funcționare a securității se vede însă destul de bine: se fișa orice informație – politică sau personală (puține informații de acest fel au trecut în fișe), exactă sau inexactă, adevărată sau falsă – cu gîndul că, la un moment dat, adică la nevoie, Securitatea să „activeze” dosarul astfel alcătuit, să-l transforme într-un mijloc de demascare, de șantaj, de calomniere etc. în Occident (pentru cum e „activat” un dosar, avem, ca model, precedentul dosarului Vintilă Horia, caz consemnat în *Opis...*).

Păcat că lipsește un articol și despre expertul instituției securiste, Marian Popa, ori unul despre Constanța Olariu, care apare în multe fișe ca agentă a Siguranței, apoi a Securității. Păcat că autorul n-a dat și peste rapoartele lui Ilie Olteanu despre Eliade (fișa lui Ilie

nouă, țărilor abia ieșite din comunism. Deocamdată, enciclopedia se află la volumul I, literele A-D, iar România este prezentă în ea prin textul amplu și plin de informații al concetățeanului nostru, dl Adrian Marino, precum și prin alte două texte, despre religia din România, de Janice Broun, și despre literatura maghiară din România – de George Gómori. Textul despre cenzură al dlui Adrian Marino trece în revistă forme primitive de receptare din cultura română în sec. 19 (Hasdeu, de pildă, cu *Duduca Mamuca*), cenzura în România interbelică, cenzura în comunism. Pentru ultima perioadă, autorul face chiar o sistematizare a măsurilor pedepșitoare luate de putere contra celor ce încălcău/păcăleau cenzura.

CENSORSHIP
A WORLD ENCYCLOPEDIAVolume 1
A-DEditor
DEREK JONESFITZROY DEARBORN PUBLISHERS
LONDON & CHICAGO

A apărut, la editura Fitzroy Dearborn Publishers din Londra/Chicago, o enciclopedie insolită: enciclopedia cenzurii. Asta ne sună foarte familiar

Mihai Pelin

Opisul emigrației politice

DESTINE în 1222 de fișe
alcătuite pe baza dosarelor
din arhivele SecuritățiiMihai Pelin, *Opisul emigrației politice*, Ed. Compania, 2002

Olteanu e prezentă în *Opis...*, dar e neconcludentă). La fel, regret că lipsește fișa lui Alexander Ronnett-Rahmistruc, medicul lui Eliade, colaborator al FBI, legionar aflat în foarte strînse relații cu agenții de informație ai Ambasadei române în SUA, autorul unei uluitoare și foarte rudimentare mărturii despre comportamentul de legionar etern și neclintit al lui Eliade în America. Pentru clarificarea cazului Eliade, asemenea informații ar fi fost aur curat.

De asemenea, din *Opis...* putem deduce că Securitatea s-a folosit de propriii agenți, dar și de scriitori – unii, cum apare Marian Popa, ca „experți”; alții, racolați în țară și apoi, după emigrarea lor, supravegheați la rîndul lor (cazul lui William Totok, care însă și-a explicat condițiile „colaborării” în cartea recent apărută la Polirom, *Constrîn-*

gerea memoriei). Din acest punct de vedere, *Opisul...* ridică, din nou, întrebarea – veche – a mecanismelor prin care Securitatea a ajuns să-și racoleze colaboratori: prin ce mijloace au fost oare constrînși unii oameni să colaboreze? Și *cum* și *cînd* vom ajunge la aceia care au decis mijloacele concrete (șantaj, constrîngere etc.) prin care au fost racolați unii dintre colaboratori?

Apariția acestei cărți, așa incompletă și imperfectă cum este (nu se distinge clar în fișe ce anume e preluat din dosare, ce e adăugat de autor; problema s-ar fi putut rezolva simplu, prin caracter diferite de litere sau prin marcarea adaosurilor cu paranteze drepte) reprezintă un semn de sănătate a organismului nostru social.

MARTA PETREU

Pe aceleași trepte de aer

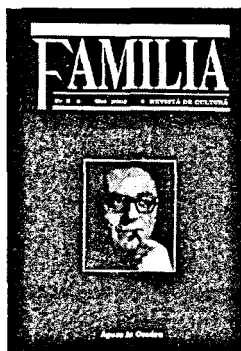
Pe aceleași trepte de aer cobor spre debarcader. Infinitul are culoarea mării pustii. Nici o frunză nu se clatină, nici un ceas nu bate.

De optzeci de ori am coborât spre luntrea aceea care trebuia să m-aștepte. De nenumărate ori putea să fie acolo. Dar n-a fost.

Mă va vesti o pasăre? Un vârtej îmi va desprinde umbra din țărână? Poate chiar soarele-mi va face un semn.

Tot ce vād este că ceasul încă nu bate, că uliul încă nu zboară. Dar știu că-ntr-o zi luntrea va fi acolo.

Vineri, 26 Aprilie 2002, orele 16

Familia, nr. 5, mai 2002, cu coperta de doliu pentru pierderea lui Doinaș. Revista pregătise din vreme, cu colaborarea poetului, un număr aniversar, care, iată, s-a transformat într-unul mortuar. Transcriem unul din ultimele poeme ale lui Doinaș, datat 26 aprilie 2002, în care presentimentul morții ia forma arhetipală a luntrei lui Caron:

Fragmente de jurnal

Dorli Blaga

Dragă Marta Petreu, te rog să-mi publici următorul text.

Apreciez ceea ce se numește „fair play“, adică poziția pozitivă a *României literare* față de cel ce a făcut din această revistă una din cele mai bune din țară, G. Ivașcu. Având însă în vedere că *România literară* pune la îndoială unele date din interviul meu din *Apostrof*, nr. 5, 2002, aduc aceste precizări:

„Amintirea“ e amintire, iar datele consemnate într-un jurnal rămân date certe, iar amintirea trebuie corectată în raport cu acestea...

Începând din timpul bolii Tatălui meu, am consemnat într-un jurnal etapele editării lucrărilor lui inedite. Acest jurnal există, l-am scos prima dată la iveală la Cluj, la „Centenarul Blaga“, cu prilejul unei mese rotunde, moderator fiind Geo Șerban, care frunzărea cu mult interes, alături de mine, acest caiet. Suntem și fotografiați.

Extrag din acest caiet numai datele referitoare la volumul de *Poezii* din 1962:

- 13.03.1961: revin la București după o vizită de câteva zile, la Cluj, la spital, la Tatăl meu;

- între 14 și 25.03.1961: întreveneri cu G. Ivașcu, I. Murgulescu și Leonte Răutu, care îl solicită pe Ivașcu, la sugestia mea, să se deplaseze la Cluj pentru a discuta cu Tata un volum de poezii;

- între 30.03.1961-31.03.1961, Ivașcu se află la Cluj, însoțit de mine. Are două întreveneri cu Blaga, la spital, se stabilește cuprinsul unui volum selectiv de poezii;

- 07.04.1961, se publică în *Contemporanul* câteva poezii inedite de Blaga și se anunță apariția volumului;

- 20.04.1961, Tata semnează în spital contractul pentru volum, adus de mine.

Urmează decesul Tatălui meu, 06.05.

1961. Citez în continuare:

- iulie 1961: „nu s-a făcut **nimic** cu prefața“;

- sept. 1961: „nu s-a făcut **nimic** cu volumul, nu îmi dau seama ce se va întâmpla“;

- febr. 1962: „lucrez traduceri pentru Institutul de Documentare Tehnică. Și aștept. Oare cât? Ce se va alege de poezii? De prefață? Cartea fără prefață **nu se publică**“;

- aprilie 1962: „congres al scriitorilor“;

- după 20 apr. 1962: „la Uniunea scriitorilor... mă întâlnesc întâmplător cu A. Rău. Îl întreb când mai publică restul de poezii inedite pe care i le-am dat. Aproape mă repede: «Ce, nu știi care e linia, nu se publică nimic»...“;

- 03.05.1962: „încep activitatea la Institutul de Documentare Tehnică, ca salariată. Aștept să se scrie prefața, dar **nimic**“;

- 14 iunie 1962: „**În sfârșit, marele eveniment s-a produs!** Adică, prefața la volum a fost scrisă. Mă anunță Ivașcu prin telefon... Nici măcar nu-i trece prin cap să mi-o trimită, iar când eu i-o cer, are un aer ușor mirat, și deplasat mirat! Îmi spune să-i cer secretarei o copie. Deci **mai am de așteptat, iar**“;

- 15 iul. 1962: „Citesc prefața. Poate o așteptam mai caldă“;

- 21-24 oct. 1962: „Văd corectura la volumul de poezii. Sunt **enorm de multe** greșeli. Poeziile au fost grupate în trei cicluri, intitulate după trei poezii. În fine. Direcția presei a scos 35 de titluri“;

- 25 dec. 1962: „**Am în mână semnalul Poezii 1962.** O zi care nu se uită... E doar primul volum Blaga din ultimii 15 ani!“;

- 10 ian. 1963: „Dna Lupescu, directoarea librăriei de la care cumpăr cărți, îmi povestește că în colecția «liliput» a apărut un volum de Beniuc. Acesta a venit la librărie și a întrebat dacă a apărut și Blaga“;

- 14 ian. 1963: „**Cartea în librării.** Se vinde într-o jumătate de oră. La librărie, Dna Lupescu îmi prezintă pe N. Tertulian. E foarte politicos, îmi spune că vrea să scrie un studiu despre Blaga“.

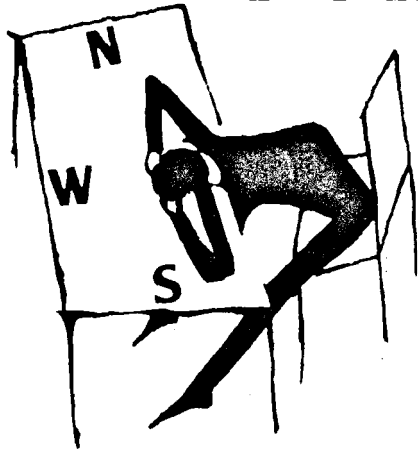
Prima recenzie, foarte frumoasă (am plâns când am citit-o), a fost cea a lui Matei Călinescu, *Gazeta literară*, 07.03.1963.

Am spus că Blaga a murit interzis, referindu-mă la **opera originală** și nu la traduceri. Acest lucru mi l-a scris și Rosa Del Conte, prin anii '90.

(Titlu dat de redacție)

Cuprins

Fragmente de jurnal	Dorli Blaga	3	• DOSAR	Esmeralda	Alexandru Vona	17
• PUNCTE DE REPER			• PROZĂ	Raport asupra mănăstirii	Liviu Bleoca	23
Tudor Vianu - Metoda „observației conștiinței“	Petru Vaida	4	• CONVERSAȚII CU...	Dragoș Calmă în dialog cu Mircea Flonta		26
• CRONICA LITERARĂ			Pentru pluralism filosofic	Lucian Zagan		27
Locuri poetice sau despre <i>mainimic</i>		6	• PROZĂ	Maestrul și învățăcelul Gobi,		
Bacovia, un postmodern ratat		6	Marele profesor și sărântocii, Noroc	Mariana Codruț		28
Cuvinte de întâmpinare	Irina Petraș	7	• POEM	Biserici fortificate transilvănene	Rolf-Frieder Marmont	29
Utopie și cultură	Ștefan Borbély	7	traducere de Marius Mureșan și George State			
Cronica ideilor/			• BIBLIOTECI ÎN AER LIBER	Tenorul din Cluj (fragment)	Jean-Claude Masson	30
Arheologia limbii ca voluptate a erudiției	Cătălin Ghiță	8	traducere de Bogdana Savu			
Hoțul de imagini	Claudiu Groza	9	Educația, Lecția	Daniil Harms		34
• ESEU			traducere de Mihai Vakulovski			
Mai multe percepții	Magda Cărneci	10	• SCRITORI MAGHIARI CONTEMPORANI	Poeme	Kovács András Ferenc	35
• POEME			Poeme	Balázs Imre József		36
Spinarea ciinelui, Podul minciunilor,	Dumitru Chioaru	11	Poeme	Demény Péter		37
Școala de înot, Calea Dumbrăvii			traduceri de Paul Drumaru			
•			• VESTIAR	O săptămână cu Vlad Mugur	Nora Colțea	38
Jurnal suedez (1)	Gabriela Melinescu	12				
• POEME						
Viticulorii, Epitafor pentru François,	Paul Celan	13				
Comunicat de vară						
traducere de George State						
• PROZĂ						
Divanul vienez (fragment)	Norman Manea	14				
• BALCANOLOGIE						
Circumscrieri (2)	Mircea Muthu	16				

Tudor Vianu – Metoda „observației conștiinței”

Petru Vaida

Una din cele mai intens gândite (scrieri) pe care le-am compus vreodată”, spune Tudor Vianu în autobiografia spirituală *Ideii trăite despre Introducerea în teoria valorilor* (1942), ultima formulare a teoriei valorilor de către Vianu¹ și singura încercare de a o expune în formă sistematică. În cele ce urmează, vreau să mă opresc asupra unui aspect care a scăpat pînă acum exegeților, și anume asupra metodei folosite de Vianu în această lucrare pentru a întemeia teoria valorilor. Importanța problemei rezultă din menționarea metodei în însuși titlul – complet – al cărții: „Introducere în teoria valorilor întemeiată pe observația conștiinței” (s.m. – P.V.). Ce sens a dat autorul conceptului de „conștiință” și celui de „observația conștiinței”? În carte nu există o problematizare a acestor concepte; trebuie să le desprindem sensul din analiza textului.

*Introducerea în teoria valorilor*² este o carte laborioasă; metoda teoriei valorilor se prezintă sub aspecte diferite, expresie a căutărilor gânditorului, în încercarea de a găsi un fundament metodologic sigur pentru întemeierea teoriei valorilor.

Pentru a explica metoda adoptată de Vianu în axiologie nu ne putem limita la considerente pur filozofice: trebuie să avem în vedere și contextul istoric în care a fost scrisă ITV, precum și finalitatea – umanistă – a teoriei valorilor în concepția lui Tudor Vianu. Într-o scrisoare către Mihai Șora din 9 august 1946, exprimându-și dorința ca o eventuală traducere în limba franceză a lucrărilor sale să înceapă cu *Introducerea în teoria valorilor*, Vianu explică: „Am scris această lucrare în epoca de mari încercări morale de la finele anului 1940 și începutul lui 1941, cînd totul se clătina în jurul meu, amenințînd să mă îngroape sub dărîmături. Cartea mea a fost încercarea de a-mi reorganiza certitudinile și de a-mi consolida temeliiile”. În condițiile tendințelor de relativizare a valorilor care se afirmă în epocă, a profunde crize a valorilor din preajma și din timpul războiului, criză care amenința să surpe temeliiile înseși ale culturii europene, Vianu a resimțit nevoia de a asigura obiectivitatea și valabilitatea valorilor, de a găsi un fundament sigur, indubitabil, pentru aceasta; el a cre-

¹ Expunerea – concisă – a teoriei valorilor din *Filozofia culturii* (1944), reia cu modificări necesare textul cursului de filozofia culturii ținut de Vianu în anii 1930-1934, păstrat în formă litografiată, și este deci anterioară *Introducerii*...

² De aici înainte voi folosi sigla ITV; trimiterile se vor face la ediția cuprinsă în *Opere*, vol. 8, Minerva, 1979.

zut că poate găsi acest fundament în conștiință, în „observația conștiinței”. „Mica scriere pe care mă hotărâsc s-o public – scria el în finalul *Prefeței* la ITV – va aduce serviciile sale... mai cu seamă că mărturia unei conștiințe care, observîndu-se pe sine, a regăsit semnificația obiectivă și constrîngătoare a valorilor culturii”.

Aserțiunea lui Vianu relevă totodată orientarea generală a axiologiei sale. Teoria valorilor era subordonată la el filozofiei culturii; Vianu adera, în esență, la o teorie obiectivistă, anti-psihologistă a valorilor, deoarece numai o asemenea teorie putea fundamenta (după cum vedem încă în *Estetica*) conceptul culturii ca realitate supraindividuală³. Pe de altă parte, formularea este oarecum paradoxală: Vianu își propune să obțină caracterul obiectiv și constrîngător al valorilor culturii din observația propriei conștiințe, deci obiectivitatea din subiectivitate; poziția aceasta îl situa într-un sens cu totul general în atmosfera fenomenologiei, care urmărea și ea să ajungă la „lucrurile însele” (*die Sachen selbst*) prin explicitarea conținuturilor eului (însă ale eului *transcendental*). „Nu vreau aici să renunțăm la marea idee a lui Descartes de a căuta în subiectivitatea transcendentală cea mai adîncă întemeiere a tuturor științelor și existența însăși a lumii obiective” (Husserl, *Meditații carteziene*).

Inițial, potrivit orientării sale generale științifice, Vianu caută să găsească un fundament empiric, o instanță empirică pentru întemeierea teoriei valorilor. El crede a fi găsit această instanță în „datele imediate (sau „naive”) ale conștiinței”, pe care le opune ca „fapte” oricăror „teorii”, „interpretări”, „analize”, „raționamente”, „teorii filozofice”. A întemeia teoria valorilor pe „observația conștiinței” însemna, pentru Vianu, a o întemeia pe datele imediate ale acesteia: „Pentru buna cunoaștere sau caracterizare a valorilor, se cuvine a le descrie după datele lor imediate, nu în lumina ipotezelor cu privire la producerea lor”. În legătură cu (pretinsa) distincție pe care fenomenologia ar face-o între imaginea (interioară conștiinței) și „obiectul intențional” (care ar fi exterior conștiinței), Vianu scrie că acest fel de con-

³ „... Dacă valabilitatea valorilor s-ar restrînge la unicul moment de fulgerare a dorinței [cum susține „psihologul axiologic”], atunci nu s-ar mai putea vorbi despre nici un fel de cultură omenească, adică despre nici un sistem de valori mijlocind între spirite și menținînd, deasupra lor, permanența cîștigurilor obținute de actele deziderative ale conștiinței umane. Adevărurile metafizicii aristotelice sau frumusețea dramelor lui Shakespeare ar fi niște simple convenții... lipsite de orice realitate axiologică pentru generalitatea conștiințelor” (ITV, 81).

statări reprezintă „niște date ale analizei, nu niște date imediate ale gândirii”. Sau: „Cuprinderea valorilor ca mijloace sau scopuri absolute nu este... un produs al raționamentului relativ la modul înlănțuirilor, ci o dată imediată, implicată în însuși actul de cuprindere a valorilor. Cuprindem valorile ca mijloace sau scopuri în afară de orice raționament și de orice analiză”.

Referința din *Ideii trăite* la „influența brentaniană” și la folosirea „conceptelor psihologiei empirice a lui Brentano și a școlii lui” este justificată, între altele, prin faptul că după cum „psihologia” lui Brentano era „empirică” în măsura în care se baza pe certitudinea absolută a „percepției interne” (*innere Wahrnehmung*), Vianu întemeia teoria valorilor pe certitudinea absolută, de ordinul evidenței, a datelor imediate ale conștiinței. Opoziția dintre „datele imediate ale conștiinței” și „interpretări”, „teorii” etc. nu o găsim însă la Brentano.

În prima ipostază a metodei sale, Vianu a căutat să dea un fundament empiric teoriei valorilor. Dar, observînd viața reală, gânditorul constată istoricitatea și relativitatea valorilor: unii oameni valorizează altfel decît alții, diferiți indivizi cu „structuri axiologice” deosebite (de exemplu „omul economic” spre deosebire de „omul moral”), diferite societăți, diferite epoci opun „ierarhii obiective a valorilor”, care rezultă din „estimația spontană a conștiinței” – alte ierarhii.

Pentru desemnarea acestei variații a valorilor de la „o” conștiință la alta, de la un individ la altul, de la o epocă la alta, Vianu folosește termenul de *volum* al valorilor. În legătură cu aceasta, el disociază – tot în spiritul fenomenologiei – nivelul *logic-teoretic* al axiologicului de nivelul *psihologic* al acestuia, situația „de drept” de situația „de fapt”: „În cadrul generalității *de drept* (s. lui Vianu) a tuturor valorilor se înscrie... volumul *de fapt* (s. lui Vianu) al fiecărei valori în parte. Generalitatea valorilor exprimă, așadar, raportul logic-teoretic dintre dorințe și obiectele lor. Volumul valorilor exprimă raportul psihologic dintre constituția empirică a conștiinței deziderative și obiectele ei” (ITV, 83).

În felul acesta, Vianu ajunge la ideile de „constituție (sau structură) empirică a conștiinței” sau de „conștiință în existența

⁴ Nu ne oprim asupra faptului că această caracterizare a fenomenologiei este inexactă, deoarece aici ne preocupăm numai metoda lui Vianu.

⁵ Termenul de „structură” în această accepție este al lui Eduard Spranger, după cum vedem din *Filozofia culturii* a lui Vianu.

ei empirică“ și implicit la distincția dintre „conștiința“ ca atare și conștiința empirică, psihologică. Prin această opoziție față de conștiința empirică, conștiința ca atare, care se află la baza „științei axiologice“, se dovedește a fi – în fapt, tacit, și oarecum împotriva proiectului metodologic inițial al lui Vianu – o conștiință *supraempirică*, ceva analog cu „conștiința în genere“ a lui Kant, sau cu „conștiința normativă a priori“ a lui Eduard Spranger, sau, poate, cu „eul transcendentă“ al lui Husserl.

Unui anumit concept metodologic îi corespunde un anumit conținut. Unei conștiințe (quasi) transcendente, non-psihologice, îi corespunde o concepție „platonizantă“ a valorilor – precumpănitore în ITV. Anume, valorile sunt concepute de Vianu după modelul gânditorilor care au aplicat metoda fenomenologică în axiologie (Max Scheler, Nicolai Hartmann) ca „niște obiecte ireductibile“, anterioare și independente de „experiența socială a bunurilor“, ca fiind, după o formulă care o amintește pe cea a lui N. Hartmann, citată în *Originea și valabilitatea valorilor* (1937), „condiția existenței bunurilor“ și totodată ca niște „esențialități“ „pure“ (de exemplu, frumosul sau binele în sine, concepute „fără nici o conexiune cu un suport concret“ adică fără a fi însușiri ale unor obiecte frumoase sau ale unor fapte bune).

Abandonând definierea valorii ca „un concept relațional“ (*Ideii trăite*), ca o relație între subiect și obiect, între eu și lume, concept pe care îl susținea încă în *Originea și valabilitatea valorilor*, și adoptând, după Scheler, conceptul după care valoarea nu este o „relație“, ci un „obiect“ (vezi *Bibliografia* la ITV), Vianu putea să admită istoricitatea valorilor, viața lor istorică, fără să concedă relativitatea lor în ele însele, ca atare. Variația valorilor se explică prin „alternarea“ actelor de dorință care le cuprind, prin faptul că ele sunt cuprinse de fiecare dată prin alte acte ale spiritului: „Relativismul valorilor nu provine din firea lor, ci din aceea a actelor cu care ne apropiem de ele“. De exemplu, „dacă idealul de frumusețe al Evului Mediu este altul decât acela al Renașterii, împrejurarea nu provine din inexistența unui frumos pur, ci din aceea că această valoare pură este sesizată mereu din alte unghiuri, în alte dispoziții ale spiritului, de fiecare dată prin alte acte ale lui“ (ITV, 66).

Dar, deși logica faptelor îl duce pe Vianu, în anumite pagini ale ITV, la postularea – tacită – a unei conștiințe supraempirice, conceptul unei conștiințe transcendente sau quasi-transcendente nu corespunde spiritului filozofiei lui Vianu, *formei mentis* a lui, rezervei sale față de orice „metafizică“. (De observat că termenul de „transcendentă“ nu apare nicăieri în ITV, ba, după câte știu, nu apare nicăieri în toată opera filozofică a gânditorului. În *Ideii trăite* întâlnim chiar o formulă surprinzătoare pentru un atât de temeinic cunoscător al kantianismului: „Spiritul, conștiința sînt de fapt realități psihologice...“).

De aceea Vianu va căuta o altă cale pentru întemeierea metodologică a teoriei valorilor.

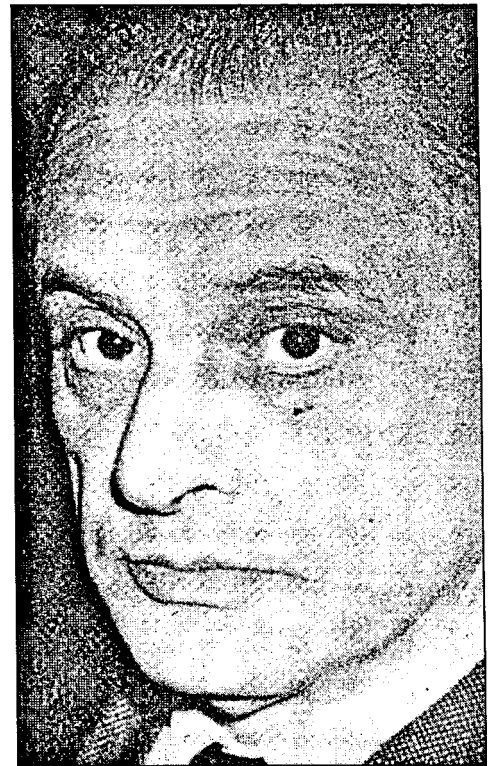
În legătură cu noțiunea de „date imediate ale conștiinței“ am observat mai sus absența acestei noțiuni la Brentano. Ea amintește însă de un concept al lui Bergson (*Essai sur les données immédiates de la*

conscience, 1888). Filozoful francez se bucura, în perioada în care Vianu a elaborat *Introducerea în teoria valorilor*, de o prețuire superlativă din partea acestuia. (În 1937 Vianu considera filozofia lui Bergson ca „poate cea mai de seamă sinteză teoretică a epocii noastre“.) Nu vreau să afirm existența unei influențe a lui Bergson asupra teoriei valorilor a lui Vianu, ci să semnaliez doar o similitudine sugestivă. După cum la Bergson noțiunea de „date imediate ale conștiinței“ implica un efort pentru a elibera „eul fundamental“ de crusta automatismelor gândirii obișnuite, la Vianu ea desemnează un efort pentru a îndepărta „învelișul“ teoriilor, interpretărilor etc. spre a ajunge la datele autentice ale conștiinței, deschizînd astfel calea spre firea autentică a valorilor. La ambii filozofi, este vorba de un efort de a pătrunde în *profundzime*. Noțiunea de „date imediate ale conștiinței“ nu trimite, cum s-ar părea la prima vedere, la suprafață, ci la profundzime.

Un asemenea strat profund în domeniul valorilor găsește Vianu în ITV, atunci cînd scrie: „... Cînd... stabilesc... generalitatea adevăratelor valori, afirm că dorința corelativă urcă din straturile fundamentale ale ființei omenești, *acelea prin care toți oamenii coincid*“ (ITV, 83; s.m. – P.V.) „dorințele respective... urcă din profundzimele organizației noastre“. El descoperă astfel dimensiunea generică a conștiinței: prin aceasta conștiința nu părăsește sfera empirică, nu face saltul de la psihologic la transcendentă, dar ea este presupusă a fi aceeași la toți oamenii. Această dimensiune este implicată și în folosirea în ITV a unor expresii ca „nimeni“, „oricine“, folosirea consecventă a persoanei I-a plural: „noi“ (adică „toți oamenii“): „Nimeni nu-și poate reprezenta într-un om un prieten... dacă în prealabil n-a cuprins prietenia“; „nimeni nu se simte sporit lăuntric prin sesizarea valorilor economice și nici prin aceea a valorilor politice“. „Nucleul valorii... rămîne doar un obiect al experienței interne, pe care oricine îl poate găsi în sine“.

În sfîrșit, Vianu asemuie conștiința axiologică, dincolo de orice distincție între empiric și transcendentă, individual și generic, cu ceea ce opinia comună crede a fi conștiința (în sens moral*) ca facultate de a distinge spontan între bine și rău. Tot astfel Vianu postulează „conștiința“, „conștiința axiologică“ ca facultate spontană de a decide între valoare și non-valoare, în genere între adevărat și fals în domeniul valorilor. În sensul acesta folosește el adesea expresia: „conștiința“, „cenzurează“ cutare sau cutare atitudine sau părere, de exemplu, intervertirea între scopuri și mijloace. În realitate, după cum se știe, facultatea de a decide între bine și rău nu e spontană, înăscută, ci rezultatul interiorizării normelor morale acceptate într-o comunitate dată, iar o „conștiință“ (axiologică) care ar distinge spontan și cu valabilitate absolută

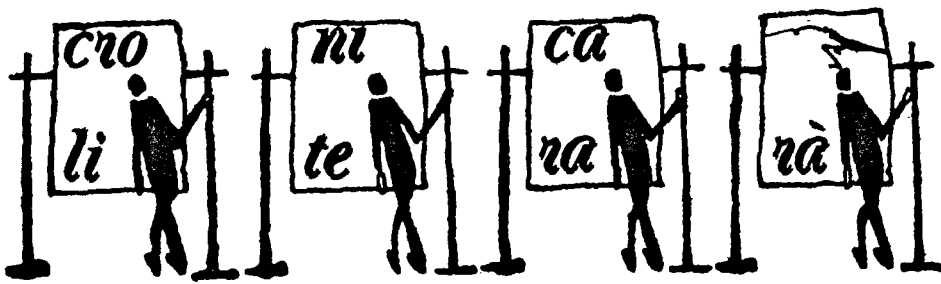
* În limba română nu există două cuvinte pentru a desemna conștiința în sens psihologic (germ. *Bewusstsein*) și conștiința în sens moral („ne mustră conștiința“; germ. *Gewissen*). În perioada 1969-1989 unii autori au introdus în dicționare sintagma „conștiință morală“. În uzul limbii nu există o asemenea expresie, ci doar două accepții ale aceluiași cuvînt „conștiință“, după cum putem vedea în DEX. Cantemir a tradus cuvîntul latin *conscientia* (în sens moral) prin expresia plastică „cunoștința acunsului inimii“.

între valoare și non-valoare, între adevărat și fals în materie de valori nu există ca atare: este doar un postulat optimist al filozofiei lui Vianu. El poate astfel să invoce „observația conștiinței“ în favoarea tezelor sale umaniste, ca de exemplu în critica vitalismului axiologic, sau a considerării puterii politice sau a acumulării de bunuri economice ca scop în sine.

Acest postulat, credința în „conștiință“ ca o facultate infailibilă și ca și înăscută, exprimă, pe de o parte, aspirația lui Vianu – la care ne-am mai referit – de a găsi, în condițiile crizei valorilor din epocă, un fundament sigur, inebanabil, pentru cunoașterea valorilor; chiar întemeierea axiologiei pe „datele imediate ale conștiinței“, împotriva oricăror „interpretări“, „teorii“, „analize“ corespunde dorinței de a conferi adevărilor referitoare la valori un caracter absolut, situat deasupra oricăror discuții; pe de altă parte, dintr-un alt punct de vedere, postulatul este legat de negarea, de către gânditor, a oricărei mijlociri, a oricăror considerații cu privire la geneza valorilor pe care am putut-o găsi într-un text citat mai sus. Acest din urmă punct relevă un aspect vulnerabil al axiologiei lui Vianu.

Fenomenologia ajungea dinspre subiectivitate la obiectivitate (tocmai) pentru că deosebea eul psihologic de cel transcendentă, introspecția care stabilește numai „fapte“ de „reflecția“ care accede la esențe, de „intuiția prin reflecție a esențelor“ (*reflexive Wesensintuition*, în Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie*). Vianu, care – în ultimă analiză – nu face aceste distincții, crede că poate ajunge la obiectivitate, la „valorile obiective și constrîngătoare ale culturii“ tocmai din eul psihologic, personal, din scrutarea propriei conștiințe, deoarece în orice eu, în orice conștiință, există intuiția sigură a naturii valorilor. Această credință în „conștiință“ este ultimul lui cuvînt.

Locuri poetice sau despre *mainimic*

Irina Petraș

În eleganta colecție „Poezii urbei“ a Editurii Dacia, seria „Poezii Oradiei“, a apărut a treia antologie de autor a lui Ioan Moldovan (după *Avantajele insomniei*, 1997, și *O uitare de texte*, 2000): *Interioarele nebune* (Cluj-Napoca, 2002, 160 pag.). Simpla enumerare a titlurilor volumelor succesive – *Viața fără nume*, *Exerciții de transparență*, *Insomniile lângă munți*, *Arta năbdării*, *Avantajele insomniei*, *Tratat de oboseală*, *O uitare de texte* și *Interioarele nebune* – ar putea, îmi dau seama, să spună câte ceva despre genul de poezie frecventat de I. M. Descrierea poetică de sine urmează, de la debut și pînă la cel mai nou vers publicat (nu și scris, căci mă urmărește senzația că poeme violent viscerale ori, poate, bîntuite de atrocități fantasmatiche își așteaptă în sertare secrete sorocul), o cale a „hărțuirii textuale“ (ca să preiau aici titlul unui volum de Marcel Mureșeanu), hărțuire abia deghizată în tensiune firească și de mult asumată. Cum s-a mai spus, lucrul ținînd de evidență, Ioan Moldovan (adică poezia sa, desigur) este locul înfruntării (ori, mai degrabă, *con-fruntării*, pentru a scoate în evidență complementaritatea lor) dintre două rădăcini ale aceleiași sensibilități, ambele aruncînd în jocul poeziei argumente grele. Pe de o parte, *viața fără nume*, pură și simplă, de o gureșenie arhetipală, suficientă sieși, mereu amenințată de *biblioteca*, de *viața cu multe nume*; altfel spus, înfruntarea liniei drepte, destinate a omului pămîntului cu linia ezitantă, labirintică a cetățeanului îmbibat pînă la saturație de livresc. De precizat îndată că e vorba aici de disputa dintre două „aristocrații“. Ioan Moldovan nu deține monopolul asupra acestei calm-înverșunate simbioze. Ea apare, în manifestări nicidecum mai puțin originale din această cauză, la mulți dintre poezii români care au păstrat povara originară de rafinament încercîndu-se, cu egală implicare, de rafinamentul cetățeanului receptat prin marile sale texte. În antologie pot fi detectate la fiecare pas urmele acestei perpetue bătălii, urme benefice pentru ambitusul liric. Dacă ar fi să-l descriu dinspre o poetică a locuirii, aș spune că se află într-un exod asumat de la început ca marcă posibilă a înrădăcinării; locurile biografiei sale au fost sistematic amîinate cu promisiuni de revenire. Fiecare în parte s-a încărcat, din această pricină, cu timp condensat și suspendat în egală măsură, așa încît nu poate mira aerul excesiv de crepuscular al viziunilor poetului. Vreau să spun că timpul pus între paranteze a continuat parcă să consume pe dinăuntru, acoperind cu cenușă rosturile poetice, grăbindu-le intrarea în lehamitea înțeleaptă a senectuții. Dacă în primul volum exodul se

producea prin recurs obstinat la cuvinte, vehicule presupuse magice pentru accesul grăbit la marile adevăruri ale ființei, *Tratatul de oboseală* înregistrează eșecul, elogiînd galben tăcerea, muțenia, plictisul. În *Viața fără nume* (1980), primul vers antologat numește deja desprinderea de locul securizant al casei natale: „Am ieșit din camera încălzită...“. De aici înainte, o vreme, poetul va sta, cum spuneam, sub fascinația exclusivă și albă a cuvintelor, urmărind: „rapida alterare și aburire a cuvintelor“, „umezeala cuvintelor“, un cuvînt ce se „scălbămbăie“; „adolescentul plin de cuvinte“ încearcă să nimerească o frază, „cîteva cuvinte putrezind și cîteva cuvinte verzui / cîteva cuvinte trandafirii“, „cuvintele își întorc capul spre trupul“ său, presimțind deja „pereți de gheață groși cît trecerea de la un cuvînt la altul“. Treptat, cuvîntul se antropomorfizează, doar *pare* cuvînt, căci întinde o mîină, e cal sau pasăre, exersează „un tremur o amuțire“. „Înfățișarea unui om în timpul vorbirii“, contemplată cu o distanță iscînd nevroze, sugerează și alte alunecări între regnuri, zeama cuvintelor se amestecă acum „cu zeama mai dulce a / pîinii și vinului“, frumusețea cuvintelor nu mai e suficientă, imaginația e concurată de memorie, se caută „ceva ca un cuvînt / ceva ca un lapte străvechi“, pentru ca la încheierea volumului de debut să se caute „ALTECEVA DECÎT CUVINTELE“. O dată cu *Exercițiile de transparență*, sînt tot mai frecvente opririle și privirile înapoi, încercările de a ocoli iluziile vîrstei fascinate de vorbele frumoase. „Astfel începu să-i fie dor minții mele de lumea de afară / Vinătă și uscată de cît vorbise“ ar putea fi socotite versuri de hotar. Năruirea e resimțită prematur, atinsă prin excesul de verbalizare. Simplitatea e noul cult al poemului, ea traducîndu-se într-o creștere a tensiunii lirice pe cantitate de vers și prin recursul obstinat la motivul morții intravitale: „totul în notații simple în jurul lumii simple / și moartea atotprezentă / scîncind sub scară“. Verigile intertextuale țin de același filigran thanatic descifrat în nesfîrșite „biblioteci de cartier“, „pe fondul sonor al morții / de-afară“, de un „ochi deja sătul de toate jocurile“, „neumit“, dar în stare să-și procure poezia din lumina bătrînă, din tînguiri cu stranii accente bacoviene, din singurătăți atroce, dez-încîntări degustate cu aproape-deliciu și aproape-dezmăț. Cum „nici cu trupul / nici cu sufletul / n-am ajuns la vreo concluzie“, iar legea morală întîrzie să se instaleze, *Insomniile lângă munți* își ridică ochii temporar către stele, ascultînd „un hohot de rîs venit din cosmos / unde sînt cuvinte noi“. Rezultatul nu-i decît o nouă liniște, „un depozit cosmic de maculări / ceva ca praful ca uitarea“, *Arta năbdării* aducînd pe furis în scenă *mainimicul*. Poemele se autodevoră cu o mărunță grimasă stăruitoare și de aceea grea precum fatalitatea, și ea derizorie, meschină, confuză. Întors dinspre cuvinte spre lucruri, poemul le descoperă la

fel de zadarnice, de goale, de inutile: „...sîntem lamentația prin excelență / nu vine îngerul, nu vine umbra lui, nu vine diavolul“. Într-un registru minor, dar nu mai puțin expresiv, poezia mai nouă a lui Ioan Moldovan pare o replică în canon imaginar la poemele Martei Petreu. Sub degetul *mainimicului* se intonează frînturi apocaliptice, însă, cum spuneam, o apocalipsă rarefiată, subțirețecă, oscilînd între lamento și blasfemie: „Am obosit să tot mor, să tot fiu“, „Nu știi ce să mă fac / o să mă fac totuși“. *Tratatul de oboseală* mai face un pas înspre dezintegrarea poemului. Paradoxal, lucrul se întîmplă prin mai ampla desfășurare a versurilor, prin falduri de vorbe potrivite. Dar între „zgomotele lumii de azi și melancolia lumii de ieri“, *mainimicul* e mai stăpîn ca oricînd: „muțenia mea se îngroașă pe rîu în jos“, iar „scrisa devine ilizibilă“. *Interioarele nebune* constată prezența obstinată a *mainimicului* în versuri rupte ca-n stanțele bacoviene: „Deja nu mai are nici un sens“, „Ajung acasă cu aceeași umbră“, „Trăiesc de la o propoziție la alta / rareori o duc pînă la capăt pe vreuna“, „Mă duc la culcare singur în clipocitul etern“, „Urmează o noapte pe care n-o mai țin / Corbi, oaspeți și ce fum, ce cheltuieți“, „De parcă toți mi-ar fi murit...“, „Pretutindeni ajung tîrziu și tu de oriunde lipsești“, „Așa cam pe la miezul nopții mă apucă existarea / în rest vînt și pulbere...“, „Nu e timp nici pentru citit nici pentru prezență“. Și, în fine, strofa, i-aș zice, emblematică, punctul de fugă al poeziei lui Ioan Moldovan: „Semne hrănitoare pentru un vis de om mai degrabă / bătrîn / în timpul vinului țărănesc / Le-am văzut, m-am îngrozit, am amuțit / Putem oare să ne întoarcem la viața de dinainte / sub fulgerarea de nimicuri?“

Bacovia, un postmodern ratat

Seul lui Ion Bogdan Lefter despre Bacovia (*Bacovia – un model al tranziției*, Pitești, Editura Paralela 45, 2001, 110 pag.) a fost, la început, prefață. Păcerea, interesul cu care l-am citit mă fac să regret, încă o dată, că nu-mi sînt cunoscute cine știe cîte alte prefețe la fel de incitante, risipite prin ediții care nu mi-au ajuns în mînă. Parte din regretul mai larg și mai adînc din ultima vreme că, la noi, e tot mai greu să fii la curent cu ce se scrie și se publică. Nu doar fiindcă, deși *carnea e tristă*, nu mai poți *citi*, oricum, *toate* cărțile, ci fiindcă ne putem, cred, lăuda cu cea mai deficitară circulație a cărții și a informației despre carte. Să mă întorc, însă, la cîrticica lui I.B.L. Capcana din titlu, mizînd pe faptul că, pentru bietul român, e greu de imaginat altă tranziție decît cea nesfîrșită pe care o parcurge, e demontată încă din prima pagină: „*Tranziția* din titlu aceasta este: de la modernismul începuturilor lui Bacovia, simboliste sau cum vor fi fost ele (s.m.), către formula de sfîrșit, pe care am putea-o numi – juxtapunînd prefixele – «pre-postmodernă». Cum lesne se poate vedea, Bacovia e sustras deja, cu bună știință și pe nesimțite, curentelor din jurul primei sale perioade creatoare. Nu e prima dată cînd se pune la îndoială puritatea formulei lirice baco-

viene, dar e prima dată când se propune cu destule argumente și viclenie exegetică un alt nume: „pre-postmodern“. Postmodernitatea literară românească, o realitate cu darul de a suscita respingeri, pentru mine, demne de cauze mai... fragile, nu și-l adjudecă forțat pe Bacovia prin pledoaria elegantă și aplicată a lui I.B.L., ci identifică niște rădăcini, recunoaște niște înmuguriri, disecă niște devieri care nu au avut pînă acum un nume mai bun, mai valabil. Cazul Bacovia, „ogîndă fidelă a creșterilor și descreșterilor criticii românești de-a lungul a șase decenii și mai bine“, cum îl numește eseistul, încetează a mai fi *caz* din noua perspectivă, căci distanța amețitoare și ciudată de la poetul „minor“ al începutului receptării critice la poetul „național“ de azi capătă sens de îndată ce nepotrivirea dintre Bacovia și „veacul suspect“ cu care încerca în van să-și potrivească pasul e receptată ca germene al unei noi poezii, presimțită mereu de versul bacovian și atinsă adeseori. Constanțele de *structură a limbajului poetic*, asupra cărora stăruie I.B.L., îl scot pe Bacovia de sub etichetele exclusive de poet al solitudinii și al angoaselor existențiale, și ele adevărate, dar parțiale; pus temporar între paranteze, *maximum*-ul psihologic despre care s-a tot vorbit lasă la suprafață *minimum*-ul de artă, grăitor astăzi când se poate vedea încotro ducea. Poezia *numirii directe* capătă altă greutate, alături de cea a *sugestiei*, care, deși nu poate fi ignorată, acceptă extrem de supus împingerile în umbră și coborîrea de pe podium. Cîteva incursiuni în biografia poetului se aliniază cuminte demonstrației. Chiar și balanța *oximoronică* a comentariilor despre poet și poezia sa e un argument al legitimității așezării sale printre precursorii postmodernismului. El e dozator pedant, capricios al simplității, un naiv care, poate, îndoie esențială, își joacă naivitatea; retrusul, singuraticul se confesează uneori cu directețe deconcertantă; pe măsură ce portretul exterior își îngroașă efigial și, deci, periculos liniile, cel interior e îndecis, cu efecte *trompe l'oeil*, firești, de altminteri, la un poet al privirii; proza invadează spațiul melodic al poemului, lăsînd fără răspuns întrebarea despre raportul dintre premeditare și ingenuitate. Prima încheiere a lui Ion Bogdan Lefter e pregătitoare: „Cu alte cuvinte, opera bacoviană ni se revelă ca emisie a unei sensibilități cu totul speciale, a unui eu izolat de lume, străin, vorbitor al unei «alte» limbi decît cea comună, incapabil să o deprindă pe aceasta din urmă, naiv sau banal cînd o exersează, tăcut în restul timpului, fiindcă n-avea cum și cu cine să comunice, un «extraterestru» cu un fel de a gândi complet diferit de al nostru, cu simțurile deschise înspre obiecte și înspre cosmos, psalmodiindu-și obosit obsesiile“. După acest prim reper, eseul urmărește în detaliu trecerea scrisului lui Bacovia de la mistificare la naturalețe, ambele cu ghilimele, fiind instrumente de lucru, nu verdicte. Bacovia, cel care „absoarbe lumea din jur în text mai degrabă prin înregistrare, prin *trans-scriere*“, „format într-o atmosferă pro-simbolistă și rămas tot timpul la o înțelegere modernistă a literaturii, face eforturi repetate de a-și «poetiza» notațiile, adică de a-și deforma percepția în sensul modelului retoric sub a cărui zodie se ivise și de care nici nu-și punea măcar problema să se desprindă. «Deformarea» nu

se putea produce practic, însă tentativa a condus în versurile din primele volume la un hibrid cu nescontate valori de expresivitate, pentru ca mai pe urmă să devină treptat explicit modul său natural, consemnativ de a se raporta la real, într-o scriitură tot mai liberă de tropisme, pe măsură ce poetul renunța să-și mai «mistifice» înclinațiile temperamentale“. Exagerarea modernistă a eului auctorial este înlocuită cu anularea sa, cu o depersonalizare grație căreia „mișcarea regresivă către inert e comunicată de niște versuri care par în fiecare clipă că se destramă“. De unde „neutralizarea constantelor poeziei modern(ist)e“. Necircumstanțializarea tot mai insistată, dacă pot spune așa, a enunțurilor transformă opera bacoviană în „rezultantă limitată a modernismului și inaugurare a unui alt limbaj“. Poezia sa e una de *notare*: „componentele existenței reale sînt absorbite într-o scriitură «prozaică», datorată unei percepții pasive, menite să «înregistreze» lumea înconjurătoare“. Deși Ion Bogdan Lefter ține să mărturisească, ici-colo, că lectura sa și-a ales anume calea („*prefer să văd... emancipare de modelul modernismului*“), analiza sa în trepte e mai mult decît convingătoare. E logică, strînsă și liber-tatonantă, și pare de neocolit. Efortul bacovian de radicalizare a structurii moderniste ca și eșecul său parțial („După ce a împins poziția instanței auctoriale la limita «mineralului», n-a avut puterea ori inspirația să facă pasul decisiv al re-biografizării vocii «naratoare» din poezie.“) sînt argumentate cu finețe. Deschiderea operei bacoviene pentru generații succesive își are în eseul lui I.B.L. o filă legitimatoare. Recunosc că demonstrația sa îmi e apropiată și fiindcă, la un moment dat, susținînd paralela posibilă dintre Bacovia și Sorescu, constatam lucruri oarecum asemănătoare (asumarea cotidianului în datele lui cele mai banale, mai puțin spectaculoase, mai umile, și înregistrarea lor cu o dez-mirare care le scoate din anonim transformîndu-le în emblemă a condiției umane, expurgarea oricărei formule tradițional „frumoase“, ignorarea anume, semnificantă, a pitorescului, suavului, decorativului, monotonia ca dimensiune funciară a ființei, transcenderea elementarului, a prozaicului, a meschinului nu prin operație metaforală, cathartică, ci prin refacerea drumului înspre corespondențele prime etc.; vezi, eventual, paginile despre cei doi din *Literatură română contemporană. Secțiuni*, 1994). I.B.L. a găsit acestor semnamente, intuite de exegeza bacoviană (cum, de altfel, autorul nu întîrzie să remarce, într-o lectură abilă și constructivă), derutantă, totuși, decenii în șir, un nume: *pre-postmodernitate*. Mi se pare foarte la îndemînă de acceptat, poate chiar cu o mică exclamație: „Ei, da, asta era!“.

„I.L. Caragiale“ din Ploiești a debutat editorial cu placheta *Singunitatea copacului* (1997), urmată de *Printre cutele perdelei* (1998), *Existențe* (1999) și *Atelier de dumezeire* (Editura Eminescu, 2001, 54 pag., cu ilustrații de Gabriel Stan). Fiindcă ușurința cu care poate scoate astăzi oricine o carte (sau mai multe!) mă face mai circumspectă decît mi-aș dori, nu voi comenta deocamdată nici una dintre „cărțile de debut“ mai sus pomenite, mulțumindu-mă să transcriu o poezie – *Teatrodologie* –, în stare să promită decuparea unei voci lirice greu de trecut cu vederea în viitorul apropiat: „Nici nu-mi vine să spun că cerul ăsta n-ar mai avea fund / (*se întinde poetul*) // Păi uite-te la el, nici nu-mi prea vine să spun că n-are // și totuși pune și tu mâna pe el / (*și poetul își cheamă un cititor din sală*) / Pune mâna pe cer, omule / Dar omul nu poate. / Omul n-ajunge la cer. / (*și poetul se uită la el disprețuitor*) / Fie, hai spune-o: sunt prea scund. / Bun. Și-acum mai rar. / Pune mâna pe poem, cititorule / Dar omul nu poate. Omul n-ajunge la poem. / Omul e prea scund. // Du-te, cititorule, și pune măcar mâna pe optzeciști. // Al naibii cer, știam eu că poeții l-au pus prea sus. / (*în scenă intră Demiurgul care roagă operatorul să mute / panoul un metru mai jos*)

Al doilea cuvînt are în vedere un debut propriu-zis: Ioana Macrea-Toma, *Tentația arabescului. Angloasă și anxietate în literatura argentiniană*, eseu cîștigător la Concursul de debut al Casei Cărții de știință, 2002, 120 pag. *Argumentul* autoarei (proaspătă absolventă a Facultății de litere clujene) avertizează că „fiorul anxios, sursă a binecunoscutului *realism magic*, la nivel de conținut, și generator de scriitură impresionistă, cu aspect eliptic, la nivel formal (în special la Cortázar și Sábato), va fi pus în relație, printr-o abordare de tip concentric, cu angoaasa ca sentiment general uman, actualizat și intensificat prin anumite determinări geografice, sociale și politice“, pentru ca în *Concluzii* să mărturisească, îndrăzneț și incitant: „Ceea ce vizez e un nou tip de critică ce ar putea să pună în mișcare un agregat frankensteinian perfect viabil. El ar putea prelua și face să conviețuiască organe critice aparținînd formalismului, existențialismului (mă gândesc la noua critică), sociologiei literaturii (teoria câmpului puterii în relație cu câmpul artistic a lui P. Bourdieu, metodele statistice de investigare a condițiilor de producere a operei în maniera lui R. Escarpit, ideea lui L. Goldmann privind omologiile între structurile mentalului colectiv și structurile operei)“. Probele oferite de tînăra cercetătoare sînt solide și bine articulate, motiv să-i urmărim îndeaproape evoluția.

Utopie și cultură

Ștefan Borbély

Cuvinte de întîmpinare

Primul cuvînt de întîmpinare nu privește o carte de debut, ci un braț de cărți care, toate împreună, fac cît un debut. E vorba despre cărțile de poezie ale Mihaelei Bidilică-Vasilache. Născută în mai 1983 la Câmpulung-Muscel, eleva Colegiului Național

Sub aspect instituțional, Sorin Antohi e cel mai bine situat dintre toți intelectuali români, în străinătate. A predat în Germania, Statele Unite și Franța, după un doctorat strălucit, luat la EHESS, la Paris. Între 1997 și 1999 a fost prorector al Universității Central-Europene din Budapesta, o plăcuță de recunoștință „eternizându-i“ numele în holul de onoare al Rectoratului, unde predă și acum, fiind totodată membru co-

optat în diferite comisii internaționale de evaluare academică. Asemenea lui Marian Papahagi, pe care-l urmează întrucâtva, fără ca regretatul profesor să fi beneficiat de extensia de stimă de care se bucură, pe mai multe meridiane, cel mai titrat optzecist de care dispunem, Sorin Antohi e un universitar profesionist, în sensul strict – și uneori chiar încrunțat – al cuvântului: distribuie burse, definește destine, e chemat în înalte foruri de decizie și de control, având, altfel spus, o vocație europeană de constructor, în mai multe limbi și mai multe culturi. Profesional, practică, pe urmele lui Adrian Marino, al cărui legatar testamentar și spiritual este, construcția erudită, interdisciplinară a ideii, la granița dintre istorie, sociologie, filosofie și mentalități. Un neopașoptism luminat îi traversează atitudinea autohtonă, unde vocea sa nu se confundă cu a altora, și unde, adesea, își asumă rolul intelectualului critic constructiv, incomod, departe de idolii triburilor și de ideile primite de-a gata. Recentele sale convorbiri publicate – cu Adrian Marino și Mihai Șora – indică propensiuni de intelectual angajat, responsabil, și poate că Sorin Antohi ar putea fi – mă joc aici cu o utopie... – vocea fermă în jurul căreia s-ar putea coaliza generația tânără de la noi (sau numai numită „tânără”, fiindcă multe dintre „speranțele” ei ating, încet-încet, 50 de ani...), în efortul de a oferi o alternativă viabilă la dictatura senectuții și de a scoate țara din marasmul „fără viitor” în care se află.

Fiindcă circumstanțele i-au favorizat poziția, Sorin Antohi a adoptat față de idiosincraziile noastre cotidiene o poziție de exteriorizare, trăind în afara țării. Distanța geografică s-a decantat, însă, în obiectivitate, recipient auster în care mai intră, în doze variabile, un instinct critic pozitiv, necoroziv și neconcesiv. Într-o tipologie mai veche, la care lucrasem prin anii de după Revoluție, l-aș încadra în categoria exponențială a „constructorilor” distanțați: ar mai intra, aici, Adrian Marino în primul rând, prin voința de a-și transforma sejurul clujean într-un exil voluntar, urmărind oarecum de departe viermuiala nervoasă a implicațiilor din jur, mai mult sau mai puțin înfrânți de ticăloșia publică dominantă.

Distanța e compensată de către Sorin Antohi prin texte: prin propriile sale cărți în primul rând, dar și prin câteva interviuri, găzduite cu precădere de către revista 22, deși autorul ieșean, aflat acum la Budapesta, nu-i împărtășește întotdeauna feroarele de club select, închis sau idiosincraziile simandicoase de autolegitimare simbolică, așa cum s-a întâmplat, recent, cu cazul Tony Judt, în care el a caționat, într-un interviu din 8 ianuarie 2002, poziția intelectualilor critici autohtoni, opunându-se formulei obediente a înregimentării în echipa celor bucuroși de a fi bătuți cu liniarul peste degete. Dintre cărți, Editura Polirom i-a reluat, în 1999, *Civitas imaginalis (Istorie și utopie în cultura română)*, a cărei reeditare nu se justifică numai prin valoarea intrinsecă a volumului, ci și circumstanțial, fiindcă, între timp, s-a tradus în românește *Istoria utopiei* a lui Jean Servier, *Gărdina desfătărilor* a lui Jean Delumeau, s-au publicat doctorate dedicate utopiei (cea mai cunoscută carte fiind aceea a lui Mircea Opriță); prin urmare, cartea poate fi judecată acum într-un context bibliografic mai larg, cu atât mai mult, cu cât, de pildă, idei similare au fost tratate și în volumele lui Cristian Preda.

Civitas imaginalis e, ca sintagmă, un construct pe modelul lui *mundus imaginalis*, definit de către Henry Corbin ca un spațiu „imaginal” al intermundiilor, situat, ca proiecție imagistică, între mundanitatea empirică a realului și universul transcendent al spiritului. Pentru Sorin Antohi, cultura este o *civitas imaginalis* ca atare, fiindcă ea exprimă, în ultimă instanță, disponibilitatea omului de a jongla cu realități spectrale, în limita propriei sale imaginații, care e, și ea, o realitate intermediară, fiindcă împărtășește atât puritatea transcendentă a spiritului, cât și opacitatea luminoasă a materiei. Că Sorin Antohi atribuie acestui „joc” o valoare existențială e demonstrat de primul text din volum, *Civitas imaginalis. Un caz particular în topologia intervalului*, care se termină, imperceptibil aproape, cu o ecuație gnostică: „Nimeni nu poate descrie o *civitas imaginalis* cu mijloacele utopiei narative [...], ci singur gnosticul, pelerinul spiritual poate, topindu-se în însăși «povestea» sa, în care el însuși devine *civitas imaginalis*, împlinind o vrere absolută”. Sibilinică, dar foarte frapantă formulă!: subscriind la ea, aș mai adăuga că, iată, Sorin Antohi nu e singurul ieșean care lucrează în perimetrul acestei paradigme, fiindcă în 2001, ieșeanul (prin adopție vremelnică) Silviu Lupașcu a publicat la Paideia „romanul” spiritual *Pelerinajul senzual*, în care existența e definită în aceiași parametri itineranți de transfigurare gnostică.

Sub acest aspect, volumul *Civitas imaginalis* e înrudit – deși se ocupă de alte teme – cu metodologia utopică, gnostică a lui I.P. Culiianu, formulă din care ies nu puține surprize scolastice. De pildă, analizând *Santa Cetate* a lui Heliade-Rădulescu și propensiunea acestuia – romantic-târzie, pașoptistă în esență, către utopia formelor, Sorin Antohi sesizează un aspect de ansamblu al construcției culturale pașoptiste de la noi, și anume ridicarea literaturii la nivelul faptului spiritual pur, acolo unde, de regulă, apar ideile. Pentru pașoptiști (dar lucrurile pot fi duse mai departe, spre beletristica lui Eminescu), cultura a jucat rolul portantului absolut, mesianic, rolul proiecției utopice, imaginale, fiindcă nu existau instituțiile pe care ea să se așeze. Denunțată, ecuația maioreșciană a „formelor fără fond” devine ea însăși o proiecție utopică, reconvertindu-și sensul. La noi – constată Sorin Antohi, cu titlul unui subiect major de lucru, care ar trebui re-investigat, recunoscându-i autorului excelența de a-l fi formulat primul – *istoria s-a născut din utopie, nu din mit*. Putem urca până la Cantemir cu această aserțiune, putem pătrunde, cu ea, în sistemele sapiențiale primare ale lui Miron Costin, sau putem coborî în *Țiganiada*: peste tot, găsim utopia ca substitut al istoriei, pe locul unei „origini”, unde, în alte culturi, se află mitul. E o excelență sugestie de filosofie a culturii și a istoriei aici, care contrazice atât stilistica formativă a lui Lucian Blaga (din *Trilogia culturii*), cât și ontologismul speculativ, de mai târziu, al lui Constantin Noica – autor de care, să precizăm și acest lucru – Antohi nu pregetă să se delimiteze, într-o excelență convorbire purtată cu Dan Petrescu.

Cartea cuprinde și acest dialog – împreună cu un răspuns formal al filosofului, căruia îi fusese trimisă dactilograma –, cuprinde, în final, și un excelent eseu, prilejuit de Cioran, despre meandrele filosofice ale definirii identității etnice, însă partea sa de rezistență o reprezintă secțiunea mediană, dedicată con-

stituirii conștiinței moderniste românești în furtunatsecul secol XIX, articulare ce se realizează tot pe coordonata inefabilă înscrisă în raportul dintre utopie și istorie. E de remarcă un aspect aici, fie că analizăm ideologia utopică a *Falansterului de la Scăieni*, al lui Theodor Diamant (construit pe modele fourrieriste și saint-simoniene), fie că ne oprim la marii ideologi, de la Heliade-Rădulescu la Kogălniceanu și Maiorescu: ecuația politică românească e, în secolul al XIX-lea, emanamente *prospectivă*. Altfel spus, ea se ocupă mai mult de viitor (uneori utopic), decât de trecut sau prezent. În perspectivă diacronică, cum trecem în secolul al XX-lea, orientarea se schimbă, devenind mai mult regresivă, decât prospectivă. În secolul XX, și mai ales în prima sa jumătate (dar nici cea de-a doua, comunistă, nu duce lipsă de asemenea frisoane), trecutul devine temă obsesivă, ca și instrumentarul ei existențial: regresia. În România secolului XX, utopia (forță dinamizatoare în secolul precedent!) e înlocuită cu mitul, sau cu pandantele analogice ale acestuia: forma creștină de viață (ortodoxismul), folclorul. Poporanismul, sămănătorismul, diferitele forme ideologice de autohtonism, unde intră și Blaga, confirmă mutația de accent. E tulburător ce se întâmplă, dacă privești lucrurile din perspectiva deceniilor care au trecut, dar parcă aceasta e mutația care explică multe dintre inerțiile noastre pragmatice de azi, ca și tendința de a înlocui munca, măiestria lucrativă, constructivă, comunitară, cu contemplativismul. Utopia e stilistica tare (*hard*, după Vattimo) a unei colectivități, fiindcă – așa cum spunea Karl Popper, citat de către Antohi – utopia naște întotdeauna violență, cei doi vectori contopindu-se în revoluție (expresie utopică a violenței – a spus-o și Sorel!). Or, mitul, folcloricul rămân pentru totdeauna – de unde logodna lor cu eternitatea! – dimensiuni ne-revoluționare.

Cronica ideilor Arheologia limbii ca voluptate a erudiției

Cătălin Ghiță

Andrei Cornea atestă o apetență reală pentru erudiția mascată în calambururi și paștise, topite în substanța unui stil persiflant-jovial. Fără îndoială, *Cuvintelnic fână frontiere sau Despre trădarea anticilor de către moderni de-a lungul, de-a latul și de-a dura vocabularului de bază* (Ed. Polirom, Iași, 2002) probează o vocație rară a eseistului; pe scurt, ar fi vorba despre o insolită empatie diltheyană în relație cu conținuturile lingvistice cele mai eteroclitice.

Hedonismul etimologiilor este greu de tradus în tropi ai lejerității eseistice; de Walter Skeat, de pildă, primul lexicograf care s-a aplecat asupra originilor limbii engleze, avea prea mult profilul unui erudit sec de Oxbridge și prea puțin pe acela al unui *causeur*, pentru a putea instrumenta un discurs științific și, în egală măsură, captivant din perspectiva unui lector cultivat. Andrei Cornea are însă această capacitate de sinteză, evitând să topească frazele într-o retorică unitară. *Scholar*-ul și *dandy*-ul își fac reciproc concesii întru delectarea cititorului.

Majoritatea celor 44 de microeseuri care compun *Cuvîntelnicul* au apărut în reviste culturale; cu toate acestea, adunarea lor între copertele unui volum le sporește coerența, ansamblul rezultat fiind polifonic-baroc. Pentru exemplificare, vom urmări, în cele ce urmează, câteva texte, punctând acele elemente care conferă discursului acel *éclat* alexandrin.

Andrei Cornea înregistrează un prim derapaj semantic în cazul termenului *cuvânt*, traducerea eronată a elinului *logos*. Eseistul demonstrează cu aplomb, în secțiunea intitulată *Cuvântul*, perpetuarea erorii lui Ieronim până în contemporaneitate. Acolo unde traducătorul latin al textului biblic scrie *verbum*, clasicistul optează pentru *ratio*, echivalentul, *inter alia*, al *rațiunii*, astfel încât pasajul introductiv din *Evangelia după Ioan* să capete sens. Demersul lui Andrei Cornea se situează, în opinia noastră, în proximitatea celui al lui Philon, care, într-o primă fază hermeneutică, imaginea *logos*-ul ca Rațiune a Sacralului, receptacul al *ideilor* ca *pattern-uri* ale genezei (în a doua fază, va vorbi despre *logos* ca despre un *kosmos noetos*, divinitate transcendentă; după crearea lui *kosmos aisthetos*, imanentă; fiu al lui Dumnezeu). De ce s-a iscat toată această controversă a echivalărilor semantice? Răspunsul oferit de eseist este că, în acest caz, ar fi vorba de un soi de protocrism religios, o instanță arhaică de *political correctness* în articulațiile unei eclezio-crații *in statu nascendi*: «Trebuie demonstrat cu orice preț că Mesia-Hristos fusese anunțat în scrierile sfinte ale evreilor, iar pentru a impune această idee nu era de respins sublinierea anumitor paralelisme și echivalențe între cele două Testamente, ba chiar constituirea paralelismelor acolo unde acestea erau inexistente» (pp. 9-10).

Euforia vituperantă, temperată de o detașare estetică de obiectul disecat lingvistic, transpare în *Neo*, miniatură de patologie a lexicului. Necrozarea a numeroase segmente morfo-sintactice este înregistrată cu instrumentarul solid al specialistului, care, excedat de utopiile corective, se mulțumește să formuleze diagnosticul și să realizeze paralelisme în diacronie: «Ce se întâmplă sunt diferite transformări lingvistice naturale, cerute de *legea lenei universale*; aceeași lege a acționat și în trecut când, să zicem, latina clasică și-a pierdut terminațiile cazurilor, când a dispărut deosebirea între (sic!) vocalele lungi și cele scurte» (p. 27).

De un umor debordant este microeseul intitulat *Capul*, centrat pe analiza vectorilor conferirii puterii în comunitatea sau, în unele cazuri, chiar statul antic. Andrei Cornea identifică trei constante în procesul electiv: înălțimea fizică, abilitatea de *gourmet* și virilitatea, făcând completarea de rigoare: puterea era acaparată de «cine avea toate dăruirile, tustele laolalt!» (p. 86).

Două conținuturi obsesive ale imaginii vernaculare, în cazul cărora trebuie distinsă totuși diferența specifică, sunt America și Occidentul, tratate în secțiunile omonime. Fascinația exercitată de cele două realități ce dobândesc, predictibil, contururi hiperbolizante este indubitabil; mult mai interesante sunt însă următoarele aspecte: decelarea unei metonimii în cazul termenului *America* (în mod current, continentul a fost substituit de o țară) și echivalarea Apusului cu un *locus* al redempțiunii

în *hic et nunc*; popoarele migratoare (atât *stricto*, cât, mai ales, *latto sensu*) au tendința de a evada în lumea civilizată și (culmea!) de a se integra în jinduile structuri ale acesteia.

Oricum, această integrare nu poate fi decât una de formă, nu de substanță; alogenul a fost și va rămâne *barbaros*. Axioma, valabilă în societățile primitive, este inoperabilă în contextul postmodernității, în care «toți tindem să fim deopotrivă de barbari, unii pentru ceilalți. Între *același* și *altceva*, între „noi” și „ei” (*aliens*) nu prea mai există intermediar. Teritoriul *xeniei* a fost îngustat tot mai mult. Tehnic, a fi sau nu străin se reduce azi la posesia unui anumit pașaport» (p. 185). Multiculturalitatea tinde să efașeze și ultimele dăre de identitate națională, punând accentul, paradoxal, fie pe macrostructuri (idei globale), fie pe microstructuri (idei regionale, ivite în mijlocul unei minorități etnice).

Cartea lui Andrei Cornea forțează ludicul, în sens barochist, fără însă a crea stridențe. Urbanitatea și eleganța retoricii instrumentate ingenios de clasicist fac din microeseuri un amalgam de idei care comunică prin relee paratactice aproape indiscernabile. În final, lectorul are satisfacția pur livrescă de a fi asistat la un ademenitor excurs în clasicitate, modulată de referințe (aproape niciodată encomiastice) la modernitate și postmodernitate.

Hoțul de imagini

Claudiu Groza

Hoțul de imagini, așa se intitulează „jurnalul helvetic” al lui Radu Țuculescu, cel mai consistent capitol din volumul *Aventuri în anticameră* (Ed. Paralela 45, 2001). Titlu ce trădează neostoita *lăcomie* gazetărească/prozastică a autorului, concretizată nu doar în înregistrarea asiduă de momente/evenimente/destine, ci și în plăcerea de a le (de)construi. Deși aflat sub semnul unei colecții de „jurnale, memorii, note de călătorie”, volumul e un hibrid, căci include, prin interstițiile însemnărilor diaristice, scrisori, fragmente de interviuri ori chiar scurte proze. În toate textele, de altfel, se face simțită o dimensiune *epică*, ce prevalează adesea asupra notei de jurnal sau impresiei de călătorie.

„Aventurile” autorului se desfășoară la Amsterdam, în Cipru, Belgia și Tunisia, pe firul Nilului egiptean dar, mai ales, în Elveția, „anticamera lui Dumnezeu”, după formula rilkeană așezată ca moto al celui dintâi capitol. (Deși în însemnările egiptene, Radu Țuculescu îi replică poetului: „Ei, da, prea iubite Rilke, trebuie să-ți spun că nu Elveția este anticamera lui Dumnezeu, ci Egiptul.”)

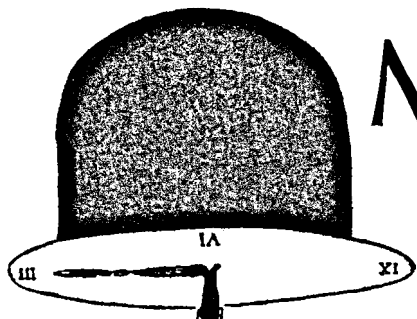
Irepresibila vocație de prozator a autorului transpare abundent în toate capitolele, hrănită de minuția observației și a descripției. Printre-un straniu echilibru al hazardului, imaginile se răsfrîng unele în altele, ca într-o uriașă oglindă a lumii: un vesel preot își învață, într-o catedrală, enriașii să cînte, pe cînd la intrare, într-o luxoasă limuzină, un înalt prelat catolic îl pironțește pe narator cu o privire „de un dispreț de-a dreptul visceral. [...] A trecut cu privirea și peste mine, ca peste un șoa-

rece mort, care trebuie aruncat în pubelă”, o tînără costelivă, prăbușită pe trotuar, are lîngă ea un carton pe care scrie: „Mă cheamă Silvia și am 19 ani. Sunt bolnavă de SIDA. Nu doresc să fur, nici să devin o criminală. Ajutați-mă”. La câteva străzi distanță, în piață, se află „un bărbat înalt, cu alură sportivă, mustăcios, cu ochi negri, focoși, [...] țeapăn, încrunțat”, de pieptul căruia atîrnă un carton cu același text. Doar numele e schimbat, iar dezacordurile gramaticale stîrnesc hohotele trecătorilor. Astfel de secvențe tulburătoare (cu doza lor de rizibil cu tot) însoțesc mereu traseele autorului. (În Tunisia, de pildă, măcelăriile sînt zugrăvite într-un roz cald și prietenos, iar la intrare, alături de zîmbitorul proprietar, spînzură, într-un cîrlig, o oaie proaspăt jupuită din care sîngele se scurge într-o găleată.)

Asemenea deconcertante paradoxuri ale realității însoțesc aproape fiecare notă. Aparent, s-ar putea crede că Radu Țuculescu are privirea hipertrofiată a unui Daumier, dacă nu s-ar insinua, printre aceste crude crochiuri, imagini de un delicat lirism. Pelerinajul la casa lui Rilke, evocarea „lecției de magie” a lui David Copperfield dar, mai ales, „secvențele acvatice” (episodul scufundării în rîul Aare, de pildă, ori în Marea Roșie, ambele semănînd unui ritual inițiativ aproape) marchează o decisivă schimbare de registru discursiv. Păstrîndu-și acuitatea senzitivă (ceva mai încărcată emoțional, în aceste pasaje), Țuculescu își leapădă pielea de jurnalist, devine pur și simplu introvertitul *autor*, demiurgul ficțiunii.

Textul este aluvionat (sau fertilizat, mai degrabă), deseori, de pasaje digresive: fragmente de interviuri cu scriitori și artiști (prin ale căror habitate, însoțit de camera de luat vederi, autorul cotrobaie cu voluptate), amintiri (provocate de cîte un declin instantaneu, precum, la Proust, de faimoasa prăjiturică a mătușii), scrisori sau bucăți de proză. Vag eclectic, volumul este totuși unitar, precum un mozaic, fiecare fragment avîndu-și speciala semnificație. (Citiți, de exemplu, povestea scrisă de fetița Johanna Borere, preluată de Țuculescu la p. 79; căutați apoi fragmentul despre „comenșul turistic” al berberilor tunisieni. Mie, o astfel de lectură în oglindă mi s-a părut extraordinară și cred că una din calitățile volumului este tocmai că permite asemenea „priviri combinatorii” la alegerea cititorului.)

Deși însemnările acoperă, cronologic, aproape trei decenii (1972-1999), tiparul stilistic este evident unitar, dovedind predispoziția de *hoinăritor* (scuzați sonoritatea barbară!) a lui Radu Țuculescu. Autorul pare descendentul lui Knulp al lui Hesse, mînat prin lume de aceeași nestăpînită aviditate a cunoașterii, a străbaterii inițiatice. Căci – nu-i așa? – călătoria seamănă, în cele din urmă, unei împărțășanii. Iar „aventurile” acestui volum par să fie nimic altceva decît fragmentele unui ritual laic.

Mai multe percepții

Magda Cârneci

Există mai multe percepții în interiorul organelor noastre de simț. Cam ca segmentele imbricându-se unele în altele ale unei lunete telescopante. De unde știi? Cum și-am mai spus, din experiență. Stai să-ți povestesc.

Întii, există percepția banală, de toată ziua, percepția noastră comună, aproximativă și neatentă. Merg, de pildă, pe un drum de țară, zăresc pietrele mărunte de pe jos, dar mintea îmi fuge repede în altă parte, mă gândesc la costul biletelor de tren dintre București și Sinaia. Știi că pietricelele sînt acolo, cu formele lor neregulate, cenușii, mai lovesc din greșeală cu vârful pantofului în cîte una, dar mă gândesc acum la articolul citit ieri într-o revistă de artă. De fapt pietricelele nu mă interesează, ele trebuie să existe acolo, jos, sub tălpi, asta mi-a suficient, mi-e totuna. Mă gândesc acum la ștațiunea Mamaia.

Există apoi o percepție ceva mai limpede, clară. Drumul de țară urcă printre coline acoperite de păduri de brazi și pășuni ondulate, alpine. Și, dintr-odată, o rază dublă de lumină iese oblic de sub un nor și lovește o piatră, una din cele multe și mărunte care-mi scrișneau înainte sub talpă. În bătaia jetului razant de lumină, piatra brusc îmi sare în ochi, parcă strălucește puțin, parcă ar căpăta brusc o față. Mă opresc din mers. Devin în fine atentă, mă uit cu insistență la piatră. E de formă ovală neregulată, are nenumărate denivelări și striții. Denivelările mărunte aduc cu o carne bătrână, uscată. Striațiile sînt colorate în gri, roz și vinăt, și printre ele zăresc un fir auriu. Poate un filon prețios, îmi trece prin gând. Poate e o zonă auriferă prin preajmă. Întorc piatra pe toate părțile, nu mai văd nici o altă urmă strălucitoare. Îmi scade brusc interesul, e totuși o piatră banală. O arunc înapoi pe cărare, fără lumina razantă piatra și-a pierdut schimbarea la față. Iar îmi fuge mintea departe de aici, din prezent. Mă gândesc deja la muzeul de roci de pe bulevardul Kiseleff și la domnul geolog Mironescu.

Apoi există o percepție emoțională. Sînt tot pe un drum de munte, de țară, dar altundeva și altă dată, cîndva, cînd împreună cu el am urcat la o cabană îndepărtată și izolată din munții Retezat. El e înaintea mea pe drumeag, îi aud bocănitul alpenstockului, îi văd numai călcăiele bocancilor grei, cu ținte, căci privesc doar în jos ca să nu mă împiedic în bucățile de stîncă sfărîmată. Nu-l văd de fapt, dar îi simt trupul, prezența, mirosul tricoului asudat, căldura pielii încinse de soare. El e înaintea mea, dar aproape, trupul lui mă atrage, mă liniștește, mă încredințează de propria mea existență. Și, dintr-odată, știu într-un mod obiectiv că-l iubesc. Ca și

cum sentimentul acesta ar deveni brusc palpabil, concret. Ca și cum energia lui s-ar materializa înafară ca un fel de aer mai dens, cumva sesizabil. Parcă văd acest aer mai dens cumva fără ochi, îl simt cu un fel de papilă, un fel de tentacul din interiorul trupului meu, ca pe un *dat* evident, incontestabil ca un obiect cu o anume fină, stranie densitate, de care nu pot să nu fac act de prezență, căci ocupă un fel de loc sensibil în spațiu. Evidența lui invizibilă mă uluiește, simt o căldură în plexul solar care parcă mă trezește din somn. Și am un moment de luciditate intensă, ciudată.

Văd totul în jur cu această privire emoționată. Toate contururile sînt tăioase și clare, dar sînt și straniu de vii, de vibrante, prezente, înconjurare de umbre adînci, mișcătoare. Mă uit în continuare în jos. Văd bucățile sfărîmate de stîncă, le văd cu o atenție neobișnuit de concentrată. Nu mă pot gândi la nimic, sînt plină de această percepție precisă și dilatată. Și dintr-odată realizez că le iubesc, iubesc bucățile de stîncă sfărî-

mată. E uluitor, le iubesc, mă leagă de ele o căldură interioară, un flux de energie ciudată.

Atunci intru într-o altă percepție. Rocile din jur devin din ce în ce mai frumoase, mai expresive, ca și cum de pe ochii mei ar începe să cadă văluri fine și solzi și pieluțe translucide, și retina mea s-ar curăța, și cristalinul meu s-ar purifica de un fum, de un fel de ceață care pînă atunci punea o pîslă cenușie în jur. Formele pietrelor îmi *spun* din ce în ce mai mult, deși nu pot formula mental ce, îmi apar ca niște prezențe aproape vii, căci misterioase, ca un fel de hieroglife cu trei dimensiuni, cu volumele lor concretizate în spațiu, gata-gata să mărturisească, să reveleze ceva, ceva, ceva. Dar ce, ce? În acel moment intens și oprit, se produce un fel de declic, o răsucire lăuntrică, mi se deschide o înțelegere, nu știu de unde vine, cu un fel de ochi din adîncul pieptului meu realizez că rocile alea sînt de fapt pietre prețioase. Sînt

nestemate de toate culorile, sînt jaspuri, opale, agate; sînt perle, cristale de cuarț și pepite aurifere; sînt smaralde, rubine, ochi de tigru și chiar diamante. Asta e esența lor adevărată. Strălucirea. Lumina. O strălucire devenită captivă. O lumină de curcubeu brusc, fără voie solidificată. Numai ochii mei banali, adormiți, le vedeau stinse, terne, urîte. Numai privirea mea neiuuitoare și neatentă le îmbrăca într-un strat opac, cenușiu. Dar ele sînt răbdătoare, așteaptă. Așteaptă chiar *clipa* asta, dilatată, prelungă. Așteaptă demult, probabil de la începutul creației.

Și atunci, cu puțin noroc, în momente de grație, se poate intra într-o cu totul altă percepție. Cînd, deși vezi totul cît se poate de clar, ca într-o zi luminoasă de vară, la munte, nu mai percepi diferențele. Diferențele dintre pietre și animale, dintre fluturi și flori, dintre păsări și vegetale, dintre oameni și arbori, deși le distingi pe toate cît se poate de bine. Dar toate sînt, devin aceeași vie prezență, un fel de lumină coagulată, manifestîndu-se doar ușor felurit, respirînd, bătînd

din aripioare, înfoidu-se, toate sînt aceeași vie inteligență exprimîndu-se în ciripituri, foșnete și cuvinte, ușor diferit. Totul e viu, totul e identic în esența sa, e, nu știu cum, vibrant, frisonant – sacru, căci plin de o bucurie și o spaimă adîncă. Totul e extatic, uluitor, e sfînt căci ceva uriaș coboară prin ele. Toate gîndesc, toate te privesc cu atenție, toate suferă și iubesc. Norii sînt stări planetare de spirit. Vrăbiile poartă pe cioc masca neagră, minusculă, a feței divine ascunse. Fluturii albaștri oprîți împerecheați pe o floare de cîmp desfășoară pe aripioare crucea străvezie a calvarului. Lumea întreagă e Dum-

nezeu. Bucuria nemărginită e Dumnezeu. Și percepția aceasta e tot Dumnezeu.

Iubire divină, nu mă părăsi, ajută ochilor mei, curăță-i de închistare și murdărie, spală-i de meschinărie și ură, rupe vălurile încăpățînării, refuzului! Nu mă părăsi, ajută slăbiciunii mele, lenei mele, uitării mele, somnului meu! Nu mă părăsi, Iubire, ajută-mă să privesc prin ochii de carne cu alți ochi, puri și clarvăzători, cu altă privire, mai înaltă, mai dezamărginită, cu altă gîndire, mai temerară, suprafirească, lumină! Ajută ochiului meu neadormit să străbată prin carne pînă la tine! Ajută gîndului meu *trezit, purificat și real* să fie una cu tine!

Mai există și alte percepții.

(Fragment din volumul FEM, în pregătire)

Poeme de Dumitru Chioaru

Spinarea ciinelui

Casele mici și înghesuite par
un ciine tolănit la intrarea
în vechiul burg săses
peste care urcă și coboară pietruit
ca o coloană vertebrală
un drum de acces
- i se spune și azi Spinarea Ciinelui -
pe-aici se vedeau duminica servitorii
îmi șoptește bătrînul glumeț
dar pașii mei întîrzie încolțiți
în călcie de pietre
amintindu-mi că-n exil Cioran
se visa mergînd pe Spinarea Ciinelui
cînd i se făcea dor de casă -
într-o noapte cu lună pe-aici
treceam încolțit de un dor
de-mi sîngera și umbra
tîrîndu-se pe pietre
treceam încolțit de negre gînduri
de se topeau și acele ceasului
rotindu-se oarbe
de-mi părea că pietrele
de pe Spinarea Ciinelui
Calea Lactee erau -
pe-acolo se-ntîlnesc poeții cu ielele
mi-a spus bătrînul zîmbind în barba
precum pe pămînt și în cer
un ciine stă mereu la intrare
în burgul cel ceresc.

primei tale iubiri -
n-ai rămas nici cu o atingere de mîna
de la copila blondă cu ochi albaștri - o scinteie
prin care cerul îți dădea tîrcoale
prefăcîndu-se-n valuri de ape colorate
zilnic de alte rochii
de altă expresie a feței - doar chinul acela
de-ar fi să-l trăiești acum cînd tristețea
îți stă tolănită în gît
poate te-ar face să uiți că viața-i o listă
de probleme veșnic nerezolvate
ștînd pe o bancă în parcul inundat
de verdeață ca părul adolescenților
ivîndu-se la subțiori
ai suprapune peste imaginea vevețiței ce cade
de la mare înălțime
din creangă în creangă fără să atingă pămîntul
chipul primei iubiri
brațele atîtor băieți retezîndu-le -
așa cum un bătrîn cu o foarfecă curăță
de crengi rebele puietii
și-și scoate fericit pălăria
tot acel dulce chin de-ar dăltui clipa de față
ar scoate din sărute vevețița
făcînd-o să se-aseze lîngă tine caldă
zîna pierdutei iubiri -
la-ntoarcere pe Școala de înot bate un vînt
mișcînd crengile copacilor spre tine
ca niște bastoane - viața
e o listă de probleme
veșnic nerezolvate

Calea Dumbrăvii

O cale duce în cetatea eternă a Sibiului
la loc de lumină
la loc de verdeață -
pe această cale gardată de castani umbroși
să-ți conduci rudele și prietenii adormiți
în Domnul
e un obicei repetabil pînă ajunge la tine
ca jocul din copilărie în care
omul negru intra brusc în pielea
unui copil căzut prin hazard
în mijlocul cercului -
pe această cale mergi acum singur
împins de o suflare rece de vînt
părul cărunt răscolindu-ți
și înroșindu-ți urechile
mergi pe calea dreaptă și largă a orașului
șovăind la colțul străzilor
nimeni nu plînge în jur
nimeni nu te salută dintre pietonii grăbiți
în alte direcții
croncănesc nemulțumite ciorile deasupra
de repetiția zilnică a farsei
ocolești cercul femeilor de la salubritate
puse pe sfaturi la un foc de jilave frunze
de unde pufnesc în rîs castanele coapte
doar țigara purtată din mîna în mîna
le luminează chipurile invinețite de frig
rememorînd cîntecul din copilăria
înălțată la ceruri
*„ora șase a sosit
omul negru n-a venit”* -
pe trotuar se rostogolește în același sens
ziarul mototolit de mîinile unui pieton
retrase oarbe-n mînuși -
a mai trecut o zi mai cade o noapte
pe Calea Dumbrăvii pustie
incepe din senin să plouă
și sună prin castani tobele încă verzi ale întoarcerii.

Podul minciunilor

Coatele împlîntate în balustrada de fier
îți sprijină capul de turist
prin ceața amintirilor
de unde răsare o pereche de îndrăgostiți
îmbrățișați sub lună ca la repetiția
legendei podului medieval -
ce vezi? ai întrebat răsîmîndu-ți capul
pe umărul ei stîng
văd Sibiu cu numai doi locuitori
retrăgîndu-și toate podurile-n lună
dar tu zănatec flutîre de noapte?
aud Sibiu cîntîndu-mi versurile în care
vei rămîne veșnic reșină -
cu capul răsîmat de umărul tău drept
luna scotea limba
și-am repetat legenda mincinoasă
a podului de fier -
îți ridici capul răvășit de amintiri
și te rătăcești iarăși în privirea
șerpuitoare peste cascadele acoperișurilor
de case medievale
n-azi cîntări
nu vezi decît aceeași lună
ca și cadrașul de ceas din Turnul Sfatului
cu două limbi rotindu-se
zadarnic pînă la ziuă.

Școala de înot

Să te trezești singur mergînd pe strada
cu mîndrul nume Școala de înot
e o întîmplare dintr-o zi de primăvară -
zumzăie aerul de fluturi și păsări
de risetele unui grup de fete
cu maiouri dungate arcuindu-se peste sîinii
mijindu-le ca mîgurii copacilor în soare
în timp ce tu te întrebai unde-s anii

Jurnal suedez

- 1 -

Gabriela Melinescu

Ianuarie 1985

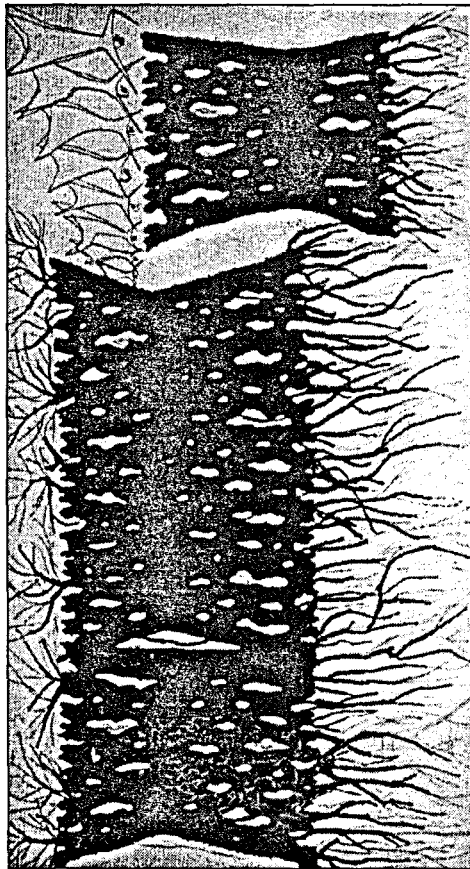
Am deschis *Larousse*-ul ca să văd ce mi se prezice în acest an nou: „Se întâmplă uneori accidente în viață, din care trebuie să fii puțin nebun ca să ieși teafăr. Dar totuși a doua zi totul continuă ca de obicei“. Rochefoucauld. Am înțeles că port răni adânci pe viața mea dar nebunia mă va ajuta ca întotdeauna să mă descurc. Nebunia mea e sfântă și mă face să iubesc imposibilul – să mă țin dreaptă în evenimente deși m-aș culca în fărână ca să mă odihnesc. René nu își permite odihna spunând că ne vom odihni când vom muri – ritmul lui e halucinant de repede, ritmul unui om care știe să conducă avioane și automobile, încă din tinerețe, pe când curajul meu stă în altă parte. Azi noapte m-am plimbat din nou într-o pădure întunecată, pe umerii cuiva, o femeie? Vedeam printre tufe ochi de lei și pe ramuri se încolăceau șerpi. Deodată eram singură și saream de pe o stâncă pe alta și am văzut un drum pe care am început să merg. M-am trezit eliberată ca de o povară. A fost un vis esențial, un vis alchimic. M-am dus direct în camera de lucru ca să recitesc ce am scris ieri în franceză – fraze scurte, concise, ale unei respirații care nu se simte în largul ei. Limba străină e ca un corset în care se strâng formele unui corp de adolescent. Un corp care nu are nevoie să pară mai subțire decât este. Limba poate deveni o piedică pentru spiritul nebun ca un mânz căruia îi place să zburde pe preerii în toată libertatea

Ninge din nou aici, la Lucerna, ca și cum Dumnezeu ar avea de gând să ne înmormânteze în alb, nu se mai vede nimic peste drum. Ninsorea pare o uitare, o *tabula rasa*, o foaie albă pusă peste gura trăn-cănițoare a marilor viermi omenesci. Din cealaltă parte a casei pot zări lacul înghețat din care ies aburi, figuri fascinante – grupuri de animale și oameni urcând spre cer. Frig teribil în toată Europa. Desenele de gheață de pe geam spun și ele alte istorii dintr-o lume în care ochii nu au putere să vadă. Uneori am impresia că timpul nu mai există, că de fapt trăim o singură zi lungă, tăiată cu nopți și zile ca în desenele mele cu tuș de China – pentru unii această unică zi poate dura șaptezeci de ani, pentru alții mai puțin.

Ce e arta? De ce această obsesie care uneori mă face să uit de realitate, că m-am angajat și pe mine și pe alții în situații din care nu-mi e permis să dezertez. Munch dă un răspuns care mă satisface: „Arta e rezultatul unei insatisfacții pe care ți-o dă viața“, adevărat numai pentru clipele teribile când îmi dau seama de vanitatea oricărei încercări de a fi mereu în intensitate cu semenii mei. Atunci intervine arta și mă salvează ca o zână caldă, cum scria pictorul Hill, arta fie ea numai prin contemplarea unei frun-

ze sau a unei flori de care mai târziu îmi voi aduce aminte descriind-o în gând sau pur și simplu desenând-o. Această simplă activitate e parcă o mișcare a sufletului, un fel de cristalizare a trăirilor vechi, din tot neamul omenesc de până la mine. O punere în structuri de cristal. Eu însămi un cristal în mișcare către ceva necunoscut dar bun, acceptat de sufletul care domină mișcările inimii. Trăiesc din acest nimic care e totul.

La masa de scris din nou, înainte de a prepara cina, privind vaporii dansând deasupra lacului din Lucerna – văd în ei figuri urcând, grupuri de animale și oameni alunecând spre norii care îi așteaptă ca niște resturi din arca lui Noe. E un frig teribil

peste tot în Europa și pe geamuri au apărut deodată desene de gheață. Labirinte de cristale în care m-aș adânci cu drag dacă n-aș avea atâta de lucru în bucătărie. René m-a sunat și după voce e trist fără speranță, din nou trăind în nesiguranța realizării proiectelor sale.

Suntem la Stuttgart, la editura Belser, pentru contractul *Cărții păsărilor* a lui Rudbeck. Mai exact: în situația delicată pentru a face totul s-o convingem pe doamna Weipert că e un contract avantajos care o să-i aducă mari câștiguri și faimă. Deși editurii nu-i lipsesc nici faima și nici mijloacele economice. Doamna Weipert are ochii lui Goethe pe fața ei, și chiar nasul lui teuton. În timp ce René vorbește cu ea în germană, eu stau la o altă masă răsfoind

fericită un album de Chagall cu desene în cretă. Din când în când se lasă o tăcere grea și atunci eu o privesc pe doamna Hanelore Weipert cu ochi din Chagall și ea simte și îmi zâmbește atât de frumos! După o oră și ceva de discuții aprinse contractul e încheiat și eu primesc cadou albumul lui Chagall care parcă a luptat și el pentru actul magic de a fermeca inima doamnei, marea proprietară a editurii Belser, care a semnat contractul și l-a îmbrățișat pe René, apoi pe mine, invitându-ne la un prânz copios.

Seara în trenul spre Zürich cu iubitul meu René – eu citind din Knut Hamsun, „Ultimul capitol“, roman din care Mann s-a inspirat pentru „Muntele vrăjit“. Suntem neobișnuit de oboșiți dar euforici pentru că René a semnat un contract internațional cu o mare editură germană și că de aici înainte începe să se contureze la orizont metafora vieții noastre. Dar René calculează mereu în gând și apoi așează cifrele pe hârtie și cerneala stiloului a desenat cifre semănând cu stoluri de păsări.

Deodată am scris o scrisoare în suedeză, deși locuind la Lucerna nu mai aud limba și nu mai citesc cărți suedeze. René e uimit de stilul meu personal; deși am folosit structuri simple cuvintele sunt umplute de ceva nou – plăcerea mea de a scrie într-o limbă necunoscută. Scrisoarea e destinată prietenei Fanny Kempe Kuritzen, cântăreață de jazz. Plăcerea de a „viola“ limba, de a citi dicționarele, de a mă juca din nou precum kabalistii cu cuvintele a pus din nou stăpânire pe mine. E periculos pentru că trebuie să fac progrese rapide, în salturi, dacă voi îndrăzni să scriu în suedeză. Este posibil, dar limba maternă va cădea pe locul doi și va stagna și asta nu e bine. Chiar și limba maternă trebuie să se înnoiască prin creație. Dar scriind această scrisoare am avut senzația că am ieșit din timp, din datele biografice, locul, având astfel, parcă, acces la o conștiință în care eul a fost evacuat și un eu superior a luat poziția de ghid în vidul virgin.

Ne-am sculat devreme ca să ne ducem la Berna, la Muzeul de artă, unde are loc vernisajul operelor din tinerețe ale lui Picasso. Am luat cu noi vin bun elvețian și ne-am încălzit bând și vorbind tot timpul. René mi-a povestit visul de azi noapte: avea o nucă pe care o arunca în aer și mulți în jurul lui încercau s-o prindă. Deodată în locul nucii a căzut de sus o ploaie de nuci! Am râs mult, pentru că visul acesta alchimic ne arată ce se va întâmpla cu proiectele lui René, în curând.

La Berna o mulțime care m-a descurajat, pe unul din zidurile Muzeului era scris: Artă e inutilă! Iată o bună primire pentru bieții oameni ca noi care am plătit douăzeci de franci elvețieni de persoană pentru a vedea vernisajul. Berna, ca și Zürich, e nu numai un oraș al bancherilor, ci și al narcomanilor. Tinerii se droghează în parcuri, arătând celor care fac amețitoare afaceri că viața nu are nici un preț pentru ei. Un protest și pentru cei care au legalizat drogurile, acceptând ca ei să moară cât mai repede.

Petrecem mult timp în fața tabloului geniului Picasso – tatăl său era pictor de colombe și profesor de desen care și-a instruit fiul de timpuriu cu toate tehnicile

subtile, renunțând el însuși treptat la arta sa, la fel ca tatăl lui Mozart și cel al lui Schubert. În apropierea sălii lui Picasso sunt expuse operele lui Paul Klee cu drumul său lung până la stilul major care a îmbogățit arta picturii și a poeziei, în alt fel decât Picasso. E o zi binecuvântată de care mi-e frică cum mi-a fost mereu frică de fericire, nedorind-o niciodată, pentru că sunt un observant al vieții, al mișcării ei, și știu că după fericire vine nefericire și după iubire mereu moarte. Dar la întoarcere, în trenul elvețian, am auzit roțile cântând un „carpe diem“ într-un fel consolator.

Este 17 ianuarie și e frig, frig și acest frig mi-a dat din nou viziunea unei cărți noi. Simt mai mult ca oricând că numai în proză îmi pot desfășura aripile. Dacă mai pot zbura. Poezia mi se pare acum restrictivă. Cred din ce în ce mai mult în puterea marelui suflu homeric în care se vede nemilos de ce e în stare un poet care scrie proză – ceva în genul lui Thomas Wolfe, care și-a scurtat viața transmutând-o atât de tumultos în formă de roman. Nimeni nu mă încurajează să scriu, e un act de lux costisitor și uneori am impresia că sunt binevenită numai ca un fel de gheșă care își consumă generos viața în a sufla viața ei în a altora. Cei care ar gândi așa se înșeală amarnic – sunt un fluture care-și dă mătasea în mod halucinatoriu pentru fabricarea unui anumit tip de țesătură, pentru că hrana secretă a fost diferită decât a celorlalți viermi de mătase. Acest lucru e un secret între mine și neant, adică partea pasivă din mine care mă împinge să mă retrag în camera mea după ce am râs puțin gregar și i-am servit până la greață pe musafirii delăsați după un pahar de vin în propriul lor smârc.

Deci: la lucru, în creier, pe sânge și în labirintul inimii, acolo există tot! Apoi te vei obosi să găsești sinonime din toate limbile pe care le cunoști, prioritar limbile moarte. Din ele se aprinde mai ales focul meu, devenind incendiu. Domin această cale și sunt atentă cu fiecare gest care mă anulează și mă trimite acolo, în locul unde e numai degradare. Am experiența unui luptător care a mai fost în lupte crunte cu adversari de elită care își închipuiau că mă vor învinge ușor. Unde sunt acești eroi acum? S-au grăbit să intre sub pământ, prea siguri de darurile lor prea mari.

În fibra mea de luptător se unesc două popoare care au pus credința și lupta pe primul plan, îmi cunosc rangul, care nu e social, ci de un fel mult mai elevat.

În timpul nopții m-am trezit cu dureri atroce în spate, lac de sudoare, ca și cum cineva ar fi luat notă de proiectele mele și corpul meu astral a reacționat cu o revărsare de căldură care mă poate ucide.

Am ieșit din dormitor și m-am dus în atelierul meu gândindu-mă intens la cartea mea, la rostogolirea semnelor pe hârtie și m-a vizitat și gândul că dacă cumva voi muri atunci aceste proiecte vor aluneca firesc în alt spațiu. Oare nu visez eu că scriu și trudes în somn? Se lucrează se pare mult mai intens acolo!

Apoi m-am gândit la îmbătrânirea corpului, la moartea încetinită – la început corpul crud e mic și focul mare pătrunde carnea făcând-o transparentă. Apoi, corpul îmbătrânit devine o lampă mare cu un foc mic, dacă spiritul e leneș. De aceea trebuie

suflat în scânteie, trebuie zguduită inerția până când devine incendiară.

Schimbarea fizionomiei este evidentă și plină de surprize – sunt bătrâni care devin frumoși și frumoși care se urățesc ca niște lămpi afumate prin care lumina trece strâmb, desfigurați, aparent fără cauze.

Am citit cu o plăcere imensă scrisorile lui Balzac pentru Hanska. Părțile care mă pasionează sunt cele despre scris:

„Scrisul (munca mea) salvarea mea, el îmi va da libertatea, îmi va reda aripile!... Lucrez douăsprezece ore: de la miezul nopții până la prânz, dar am nevoie de mult mai mult timp... Aurul extras din călimara mea... Am făcut totul ca să captez un înger de sus, gloria e un far pentru mine, nimic mai mult. Excesiv de timid, îndrăgostit până la delir, pur până a nu îndrăzni a spune: te iubesc... Operele mele scrise cu propriul sânge“. Cuvintele astea mi le-aș tatua pe plexus și le-aș citi mereu ca părți integrate pielii și sângelui meu.

Literatura, ca toate artele, cere o angajare de sută la sută. Eu trebuie să mă ascund, să mă prefac veselă când nu sunt, să fac față hoardelor de musafiri, o tortură când ai fost intoxicată de această chemare de a crea lumi imaginare care se confundă cu visurile, înțelegând prin asta că ele curg în spații nelimitate. Dar, oare am dreptul când sunt iubită? Sau cel puțin așa mi se spune și eu care am ars în iubire, nu mai cred în ea. Acum am impresia că mi se fură timpul de creație și iubirea, viața de familie s-a transformat într-o bucată de plumb. Ceva care mă împiedică să am vise – ele nu se pot face decât în singurătate.

Când Balzac a cedat iubirii după care tânjea atâta, crezând-o mai mare decât iubirea pentru artă, atunci s-a lenevit de fericire, s-a oblomovizat, inima i s-a îngrășat și asta l-a dus direct la groapă, într-un loc în care de fapt trăise până atunci și unde se desfășurau lumile lui halucinatorii. Celulele lui erau profund adaptate cu o non existență – exact ca lumea nemanifestată care e cauza existenței lumii manifestate.

Ninge din nou sublim, 19 ianuarie în inima mea. Pescărușii traversează ninsoarea țipând, viața urlă de poeme. Nu se mai vede muntele Pilatus și nici lacul, totul e ascuns într-o ceață deasă, ceața lui Homer în care se ascundeau zeii.

Azi-noapte, René, culcându-se, mi-a spus că nu mai vrea să se trezească. Dimineața la redacție secretara a confiscat banii pe care René i-a procurat cu greutate ca să plătească datoriile urgente – de frică să nu primească salariu decât mai târziu. Celălalt redactor, surzătoarea Monique S., i-a scris lui René o scrisoare plină de reproșuri – a auzit de la secretară că se vor plăti întâi datoriile vechi și că nu vor mai rămâne bani pentru salariul ei. René e hărțuit de creditori din toate părțile. Bursa mea acoperă numai cheltuielile fiilor lui, care cer din ce în ce mai mult, și cele ale modestei noastre vieți. Cum se vor termina toate astea?

Poeme de Paul Celan

Viticulorii

Pentru Nani și Klaus Demusda

Ei culeg vinul ochilor lor,
storc plinsetu-ntreg, chiar și-acesta:
astfel vrea noaptea,
noaptea pe care se sprijină, zidul,
astfel cere piatra,
piatra peste care toiagul lor glăsuiește
în amuțirea răspunsului –
toiagul lor, care-odată,
odată în toamnă,
când anul în moarte sporește, precum
ciorchinii,
care-odată prin amuțire vorbește, în jos,
în străfundul închipuirii.

Ei culeg, ei storc vinul,
tescuiesc timpul asemeni ochiului lor,
plinsetul strâng, picurînd,
în mormîntul astral, se-narmează
cu mâna mai tare ca noaptea:
ca o gură să-nseteze apoi, mai târziu –
o gură tîrzie, asemeni cu-a lor:
încremenită și frîntă-mpotriva orbirii –
o gură spre care spumegă din adînc
băutura, cînd
cerul coboară în marea de ceară,
spre-a lumina de departe, precum o făclie,
cînd buzele se umezesc în sfîrșit.

Epitaf pentru François

Amîndouă porțile lumii
stau deschise:
deschise spre tine
în mlada nopții.
Noi îi auzim izbind și izbind
și ducîndu-l nesigur
și ducînd verdele în veșnicia ta.

octombrie 1953

(Din volumul *Din prag în prag*, 1955)

Comunicat de vară

Nimeni nu mai pășește, nu
înconjoară covorul de cimbru.
Un rînd gol stă pieziș
peste iarba-neagră.
Nimic nu susține prăbușirea de arbori.

Din nou ciocniri cu
izolate cuvinte precum:
prăvălire de pietre, șuvar, timp.

(Din volumul *Zăbrellele limbii*, 1959)

Traducere de GEORGE STATE

Divanul vienez

Norman Manea

Ploua, dar nu era potopul biblic, Noah deținea doar un rol de refugiat în comedia prezentului.

În elegantul pavilion al elegantului conac din împrejurimile elegante ale New Yorkului, interlocutorii nu păreau să observe ploaia subțire și înceată. Vorbeau despre Arca Globală a satului global și despre Potopul Primordial.

Cînd-cum, cine ar mai putea spune, naufragiatul se trezise vorbind despre Maria. Despre Trans-Tristia, adică, despre *Inițiere*. Vorbea despre război și despre Maria, tînăra țărancă bucovineană decisă să se alătore evreilor trimiși la moarte. Apoi, despre potopul de după potop, despre comunismul bizantin și ambiguitățile sale. Apoi despre exil, probabil. Nu despre sacral exil al predecesorului Noah în Arca Primordială, ci despre ambiguitățile exilului global de astăzi.

Gratitudine față de cordialitatea amicilor americani, pălăvrăgeală, siestă.

Ușa-oglină pendula lent, ai văzut, brusc, în dreptunghiurile de cristal, memorialistul în care n-ai fi vrut să te recunoști. Prea tîrziu să te mai oprești, ai continuat, cu pauze mari, victoria cabotină asupra trecutului.

A doua zi, venise scrisoarea. „*I don't think it was just because it rained, but I spent a good deal of time after our pleasant luncheon thinking about you, and by that I mean thinking about YOUR STORY. A fascinating one, not just because it is you, but because you lived and thought and acted at the center of the worst time in history. I hope and think YOUR STORY should be your next book, and we are prepared to make a concrete proposal to you.*”

Editorul adăugase: „*you were an eye witness and as a writer you must react*”. Editura avea să formuleze, într-adevăr, curînd, propunerea: un volum de *Memorii*.

Decriptarea publică a biografiei? „O baie de cenușă”, avertizase Cioran, „un bun exercițiu de autoincinerare”. Rapsoedul cu coroniță, gol, în centrul carnavaului, oferindu-și, ca un fakir, pielea, desprinsă, foaie după foaie, de pe scheletul de grafit și cretă? Competiția cu talk-show-urile și grupurile de terapie psihică?

Scrisoarea preciza: „*your story is a fascinating one, not just because it is you*”. Re-în-sufletirea Istoriei, deci.

Priveai, din nou și din nou, rîndurile dactilografiate, cu gîndul la stilul vîstelor despre care urma să raportezi. Lirismul senil al poemelor închinat, la pubertate, marelui Stalin. Gifitul și codificarea *Captivilor* de peste 20 ani. Laconismul american al senectuții.

„*Not just because it is you, but because you lived and thought and acted at the center of the worst time in history... an eye witness... must react.*”

Rememorarea publică transformase deja ororile în clișee. Doar astfel, trecutul fusese acreditat. Clișeul reiterat pînă la pie-

trificare împlinise funcția de legitimare. Urmase, firește, uzura, oboseala, insensibilizarea, indiferența.

Să fii identificat cu cel care te substituie în scris? Asemenea confuzie te înfuria. Dar educația în eschivă din acel „worst time in history” își confirma, și ea, efectele. Panica de a fi, brusc, recunoscut, în vreo neașteptată razie a suspexilor? Preferi, s-ar zice, măștile, jocul ficțiunii. Cînd oglinda somează, brusc, nu te mai poți, totuși, sus-trage.

*

Mai multă grijă didactică!, cere invizibila audiență.

Pentru consumatorii de istorie și geografie, termenul *Inițiere* pare vag, impac-tul incert. Trebuie explicată Transnistria, nu Trans-tristia! Se cer evocate traseele deportării, lagărele de tranzit, centrele de triere, gîngăniile gonite spre gropile promise de Mareșal.

„Sînt pentru migrațiunea forțată”, declarase în vara 1941 Mareșalul României Ion Antonescu, Comandant al Armatei și Conducătorul Statului Român. „Îmi este indiferent dacă vom intra în istorie ca barbari. Imperiul Român a făcut o serie de acte de barbarie și a fost totuși cel mai vast și mai mareș așezămînt politic.”

Patriotul nu putea pierde ocazia de a stîrpi, în sfîrșit, plaga națională. „Nu există pentru istoria noastră un moment mai favorabil. Dacă este nevoie, trageți cu mitraliera”, adăugase aliatul lui Hitler.

Masacre sporadice începuseră cu un an înainte, toamna 1941 doar accelerase mi-siunea.

Pe 4 octombrie, Mareșalul decisese deportarea, pe 9 octombrie, record de eficiență, trenurile porniseră.

„Astăzi, 9 octombrie 1941, pleacă cu trenul populația evreiască din comuna Ițcani și Burdujeni, precum și cei din orașul Suceava. Strada Ciprian Porumbescu pînă la strada Petru Rareș colț cu biserica Sf. Dumitru și casa evreiască. Strada Regina Maria pînă la prăvălia de coloniale Reif. Strada Cetății. Prima stradă după hotelul «La Americanul» pînă la Gimnaziul Industrial de fete. Strada Bosancilor pînă la terminarea ei.”

Operația urma să înceapă la rampa militară a Gării Burdujeni în 9 octombrie 1941, orele 16 după amiaza. Cu o seară înainte, maiorul Botoroagă apăruse, dintr-o dată, în pragul ușii: „Ai doi copii, va trebui să-i duci în brațe. Drum lung, lung. Nu lua decît strictul necesar”, îl avertizase, prietenește, pe domnul Manea. Deportarea avea să înceapă în ziua următoare și să se încheie în ziua următoare acesteia. Regulile erau precise: „fiecare locuitor evreu poate lua cu el haine groase, îmbrăcămintă și încălțăminte, precum și hrană pe mai multe zile. În total, nu mai mult decît poate duce cu sine. La plecare ia și cheia locuinței. Cheia și inventarul se închid într-un plic, pe care se scrie numele și adre-

sa locuitorului evreu și se predă în gară comisiei”.

Maria asculta, atentă, dar de privit îl privea pe micul Noah – înlemnit în fața mesagerului răsărit, brusc, din ceșurile nopții. Băiatul își întoarse privirea spre ea, cerînd, cumva, o explicație. Prietena sa, Maria, îi zîmbise, apoi dădu cu tifla, semnul lor complice: aiureli!

Maiorul, însă, recita în continuare: „cei ce nu se vor prezenta, vor opune rezistență, se vor deda la instigație sau acte violente contra ordinelor autorităților, cei ce vor încerca să fugă sau să-și distrugă bunurile, ca și cei ce nu vor depune valută, moneda de aur sau bijuteriile și metalele prețioase, vor fi pedepsiți cu împușcarea pe loc. La fel vor fi pedepsiți cei ce vor ajuta sau acoperi pe evreii ce vor comite vreuna din aceste infracțiuni”.

Nu, maiorul nu o privise neapărat pe Maria cînd pronunțase ultimele cuvinte. Ea se decisese, însă, probabil, chiar atunci pentru o infracțiune mai scandalosă decît a ajuta sau ascunde leproșii: să plece cu ei.

Șeful poliției, prefectul, subprefectul, colonelul comandant al garnizoanei locale și maiorul Botoroagă, comandantul Legiunii de jandarmi, aveau să contemple, scribiți, în gara Burdujeni, pe 9 octombrie, cum nebuna fusese descleștată de ușa vagonului. Nu merita onoarea glonțului, doar pedeapsa de a rămîne între cei pe care îi trădase.

Peste cîteva luni, Maria se afla la poarta lagărului, încărcată de valize cu haine și hrană pentru micul ei prinț Noah și părinții săi. Bagajele, instantaneu confiscate, deveniseră probe pentru Curtea Marțială.

„Tragicul destin a apropiat, peste mile-nii, robia babilonică și iadul de foame, boală și moarte a Transnistriei”, scria creștinul Traian Popovici, primarul Cernăuțului, capitala Bucovinei. „Deposarea la punctele de adunare pe Nistru de tot ce mai aveau deportații, distrugerea documentelor, pornirea în bacuri peste Nistru, marșurile pe jos, pe vînt, ploaie, zloată și noroi, desculți și nemîncați, sunt pagini de tragedie dantescă și sălbăticie apocaliptică”, continua primarul Popovici care încercase, pînă în ultima clipă, să împiedice exodul. „La un singur transport, din 60 copii sugari a supraviețuit unul singur. Obosiții, poticniții erau abandonați în stare muribundă pe marginea drumurilor, pradă vulturilor și cîinilor. Cei ajunși la destinație în condiții mizerabile de igienă și trai, fără locuințe, fără lemne, fără alimente și îmbrăcăminte, sînt expuși necruțător intemperiilor vremii și vexațiunilor organelor de pază și administrative.” Lecția de istorie și geografie n-ar putea omite punctul de trecere peste Nistru: Atachi.

Larva Noah avea atunci 5 ani, dar n-a uitat, nici după 50 ani, denumirea. Nu Ararat, ca în Potopul biblic, ci Atachi.

„Atachi va rămîne o taină pătrunsă numai de cei care ne-am zbciumat, ca în cușcă, pe străzile sale întortocheate. Oameni voinici căzînd deodată la pămînt fără suflare. Oameni zdraveni pierzîndu-și pe neașteptate mințile. Roza Ștein, văduva avocatului dr. Samuel Ștein, credea că e în orașul ei și s-a rătăcit pe străzi necunoscute. Cu cită politete se ruga sărmana în dreapta și în stînga! «Fiți, vă rog, amabil și conduceți-mă la mine acasă. Știți, eu stau în clădirea în care e librăria Weiner»”, așa

descria momentul Atachi președintele comunității Evreilor din Suceava.

Librăria Weiner a supraviețuit în mintea supraviețuitorului legănat acum în nacla sa new-yorkeză. După război, librăria Weiner fusese un refugiu doldora de miracole, pînă la suprimarea de către comuniști a proprietății private și a oricăror miracole private.

Convoaiele de pribegi erau, deloc surprinzător, pline de președinți. După război, la festivitatea semnării primului tratat israelo-american, președintele Ben Gurion avea să răspundă președintelui Truman care semnase „în numele a 200 milioane americani”, că el semnează „în numele cîtorva milioane de președinți”.

Colegul-președinte din Rădăuți al președintelui sucevean transmisesese, în 1941, de la Atachi, un disperat mesaj colegilor-președinți din București: „Pe ziua de 14 octombrie am fost evacuați, aduși aici pentru a fi trecuți peste Nistru și trimiși undeva în Ucraina. Sîntem expediați fără nici un mijloc de transport în direcție necunoscută. Acolo, cea mai mare parte rămîne fără adăpost. Sub cerul liber, în ploaie, în noroi și frig. Aici, la Atachi, au murit deja sute de persoane. Mulți au înnebunit, s-au sinucis. Dacă nu vom fi salvați imediat, nu va supraviețui nici unul dintre acești nenorociți. Deocamdată, circa 25.000 suflete. Parte pe drumuri spre Ucraina. Parte la Moghilev. Parte aici, la Atachi”.

Nici cuvîntul Moghilev nu poate fi uitat ușor. La Moghilev ajunsese și cartelul Manea. Într-o scrisoare către un birou sionist din Geneva, datată 6 ianuarie 1942, un raport din Moghilev menționa „60 decese pe zi”. Prima iarnă părea, într-adevăr, aliata Mareșalului.

Bilanțul Potopului n-a fost, însă, pînă la urmă, la nivelul așteptărilor. Transnistria, „un îndelung dezastru și un monstru geografic”, cum afirmă cronicarii, nu se poate mîndri decît cu 50% decedați și nu poate rivaliza cu Auschwitz. Performanța Transnistria a rămas ambiguă, ca tot ce este românesc. România, cea mai antisemită țară din Europa? O aproximație. Competiția rămîne neîncheiată și nu ușor de evaluat. Rapoartele armatei germane, scandalizate de actele barbare și haotice ale camarazilor români, gata să ucidă fără ordin și cu mijloace primitive, nu clatină, totuși, supremația germană în Holocaust.

Gîndăcelul Noah se iniția nu doar în viață, ci și în viața de apoi. Moartea căpătase, mai întîi, chipul bunicii. Apoi, chipul supt și adorat al bunicului. De două ori în doar trei săptămîni! Brusca magie a neînșufletirii: viața de apoi, în groapa fără nume și viață.

Se vedea întins, el însuși, ca o mumie, în patul de veci. Privea groapa, pămîntul, firele de iarbă înghețate, viermii încă vii. În jur, zăpada. Vuia vîntul, copacii se legănau, bărbații bărboși se legănau în ritmul Kadișului arhaic, femeile se legănau de plîns și vaiete. Chipuri vii, glasuri și voci vii. Viața își continua, nepăsătoare, înscenările.

Erai în viață, gîndindu-ți moartea, dar ai înțeles, atunci, că plînsul și foamea și frigul și frica sînt ale vieții, nu ale morții. Nu, nimic nu era mai important decît supraviețuirea, așa spunea mama, încercînd să-și revitalizeze soțul și fiul. Moartea, o amuțire uniformă. Uniformizarea

trebuie, cu orice preț, refuzată, refuzată, refuzată îndîrjit, doar astfel merităm supraviețuirea, repeta responsabilă cu supraviețuirea. Anotimpurile aveau să devină, ulterior, mai puțin memorabile. Războiul vira spre Vest, Mareșalul se resemnase să păstreze insectele în viață, ca alibi și gaj.

Fostul cetățean Manea obținuse permisiunea să lucreze la o fabrică, plătit cu o marcă pe zi, costul unei piini, hrană celor patru membri ai familiei. Nimeni nu știa cum se va roti ruleta vieții și morții în clipa următoare. Jocul destinului operase schimbări năucitoare nu doar printre opresori, ci și printre semenii săi, insectele.

Logica pe care domnul Manea își clădise, precuț, existența, nu mai folosea. Salvatoarea corupție și salvatoarele tîrguri cu destinul, dar și premiul suprem, supraviețuirea, îl dezgustau. Loviturile cu vîna de bou ale ofițerului pînă atunci cordial, corect, și, dintr-o dată, turmentat de ură, gata să omoare insecta din fața sa, cum merita, ca pe o insectă, nu îl schimbaseră. Moarte, da, dar nu umilire! Riscînd totul, fugise, dezgustat, de la locul adevărului. Nu devenise slugarnic și ipocrit, cum se cerea sclavilor. Nu, la Demnitate, pasă-mi-te, domnul Manea nu renunța! Închipuie-ți, nu renunța, pur și simplu. Soția sa nu dădea doi bani pe prostia asta, DEMNITATE, dar el nu renunța, nu putea deveni altul. Piața neagră cu sentimentele, nu doar cu aspirine și piine, îl dezgustau, așadar, ca și ferocitatea victimelor decise să se salveze de ferocitatea opresorilor. Vîna fără vîna a ființei-insectă? Monștri-călăi creează monștrivictime, obișnuia să repete, cu glasul său mic și decis.

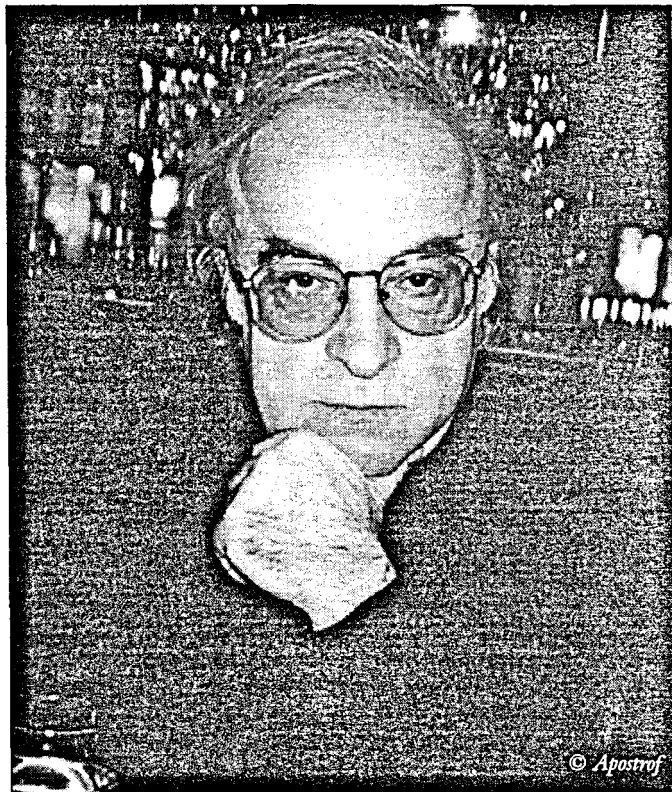
*

Soluția finală a Führerului nu depindea de ceea ce gîndeau insectele condamnate la dispariție. Nazismul și-a definit clar proiectul, și-a ținut promisiunile, și-a răsplătit fideli, și-a anihilat victimele fără ezitare, fără să le ofere alternativa convertirii sau minciunii.

Comunismul fericirii universale încuraja și impunea convertirea, minciuna, complicitățile, își asasina pînă și fideli. Poliția gîndirii, esențială sistemului, impunea adevărul fabricat de Partid și slujea conjunctura. Între promisiune și realitate, mereu mai ireconciliabile, operau suspiciunea, perversitatea și spaima.

Astfel de gînduri treceau, vîj-vîj, prin scăfîrlia solitarului într-o după amiază de toamnă, la București, în anii '70 ai insașiabilului secol XX. În încăperea amuțită, dialogau, în tăcere, cititor și carte, cînd sunase, timid, abia auzit, telefonul. Nu avea chef de nimeni, sonorul fusese redus la minimum. Ai ridicat, totuși, receptorul.

Oglinda din dreapta scrinului înregistrase mișcarea, te-ai văzut ridicînd, șovăielnic, cu întîrziere, receptorul.

© Apostrof

„O plimbare?”

Vocea alertă a prietenului îți umilea apatia. Ploaia, unde să te plimbi? Mai bine un taifas în casă.

„Nu, mai bine ieșim. Ploaia s-a calmat, e plăcut. Te aștept, peste jumătate de oră. Piața Palatului, în fața Bibliotecii.” Ciudată, pentru un sedentar, plăcerea plimbării. Ploaia încetase, într-adevăr, aerul era proaspăt. În fața Academiei, te-a ghidat spre micul parc pustiu din apropiere. Bănci umede, vă rotești în jurul lor.

„S-a întîmplat. În cele din urmă, s-a întîmplat. Sperăm că lovește doar vecinul. Doar la vecin, așa credem.”

Tăceai, așteptai urmarea.

„Erau doi, un colonel și un căpitan. Căpitanul nota. A durat cam trei ore. Nu doar vecinul cade în plasă. Vine rîndul fiecăruia.”

Devenise clar de ce fusese necesară plimbarea, încăperile aveau urechi polițiste.

„Despre tine este vorba. Ce faci, cu cine te vezi. Corespondența cu străinătatea. Dacă ai vreo amantă, dacă Cella are amant. Situația financiară. A ta, a părinților, a soacrei. Dacă ești ostil Tovarășului și Tovarășei. Dacă intenționezi să emigrezi.”

Lista suspexilor devenise identică cu recensămîntul populației! Logica banalizării nu mai funcționa, însă. Zadarnic evitai zarva publică, izolarea nu te protejase.

„N-ai să crezi, am semnat. Pînă la urmă, am semnat. Mi-au dat și nume conspirativ. Alin, închipuie-ți! N-au întreat dacă prefer Guillaume Apollinaire sau William Shakespeare. Sau Wolfgang Goethe. Sau Walt Whitman. Sau Mișu, de ce nu, Mișu Eminescu.”

Poliștii aleseseră ca nume de cod chiar pseudonimul cu care noul lor informator – cronicar teatral și poet în timpul liber – semna poemele în reviste literare! Să se învețe minte! Ambele profesii căutau misterul în care ne ascundem.

Fragment din *Întoarcerea huliganului*, volum în pregătire la ed. Farrar, Straus, Giroux din New York și Hanser Verlag din München.

(continuare în numărul următor)

Circumscrieri

- 2 -

 Mircea Muthu

Expresie denominativă prefăcută ulterior în mitologem, așa-numita *mentalitate balcanică* a fost introdusă de către Jovan Cvijic în lucrarea sa de „geografie umană” din 1918, *La Péninsule Balkanique*. Conotația era deja categorială și, în deceniile care au urmat, sintagma a fost reactivată, ea designând o componentă esențială dintr-o *forma mentis*, destinată să cuprindă comportamente și atitudini colective dincolo de istoria propriu-zisă și, mai ales, dincolo de specificitățile etno-sociale și politice. Abia într-o cercetare contemporană, consacrată în întregime problemei, Paschalis Kitromilides denunță intenția generalizatoare drept „metafizică socială dacă nu oferă răspunsuri convingătoare la întrebarea legată de specificul balcanic” („*Balkan Mentality*”: *History, Legend, Imagination*, 1996). Apelul la prudență în generalizări este reiterat, mai nou, de Maria Todorova, pentru care – în *Balcanii și Balcanismul* (1997) – „a vorbi cu insistență despre «mentalitate balcanică» înseamnă o legendă neverificată istoric, care se poate transforma într-o mitologie înșelătoare”. Pe de altă parte, în interiorul frontierelor mentale, redevabile factorului etnic și pe care le mențin, le extrapolează sau le restrâng deciziile marilor puteri ale zilei, se pot aproxima, ca într-un palimpsest sui-generis, „structuri mentale” (Paschalis Kitromilides) măcar asemănătoare, dacă nu chiar identice într-un context vertebrat de cel puțin trei axe sau constante, verificabile în perimetrul fragmentat lingvistic și circumscrieri etnic. Ele contribuie, decisiv uneori, la coagularea *mentalităților naționale*, cu existență paralelă și, evident, diacronică; contribuie, în aceeași măsură, la schițarea unui fundal numit, desigur cu lejeritate, *mentalitate balcanică*.

Prima dintre aceste constante ar fi oralitatea structurală de esență rurală a culturilor sud-estice, exceptând pe aceea a Greciei. Rezistentă, conservatoare, înflorită într-un uriaș tezaur paremiologic și ale cărui piese migrează, cu mici deosebiri de transcripție dar cu aceeași finalitate moralizatoare, la toate popoarele din zonă. Or, pe un asemenea fundal, decantat și defensiv sau, mai corect spus, reticent la schimbări de profunzime precipită o structură mentală: scepticismul funciar în progresul omenirii, dezideratul unei finalități soteriologice și o veritabilă filosofie a supraviețuirii o configurează pe liniamentul câtorva articulații generale. A-

celași *background* facilitează însă și coagularile de care aminteam. Sunt, pînă la urmă, determinări impuse de *zadruga* slavă la meridian sud și sud-estic, de „romaniile orientale” (Nicolae Iorga) sau de obștiile albaneze cu existența reglată, pînă târziu, de *kanun*. Turcocrăția a menținut, la rîndul său, un sud-est mai unitar decît s-ar crede, tocmai fiindcă acesta nu era segmentat în formațiuni politice bine delimitate. Una dintre consecințe a fost migrația de valori și de populație ce a condus la fenomenul de permeabilizare a frontierelor culturale. Asemenea transferuri reciproce erau vizibile în *suk*-uri, tîrguri și iarmaroace – probante pentru cosmopolis-ul răsăritean și, corelativ, pentru apariția unor atitudini asemănătoare în universul țărănesc, precum și în lumea orașenească în devenire.

O altă constantă ordonatoare a fost ecumena creștină în cheie preponderent ortodoxă și cu tot ceea ce aceasta implica, la nivelul reglării pe coordonate etice a vieții comunitare. Și nu numai: Biserica, perpetuînd forma de universalitate a Bizanțului dispărut la 1453, a polarizat energii și a girat, pînă la jumătatea veacului romantic, procesul de lentă instituționalizare a culturii. Și aici însă devine vizibil celălalt versant în sensul că, dacă Biserica ortodoxă

ființează ca o instituție supranațională, odată cu realizarea – tot în veacul romantic – a autocefaliilor și cu secularizarea postulatată de noile State Naționale s-a petrecut fenomenul, cum spune Kitromilides, de „injectare a unui conținut național în specificitatea religioasă” (cf. Al. Dușu, *Ideea de Europa și evoluția conștiinței europene*, 1999, p. 229). Altfel spus, între cadrele cuprinzătoare ale ecumenei creștine au precipitat națiunile și, mai ales, naționalismele ce au mutat acul balanței de la *unitatea* aluvionată de regimul turcocratic (și pe care am numit-o *balcanitate*) la *diversitatea* ce, odată cu războaiele balcanice, pune sub semnul întrebării operativitatea expresiei *mentalitate balcanică*.

Există, în al treilea rînd, procesul dublei modernizări în societățile balcanice, provocînd – cu deosebiri nu de esență ci de grad – cam aceleași reacții. Prima dintre ele, localizabilă în epoca ecloziunilor naționale, „a instaurat, constată Al. Dușu, imitația și «arta șmecheriei»”, iar următoarea, din faza post-Yalta, „a distrus relațiile umane de la bază” (*Geopolitica și valorile culturale*). E tot atît de adevărat că în aceste condiții de periferialitate seculară „filosofia lui *ca și cum* s-a perpetuat pînă azi și ea este aceea care conferă balcanicului o

mare libertate interioară, îmbinată cu capacitatea de a pune frînă dezagregării”. Sunt acestea componente ale unei mentalități balcanice? Fără-ndoială, cu observația diferențelor specifice, ce apar de regulă în durată medie și lungă, din răspunsurile și alternativele propuse la provocările istoriei. În fond, constructul social, legitimat de cultura aferentă, conține și reflectă sau refractă în aceeași măsură nervurile desprinse dintr-o pînză freatică și pe care, astăzi, încercăm să o aproximăm.

Oricum, cele trei constante generale pot alcătui o grilă, elastică desigur, capabilă să reia și chiar să aprofundeze discuția despre mentalitatea balcanică pe linia instrumentalizării acestei expresii, conotată mai mult peiorativ, în discursul interdisciplinar și balcanologic de astăzi. E o întreprindere necesară deoarece expresia a intrat în gramatica disciplinei, împreună cu evantaiul de atribute și poncife, redevabile în bună măsură unei alte mentalități decît aceea a sud-estului european. ■

Mircea Muthu, *Balcanologie*, vol. I, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. Discobolul, 2002

Esmeralda

Alexandru Vona

O bărbia străină a mamei, interesul egal și simpatia pe care le purta popoarelor dintre Marea Egee și Balcani făcuseră din viitorul ofițer de Marină un personaj atrăgător dar suspectat în mediile naționaliste ce agitau armata.

Căpitanul își dăduse demisia după numai cinci ani și, sprijinit de unchi ai armatori pe Baltica, începuse o foarte activă carieră în Marina comercială, navigând sub tot felul de pavilioane, în călătorii din ce în ce mai îndepărtate.

La Quito cunoscuse o tânără actriță făcând parte dintr-o trupă italiană ce juca repertoriul clasic în principalele capitale sudamericane.

Brusc, Căpitanul ceruse protocolar, dar cu un sunet ambiguu, bătrânei matusi care o însoțea, mâna Clarettei.

Puțin înainte, o întâlnire într-un cazinou vienez îl incitase să viziteze o proprietate care aparținuse ilustrei Companii de navigație pe Dunăre. Fără nici o ezitare o cumpăraseră.

Claretta va muri la naștere. Ultima ei dorință fusese ca fetița lor să poarte numele de Esmeralda.

Mama Zia primise plicul lunguiet cu timbru din altă țară.

De trei săptămâni nu mai aveau vești de la Căpitan. Nu recunoscuse scrisul de pe plic. Ce putea să fie? Își pusese ochelarii și chiar lângă gard rupsesse plicul și începuse să citească.

Căpitanul murise de gripă într-un spital din Marsilia.

O găsisse pe Esmeralda în scaunuleagă de damasc roșu, privind liniștită pe fereastră.

— *Povera, povera!* O luase în brațe și o strânsese la pieptul ei uscat, scăpând scrisoarea din mâini.

Privirea fetei căzuse în sfârșit pe hârtia despăturită, mișcată de vântul proaspăt ce intra pe fereastră.

În timp ce o citea, bătrâna își lipise buzele de părul ei și bărbia umedă și rece îi atingea gâtul.

Când brațele ei n-o mai susținură, Esmeralda se prăbușise în scaun și, fără un țipăt, leșinase.

De obicei, Căpitanul lipsea câte două luni pe mare, apoi o săptămână și-o petrecea în orașelul de provincie, în casa din fundul străzii liniștite.

O dată pe an se oprea în cimitirul din Genova, la mormântul în care odihnea Claretta.

Era un om discret și singuratec.

În timpul escalelor rămânea deseori pe vapor, tovarășii zgomotoase nu-l atrăgeau, câteodată un cuvânt sau un gest abea per-

ceptibil trezeau durerea pe care anii n-o goniseră.

De câte ori se întorcea pe uscat asemenea fetei cu nefericita ei mamă îi producea o strângere de inimă și totodată un fel de bucurie. De când crescuse, Esmeralda devenise creația și mândria lui.

Îi aducea din toate porturile mătăsuri exuberante, cercei, brățări și uneori stranii amulete.

Ferită de indiscreția străzii, în spatele

casei acoperite cu plante, era o terasă pe care o construise după ce cumpăraseră vechea locuință barocă.

Terasa era acoperită cu dale negre, galbene și roșii formând nenumărate arabescuri.

Scaunele și masa din împletitură, ghivecele cu plante luxuriante atârinate de grinzile plafonului vopsit în roșu, grădina plantată cu pretențioși de îngrijit, mărginită de coloane răsucite orientale, dădeau locului un aspect exotic. Aici era colțul de pe uscat la care se gândea adesea în cursul călătoriilor.

După trei ani petrecuți într-un colegiu religios, Căpitanul o retrăsese, speriat de paloarea ei tot mai pronunțată. Fata părăsise școala fără regrete. Gustul lecturii îl moștenise de la ea. Astfel bucuria timpului petrecut împreună se prelungea în cursul lungilor absențe ale Căpitanului.

Mama Zia purta rochii lungi negre încheiate auster în jurul gâtului subțire. Fără zgomot, părând aproape absentă, conducea totuși cu o mână sigură treburile casei.

Esmeralda, îmbrăcată după gustul Căpitanului, intriga pe rarii furnizori care intrau în casă. De când părăsise costumul cenușiu al pensionatului, catifeaua și mătasea, modelele pretențioase pe care le descoperea Căpitanul prin reviste demodate, rochiile largi în care se pierdea corpul firav, dantelele rămase între lucrurile Clarettei dădeau o și mai stranie prezență ochilor speriați ai Esmeraldei.

Jocul cerea o pregătire de luni de zile. Cât era Căpitanul pe mare, Mama Zia, în orele care îi mai rămăneau din zi și până târziu noaptea, lucra la noile decoruri.

Când împingea încet ușa terasei, Căpitanul se găsea în fața unei mereu noi încăntări.

Esmeralda își căuta în oglindă efectul dar fără nici un pic de vanitate. Își dădea seama numai de bucuria pe care i-o procura tatălui și nu se întreba nici de ce, nici dacă pentru ea n-ar putea exista și alte ocupații.

Cărțile pe care i le aducea Căpitanul erau mai cu seamă descrieri de călătorii prin orașe și țări îndepărtate.

Toată iarna fata citea. Numai rar lucra la broderii mici cât palma ei pe care le așternea sub paharele de cristal cu picior înalt din vitrină.

Lucra cu ace lungi, subțiri, amenințătoare.

Săptămâni întregi treceau fără să schimbe o vorbă cu cineva. Mama Zia nu știa decât să răspundă și Esmeralda înțelesese curând că întrebările ei nu-și mai pot găsi răspunsul la dânsa.

De când ieșise din pensionat, nici Căpitanului nu avea multe să-i povestească, erau însă atâtea lucruri citite de curând și care trebuiau explicate, uneori completate.

Căpitanul povestea, cu o voce încetă, cum trăiesc beduinii, cum acostează vapoarele în porturile mari, cum răsar soarele în Bosfor.

Mama Zia privea cu bucurie lumina de pe fața Căpitanului când își contempla fata. În cele șapte zile cât

stătea Căpitanul în orașel, fiecare seară era un ospăț. Mama Zia aducea cu o mândrie abea reținută, pe țavi de argint, feluri complicate care ar fi uimit pe burghezii din vecinătate.

Căpitanul servea el însuși, cu gesturi îndemânatică și puțin teatrale, umplea atârnat paharelele cu Malaga.

Din primăvară, grădina de trandafiri îmbalsăma terasa. În nopțile cu lună când, rezemat de împletitura moale a scaunului, cu mâna dreaptă ținând cristalul neted în care tremura vinul vechi, privea în lumina irizată ochii mari al căror verde închis devenea violet și cele două torsade arămii ale părului încadrând obrazul subțire de madonă, Căpitanul era fericit.

Un val de căldură îi umplea pieptul.

Încă tânăr, dar fără îndoielile tinereții, zâmbea atunci împăcat.

Despărțirea era întotdeauna tristă. Dar altfel decât de lângă o soție. Fetița nu făcea nici unul din gesturile uneori prea demonstrative și ambigue care pot tulbura vraja. Într-o rochie albă, fără nici un fel de podoabe, intra în dormitorul în care Căpitanul își umplea cușorul.

Îi înmâna costumele ofițerului de Marină, cărțile, tutunul de pipă cu miros de miere. Ieșeau din casă braț la braț. Mama Zia îi aștepta în trăsură. Erau singurele ocazii în care vecinii vedeau fata.

Apoi soseau scrisorile și, mai des, cărțile poștale ilustrate. Erau de toate felurile, strălucitoare uneori și altele care păreau triste. Unele arătau orașele văzute de sus, mii de case pitice lipite unele de altele și umbrele negre ale bulevardelor. Îi plăceau mult cele în care se vedea un bazar cu sătenii și căruțele trase de măgăruși, sau marea în fața căreia stătea o femeie subțire, privind în larg.

Din Paris primise o dată o ilustrată bizară. Un bărbat și o femeie, tineri, cu capetele lipite și zâmbind într-un fel de neînțeles. Bărbatul avea părul buclat. Nu-i plăcuse deloc. De ce păreau atât de încântați?

În fiecare scrisoare erau și câteva rânduri pentru Mama Zia.

Nici ea nu-și făcuse nici o relație în oraș. De mai bine de 10 ani trăiau toți trei izolați și nici nu se gândise că ar fi putut să fie altfel.

După moartea Căpitanului, orașul de care nu se apropiaseră niciodată dispăruse cu totul.

Toată iarna, Esmeralda tânjise. Din pietate față de gustul răposatului pentru mătăsuri foarte colorate, Mama Zia nu-i vorbise de portul doliului. În aceleași rochii încărcate și strălucitoare, trupul subțiat al Esmeraldei părea și mai ireal. Ochii verzi parcă se decoloraseră.

La început nici nu putea să înțeleagă. Știa doar că nu mai așteaptă pe nimeni. Că nu mai poate aștepta nimic.

Avea două fotografii ale Căpitanului. În cea mai mare, pe care o descoperise Mama Zia într-un sertar al biroului pe care la început Esmeralda nu voise să-l deschidă – tatăl îl ținea mereu închis –, se vedeau siluetele estomplate, a lui și a Clarettei. Nu erau limpezi decât chipul și mânușile albe. Mama ei era într-un pardesiu cu o blană de vulpe care îi acoperea jumătate din obraz.

În fața surășului puțin convențional al Căpitanului stătea ore întregi frământând o batistă cu marginile dantelate.

Zilele și le petrecea pironită în fotoliul roșu, privind ca un animal bolnav obiectele din jur. Adormea brusc după chinul orelor lungi. Spre sfârșitul iernii, Mama Zia încerca s-o trezească.

O săptămână întregă ochii îi rătăciseră prin vitrinele librăriilor. Esmeralda puse cartea neatrăgătoare într-un dulap, nimerind astfel peste cărțile pe care le iubise.

Instinctiv începu o manevră destul de complicată, care aducea mereu în fața ochilor ei figura Căpitanului, dar nu cea din fotografie, nu privirea întotdeauna aceeași, blândă și puțin amară, ci un chip neașteptat, mereu altul, uneori cu totul străin. Recitind cărțile, se lovea de aceleași praguri, de aceleași întrebări, apoi se înfiripa din umbră chipul cel mai familiar și vocea suna deodată

atât de clară în timp ce ochii și buzele erau tot mai vii.

De câte ori regăsea întrebările cărora Căpitanul nu le răspunsese, chipul Esmeraldei se crispa dureros.

Uneori privirea ei se desprindea atunci de pe carte, imaginea Căpitanului devenind din ce în ce mai precisă.

Întii haina albastră încheiată cu bumbi aurii și epoleții care își pierduseră strălucirea, strângând pieptul puțin dezvoltat, un corp de adolescent, apoi gâtul delicat cu mărul lui Adam prominent și, în sfârșit, cu un gust searbăd și cu un fel de sfârșeală, ochii limpezi și buzele moi dar fără ezitare conturate.

În casă era totdeauna întuneric. Ferestrele mici acoperite cu perdele grele, mobilele întunecate și parchetul roșu-brun permiteau serii să se furișeze pe nesimțite înăuntru.

În zilele mai calde de martie, când Esmeralda se muta târziu de pe terasă în fotoliul de damasc din salon, casa plină de umbre o speria.

Lumina lămpilor aprinse toate nu reușea să gonească frigul. Numai când Mama Zia intra cu ceaiul în ceștile japoneze pe care le adusese Căpitanul dintr-o călătorie mai îndelungată, agitația fetei înceta. Era de fapt singurul moment al zilei în care devenea conștientă de zbućiumul din toată ființa ei.

Visa adesea același lucru.

La câteva sute de metri de un țarm luminat intens, rezemată de balustrada punții, încerca să deslușească unul din cartierele de care îi vorbise Căpitanul. Emoția așteptării se întrerupea totdeauna brusc, fără ca vaporul să se fi apropiat de port.

Prin vis mai trecea Căpitanul și atunci era sau un ropot de lumină sau o furtună subită, de fapt furtuna se datora numai pelerinei umede ce-i înfășura umerii și pomeților ce păreau atunci și mai proeminenți.

Rar de tot somnul deschidea și alte porți.

Ca în cărțile mari cu foi cartonate pe care în copilărie învățase numele celor mai exotice animale, apăreau atunci, în atitudini rigide, o cămilă, un leu, o zebură. Decorul era redus la galbenul pustiului. Speriată se apropie de arătările cu ochi mari și umezi. Îndrăzni și mîinile îi alunecară pe cocoșa aspră a dromaderului, apoi cu un deget mîngăie dungile de pe corpul zebrei.

Era un vis în care surădea.

Esmeralda dormea într-un salonaș cu mobile amestecate. Patul era ascuns de un paravan decorat cu dragoni de aur ce străbăteau întunericul când noaptea mistuia lacul negru al fondului. Pe o măsura în formă de inimă susținută pe trei picioare arcuite grațios se zărea o statueta reprezentând un matelot rezemat de o ancoră.

Câteodată, când se trezea în nopțile albe de lună, vedea pe peretele din fața patului un cavaler mut veghind asupra ei, umbra deformată a statuetei. Adormea atunci liniștită.

Zilele de primăvară erau cele mai pline. Trebuia îngrijită grădina.

Cu un foarfecă mare de tablă, își trecea în revistă domeniul. Îngenunchea și privea ierburile străine, ajuta o tulpină să se întoarcă spre soare. Rămânea lung să privească un îndrăzneț care își desfăcea gulerul catifelat cu toate că în grădină primăvara timpurie era încă umedă și rece. Purta rochii de stambă

cu croieli desuete, strânse la mijloc cu un cordon de mătase înflorată.

În două săptămâni numai, trandafirii apăreau pe verdele răzoarelor.

De multe ori degetele care strângeau delicat între spini tulpina subțire renunțau să termine gestul. Nu mai avea nici un rost să-i culeagă.

Pentru cine?

Când se întorcea prin aprilie sau mai, Căpitanul găsea un singur trandafir în vaza cu gâtul ca o trestie din dormitorul roșu. Era campionul trandafirilor.

Zile lungi Esmeralda rătăcise pe aleile acoperite cu pietriș mărunț, căutându-l.

De când îi descoperiseră ganglioni pulmonari la 14 ani, încetase să urmeze cursurile pensionului de maici. În cele câteva zile pe care le petreceau împreună Căpitanul încerca să-i dezvolte curiozitatea, să-i completeze cunoștințele în domeniile cele mai variate.

Se găseau astfel laolaltă, în sertarul în care își păstra comorile, un peisaj cu Vezuviul și în stranii echipamente turistici hotărâți să ajungă pe culme la capătul nopții, un grup de lei pașnici dar impunători și într-un medalion proprietarul lor, firavul Rastafari, viitorul Negus al Abisiniei...

Dar, poate nu conștient, imaginea lumii de afară era prezentată într-un fel care să n-o incite să treacă, în absența lui, pragul spre viața celorlalți.

Ea singură putea să hotărască ce vor fi lunile viitoare, anii... Dar anii erau prea de parte și greu de închipuit.

Cu moartea Căpitanului totul încremenea.

Dacă n-ar fi dispărut ar fi învățat-o, poate, ce înseamnă să ai 15, apoi 16 ani.

Doi mai trecuseră fără să lase cel mai mărunț semn de schimbare.

– Poate vrei acum să te întorci din nou la școală? Mama Zia ezitase mult până să-i vorbească. Esmeralda nu mai păstrase decât o amintire apăsătoare din anii de pensionat.

Se simțise nesigură, străină, răsetele fără rost, conversațiile de neînțeles ale fetelor o făcuseră să descopere existența unei lumi despre care nu știa nimic. Și care n-o atrăgea.

Veni ziua în care începă din nou să rămână seara pe terasă.

Iedera ascundea în parte arhitectura barocă a casei, atât de diferită de restul clădirilor din jur.

În unele nopți Mama Zia nu suporta răcoarea și lăsa fata singură afară.

Cu obrazul în palma mică, rămânea ore întregi pândind rarele zgomote, de cele mai multe ori inexplicabile.

Înainte, când o lăsa singură, i se întâmpla uneori să se trezească visând. Căpitanul parcă luase și visele cu el. Un gol prin care câteodată răzbăteau zvonuri era tot ce le înlocuise.

– Cu ce te-ai zgâriat?

Se întorsese într-o noapte de pe terasă cu urme de sânge pe frunte, de parcă o ghiară ar fi rănit-o.

Întrebarea Mamei Zia rămase fără răspuns.

De la ultima plecare a Căpitanului nu mai ieșise din casă.

Câteodată în prea lungile după-amieze încerca să-și aducă aminte de străzile străbătute neatent la brațul Căpitanului.

Casele anonime, piața în care se adunau țăranii joia, fațada cenușie a pensionului, toate îi erau la fel de indiferente. Ca majoritatea imaginilor de pe nenumăratele cărți poștale religioase păstrate.

Esmeralda, ca maicile crescute de tinere în mănăstire, era cu totul lipsită de imaginație. Necunoscutul n-avea nici un farmec particular. Numai vocea Căpitanului reușea să-i dea un contur, să declanșeze întrebările, să anime lumea exterioară.

Zilele creșteau mereu, mai, iunie.

La mijlocul lui iulie, secundul de pe „Orient“ veni în vizită.

Se întorcea de la Marsilia. Aducea o fotografie.

Lespedea dreptunghiulară străjuită de crucea cu brațe subțiri, îngerul de pe porțița gardului scund ce împrejmuia mormântul, pomii retezați de marginea fotografiei – nu, toate acestea n-o priveau deloc.

Întrebă cu o voce neutră: – Tata?

Marinarul începu o frază, apoi strânse neîndemânatic umărul subțire.

Esmeralda simți o clipă nevoia să se arunce la pieptul lui, rămase însă nemișcată, cu capul plecat.

Mama Zia o luase de mijloc și o condusesese în camera ei.

Fotografia provocă totuși unele întrebări. Cu o voce nesigură, Mama Zia încercă să-i răspundă.

– Cât de înguste sunt sicriile! O clipă văzuse umerii firavi ai Căpitanului...

Câteva cuvinte răzlețe i se înțepeniseră în fundul gâtului.

În noaptea care urmă Esmeralda plânse ca în prima zi, nestăpânit. Cum vezi, de câte ori aversa se mai liniștește, același pom, același zid vecin, imaginea Căpitanului cu umerii strânși ca într-un clește de pereții sicriului se deslușea de fiecare dată când plânsul o scutura mai puțin. De câte ori adormea, același vis.

Ochii Căpitanului – speriați? – buzele se mișcau dar nu se-auzea nimic.

Câteva nopți, coșmarul revenise. Ziua rămânea ca bolnavă în jilțul roșu din salon. Nu putea să se apuce de nimic. Mama Zia căută zadarnic ceva care ar putea să-i schimbe gândurile.

– Rămân totdeauna la fel morții în sicriu, ani, zeci de ani?

Adevărul i se păru imposibil de mărturisit și Mama Zia zâmbi penibil.

– Da, *cara*, și cu timpul se obișnuiesc.

Deodată își aduse aminte de o carte de istorie în care văzuse fotografia unui monument funerar înfățișând în sicriu un cardinal din veacul al XVI-lea.

Căută și regăsi cartea.

Cardinalul surâdea vag, amintindu-i de surâsul Căpitanului.

Imaginea prelatului cu mâinile subțiri încrucișate ca în jurul unei nevăzute flori, cu pleoapele întredeschise printre care străbătea parcă un semn de împăcare ce-i alină o clipă suferința.

După noaptea în care îl visase iar, însă de data aceea purtând masca de liniște a florentinului, se trezi ca o convalescentă, obosită dar cu o atenție nouă pentru lucrurile din jurul ei. În lumina verii ce i se strecura victorioasă în odaie prin jaluzelele întredeschise, rămase

mai mult decât de obicei privindu-se în oglindă.

Slăbise prea mult. Pe tâmpile observă cu mirare vinele subțiri desenând semne albastre.

Pe terasă lumina era atât de puternică încât culorile se confundau, galbenul dalelor cu rozul balustradei, iarba era acoperită de aburi aurii. Zidul alb din fundul grădinii îi reîntoarse gândul spre lespeda sub care odihnea Căpitanul.

– Când e soare, trebuie să fie frumos.

Erau multe de făcut, în câteva zile grădina căpătase un aspect neîngrijit.

În săptămâna următoare o rugase pe Mama Zia să-i cumpere un scaunel pliant, cu care își căută în fiecare zi un loc diferit în fundul grădinii. Petrecea ore întregi liniștită și cuminte ca o bătrână care și-a încheiat de mult socotelile cu lumea.

Pe la sfârșitul lui iulie, pe când își alegea într-o dimineață locul din fundul grădinii, văzu un băiat așezat pe zidul ce-i despărțea de vecini.

Băiatul, ale cărui picioare goale atârnavă în aer, îi făcu un semn cu mâna.

Când Esmeralda își ridică ochii spre el, lecția învățată parcă pe dinafară se spulberă într-o mulțime de frânturi cu dificultate rostite.

Era un nepot al vecinei. În toamnă trebuia să-și dea examenele de intrare în clasa a V-a. Vedea zilnic de o lună grădina ei, și spera să-i dea voie să coboare ca să se prezinte.

Esmeralda privi genunchii juliți, mâinile nu prea curate crispat pe cărămizile zidului și surâse.

– Vezi să nu te lovești.

Lângă ea, băiatul mai înalt aproape cu un cap roșise ca în fața unei adevărate

doamne. Gesturile ei calme, aleile și răzoarele perfect îngrijite îl intimidau.

– Mi-am uitat cărțile de pe care învăț (și roși iar).

În timp ce ea lucra la o broderie, băiatul ghemuit pe un scaun de bucătărie pe care și-l adusesse de acasă citea, sau se prefăcea.

Când Esmeralda nu-l vedea, își ridică ochii de pe carte și o privea cu capul puțin înclinat, gata mereu să-și arunce privirea în altă parte.

Mama Zia se bucură de această neașteptată întâlnire.

În câteva zile băiatul spusese tot ce putea să o intereseze despre el, liceul din capitală, gazda la care stătea și care se îmbăta în fiecare seară, mama de care se despărțea atât de greu. Nu pomenise de tatăl care îi părăsise, nici de greutățile în care se zbăteau.

Era cu numai un an mai tânăr decât ea dar se simțea stânjenit, prea puțin matur.

Esmeralda, după ce îi puna cele câteva întrebări convenționale, rămânea ore întregi tăcută.

Rar băiatul îndrăznește să o întrebe și despre ea, despre cărțile pe care le citea; când

încercă să afle care erau filmele ce-i plăceau mai mult, ea se prefăcu că nu-l aude.

Apoi începură ploile de toamnă.

O zi băiatul lipsise. A doua zi reveni, jenat. Nu rezistase.

– Poate că puteau sta pe terasă când plouă. Înaintase prudent spre interiorul casei.

Avea ochi căprui, umezi, o expresie de copil speriat.

Văzându-i o dată din profil gâtul pe care se reliefa neobișnuit mărul lui Adam, Esmeralda îl privi cu mai multă atenție.

– Ce vrei să devii?

– Medic – răspunsul nu trezi nici un ecou în ea.

Băiatul ar fi vrut să-i vorbească mai mult despre așteptările, despre dorințele lui, dar privirea obosită a Esmeraldei ră-tăcea atât de departe de el. Se simțea prost și totuși revenea mereu. Poate fiindcă ghicise că nu tulbură pe nimeni.

Într-o dimineață ploioasă, Esmeralda nu putea să lucreze, lumina era prea puțină, statură mai mult de vorbă.

Rezemați alături de balustradă, privind prin perdeaua de apă.

– Vreau să fim prieteni.

Privirea băiatului avea ceva grav, care o miră, Esmeralda își scutură capul și-i săltă o buclă de pe frunte.

Băiatul văzu un semn negativ și continuă cu o voce palidă:

– Sunt prea tânăr?

Nu răspunse. Ceva străin crescuse în băiatul pe care până atunci nu-l judecase în nici un fel.

Se așezară față în față. Buchetul de flori din mijlocul mesei îi împiedica să se vadă.

Tristețea băiatului străbătu până la ea. Fără să știe de ce întinse o mână și îi strânse degetele parcă înțepenite de frig. Inerția băiatului scăpă privirii ei.

Nici în zilele următoare băiatul nu-și regăsi surăsul.

– Ai terminat ce aveai de învățat?

– Nu, dar azi nu sunt în stare să mă concentrez.

Voise să o roage să se plimbe împreună prin livezile rodite din jurul orașului. Dar finalmente renunțase, la vară, poate...

– Ai fost la mare, ai călătorit cu vaporul?

– Nu.

Esmeralda se gândi, e probabil firesc, puțini oameni au fost pe mare. Dar de fapt ce voia, de ce revenea mereu?

Când veni să-și ia rămas-bun, cursurile începeau curând, se gândi totuși că o să-i fie mai urât singură

Se plimbară în lungul grădinii. Plecarea îl făcuse mai îndrăzneț. Purta și pantaloni lungi și o curea cu incrustații metalice care îi atrase atenția.

– N-am să uit niciodată vara asta.

Ce rost avea să răspundă la așa ceva?

Când îi strânse mâna la despărțire, poate mai lung decât de obicei, observă ce degete reci și firave avea și nu-i mai regretă deloc plecarea.

Îi lăsase o carte, un roman de aventuri cu gravuri reprezentând băștinași din Borneo, lupte cu animale nemaivăzute, singura carte cu scoarțe tari pe care o avea.

Când împlini în septembrie 16 ani, Mama Zia pregătise ca în fiecare an un tort străjuit de lumânările.

– Mult noroc, *cara mia*, multă fericire! Degetele mari ale bătrânei îi treceau într-o binecuvântare pe frunte. Apoi cu o batistă își șterse ochii umezi și se așezară la masă.

Ultimul dar al Căpitanului fusese un șal de cașmir. Căldura lui sau paharul de vin colorau obrații fetei. Părul blond avea reflexe venețiene. Pe gâtul delicat umbra avea culoarea prunelor albastre.

– Nu mai ești un copil, *cara*, ești o adevărată domnișoară.

Bătrâna se ridică să caute ceva în bucătă-

un parfum încă surprinzător de greu.

– Când ai să mergi la primul bal o să-l deschidem, nu acum – Mama Zia pusese parfumul în dulap.

Totuși mâinile păstrasera o urmă, își acoperise fața cu palma parfumată.

Un fior necunoscut.

Zilele păreau din ce în ce mai lungi.

Grădina era tristă. Răzoarele ca niște morminte înșirate unul lângă altul, zidul din fund mucează ca și cerul era mereu mai umed și mai rece.

De data asta aștepta iarna cu un fel de frică. Odată cu toamna trecuse și acel început de curiozitate care o făcuse să stea uneori în curtea din fața casei, privind spre stradă.

O dată Mama Zia îi vorbi despre tine-rețea ei de așa de mult trecută.

– Curând, curând poate o să pleci și tu de aici.

Ochii Esmeraldei n-o ascultau.

Bătrâna voia să-i comunice anumite lucruri. Renunță – mai era timp. Îi dădu însă mai mult de lucru, dantele pentru șervetele noi al căror rost Esmeralda nu-l pricepuse. Nu primeau pe nimeni în vizită.

Își petreceau toată dimineața lângă fereastra mică din salon.

Mama Zia, țepănă pe scă-unelul de lângă jilțul Esmeraldei, tricotând cu gesturi ascuțite, fără ezitare. Fata lucra încet, părea gânditoare. De fapt erau la fel de

absente. Despre Căpitan nu vorbeau aproape niciodată.

Când rămânea lung cu ochii pe fotografia Căpitanului – bineînțeles, singură – gândul cel mai apăsător nu era regretul orolilor de complicatitate – de fericire –, ci imposibilitatea de a se imagina înaintând singură spre anii care aveau să vie.

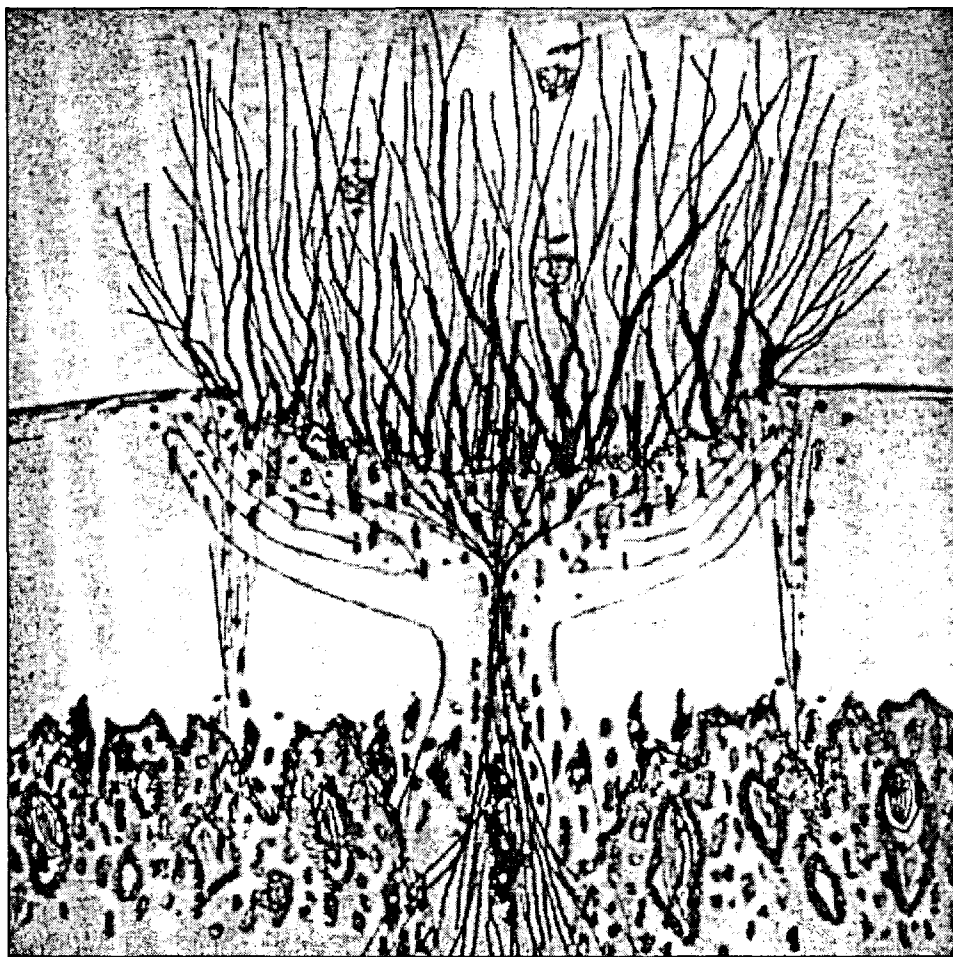
Spre sfârșitul iernii, Mama Zia observă pe rotunjimea buzelor, în expresia nouă a ochilor în ce măsură se accentuase feminitatea obrazului nu de mult încă de copil.

Mai ușor decât în alți ani împinse ușa ce dădea spre terasă și care întotdeauna se înțepenea peste iarnă. Cu pași înceti călcă pământul încă moale. Cât de mică era de fapt grădina!

Din nou începură zilele petrecute afară.

– Nu te plictisești să lucrezi singură?

Mama Zia surprinse ritmul tot mai lent în care lucra acum fata. O tulbură frumusețea diferită a Esmeraldei.

rie, dar abea trecu pragul și se rezemă de zid. Plângea.

– Îți seamănă din ce în ce mai mult, Clarretta *mia*...

Ploile zăbrelează casa. Norii parcă se târăseră întâi prin toate livezile, vântul avea un miros puternic de pământ răscolit, de roade umede.

Rochiile îi părură prea strâmte. În lumina rece de toamnă Esmeralda își petrecea zilele lângă mașina de cusut. Schimba forma gulerelor de broderie, descosea peticele de catifea aplicate provocator pe lungile rochii de seară pe care le purtase Clara.

Într-un cufăr din pod, descoperise o mulțime de veșminte și de podoabe pe care Căpitanul nu voise să i le arate. Tot ce ar fi putut reinvia imaginea unei mame extravagante. Câteva flori dintr-o catifea ce-și schimba culoarea la cea mai mărunțată atingere, o pană de pasăre exotică cu reflexe violete și portocalii, flaconul verde de cristal cu

Cu aceeași falsă nevinovăție, trandafirii înfloriră iar.

– E păcat de toate florile astea care se pierd.

Mama Zia chemă un florar care cumpără câteva sute de trandafiri timpurii.

Era un bărbat de vreo 40 de ani, cu o figură vulgară, cu barba neîngrijită.

Când după a treia vizită în grădină – vizite în care umblau alături tăind trandafirii aleși – nu se mai întoarse, fata se bucură. O supăraseră mâinile murdare, degetele groase cu unghiile rupte, vocea și mai ales privirile grele.

– Urâți sunt bărbații...

Într-o dimineață, Mama Zia se întoarse din oraș cu o reclamă pe care i-o strecurase pe stradă un individ îmbrăcat ca un vagabond însă cu obraji fardați tipător și purtând pe cap o tichie cu pene, ca pieile-roșii.

Copiii, mai ales cei mici, se țineau după el.

Esmeralda era cât pe ce să arunce hârtia urâtă a afișului. O reținuse însă o pată dreptunghiulară, întunecată, în partea de jos. Desfăcuse iar ghemotocul și cu dificultate recunoscu, ajutată și de subtitlu – Menajeria circului –, după niște gratii, o girafă.

Mama Zia era încântată de hotărârea fetei: – De mult trebuia să mai ieșim din casă.

*

Esmeralda alesese cea mai simplă dintre rochiile ei. Pe cap purta o pălărie mică cu borurile întoarse, buclele ce scăpau de sub pălărie îi dădeau un aer și mai copilăros.

Cercul se afla în parcul orașului, pe un loc viran unde trebuia să se amenajeze un teren de sport. În cortul luminat de lămpile cu gaz, Esmeralda nu sesiză la început nimic. Mai mult decât ce se petrecea în cercul de lumină al manejului, oamenii așezați în umbră în jurul ei îi mobiliză atenția.

La dreapta ei stăteau două bătrâne obeze care-și aduseseră nepoțelul la circ. Nasul deform acoperit cu vinișoare vizibile, gâtul din trei rânduri de guși o fascinaseră mai mult decât abilitatea echilibriștilor sau tumbel clownilor.

Tricourile multicolore, ciudat umflăte, ale ultimilor o surprinseră, o făcură să surâdă. I se părea totuși prea puțin convingătoare eforturile acrobaților, inutile aparatele complicate pe care se executau figurile demodate.

Mirosul greu de gaz și de praf, aerul dens în care ca niște pere enorme ardeau lămpile prea puține, fundul circului în care, într-o penumbră de o culoare nedefinită, pluteau sutele de capete anonime, o obosiră curând.

Amețită, Esmeralda își muta privirea spre câte un colț mai întunecos, dar mereu o trezea câte o salvă de aplauze răsplătind săriturile omului de cauciuc sau ale dansatoarei pe sârmă.

Închise ochii. Vuietul sălii era o experiență cu totul nouă. – Poate vântul câteodată, când toamna trecea plumburie prin fața ferestrelor sonore... Nu! vântul era brusc, pornea din nimic și dispărea la fel. Era altceva. Valurile! valurile poate făceau același zgomot. Dar cum de se gândise la valurile pe care nu le auzise niciodată?

Respirațiile grele în aerul încărcat, picioarele copiilor care băteau măsura pe podele ajungeau ritmic în urechile ei. Uneori zgomotul se înălța deasupra lor ca un zbor de păsări cu aripi fâlfâind greoaie.

Câte un râset inexplicabil, un țipăt strident străbăteau vuietul în care se simțea întemnițată.

Deodată, ca în clipa când adormi și când toate cuvintele care își pierduseră treptat sensul dispar pentru a lăsa locul unui gol în care se leagă visul, o tăcere diferită se așternu peste tot.

Esmeralda deschise încet ochii, cum se întâmplă când gândul a încercat deja să-și reprezinte ce trebuie să apară. Toate lămpile concentrate numai asupra manejului formau ca un străveziu palat de lumină în jurul căruia creștea noaptea abea animată de umbrele mișcătoare ale spectatorilor.

În mijlocul luminii, un bărbat purtând sub pelerina roșie un pieptar de aur și argint.

În fața lui, mândru ca un împărat care își primește calm supușii, întocmai cum și-l aducea aminte din cartea cu ilustrații colorate, leul.

Lumina ce făcea să vibreze trupul de insectă al bărbatului se imobiliza pe blana de nisip a leului.

Coama dădea proporții nefirești capului sprijinit pe labele enorme.

Un lung răstimp nu se petrecu nimic. Apoi dresorul făcu cu mâna stângă un semn ca o invitație, întinzând în același timp capul înainte de parcă ar fi vrut să-i șoptească ceva.

Leul se ridică și străbătu cu pași înceți arena încinsă cu zăbrelele argintii în văpaia reflectoarelor.

Esmeralda observă cu uimire cât de subțire era mijlocul animalului fără ca impresia de putere și siguranță să fie micșorată.

Animalul dădu lent ocolul teritoriului interzis.

Jocul mușchilor era perfect vizibil sub blana luminoasă. Dresorul accelără ritmul cursei. Leul parcă plutea înainte de a regăsi fără greutate nisipul arenei.

La fiecare contact cu solul, Esmeralda simțea o ciudată strângere de inimă.

Oculurile erau din ce în ce mai iuți.

Biciul lovea ritmic podeaua. Amețită, nu mai vedea decât un văl de culoarea nisipului trecând mereu prin fața ei.

Când cursa începuse să se încetinească, Esmeralda, obosită, închise ochii.

Când îi redeschise, leul se strecura prin gangul zăbreliț ce ducea spre menajeria din afara circului.

*

Din partea a doua a spectacolului nu reținuse nimic. Tropotul cailor dresați o agasă. Valsul armăsarilor ridicați în două picioare, împodobiiți cu tichii colorate, îi păru ridicol și umilitor.

Mama Zia o împinse adormită printre oamenii care se îmbulzeau la ieșire. Parcul era încă zgomotos dar acum trist, de parcă urâtul copiilor pentru care orele de bucurie se sfârșiseră se revărsa pe aleile întunecoase.

Acasă, Esmeralda avu o impresie curioasă. Adormi într-o casă străină.

A doua zi, ceea ce nu i se mai întâmplase de mult, se răni adânc culegând un trandafir. Privi calm picăturile de sânge ce se adunau în scoica palmei. Atent, cu un fel de plăcere.

Cu mâna legată nu putea să facă nimic. Urmări îndelung continentele de nori ce se modificau neconținut.

– Ce liniște trebuie să fie sus, vreau să spun în cer.

Brusc, își aduse aminte de salturile suple ale leului. Nu putea lega imaginea leului plutind miraculos prin aerul sufocant al circu-

lui de nici unul din lucrurile pe care le știa, pe care și le închipuise vreodată.

Mama Zia observă expresia neobișnuită.

– Trebuie să mai mergem o dată la circ, să vedem și celelalte animale. Cele care nu iau parte la spectacol dar pot fi admirate în menajerie.

Esmeralda tresări. Se putea?

*

Ajunseră printre ultimii spectatori. Cercul la a treia reprezentare era la fel de plin.

De câte ori auzea aplauze, deschidea ochii, dar mereu reveneau aceiași clovni și iluzioniști. Poate că leul nu apărea în fiecare seară?

Ordinea fusese inversată și după numărul lipișanilor veni în sfârșit rândul leului.

Fu surprinsă de faptul că fiecă mișcare a leului îi era de acum cunoscută dinainte. Surprinsă și mulțumită de parcă leul ar fi executat dorințele ei.

Numai la sfârșit dresorul adăugă un episod nou. Spre emoția spectatorilor, îngenuncha la picioarele leului și îi cuprinse coama cu brațele. Apoi salută solemn și părăsi arena.

În pauza spectacolului se vizita menajeria.

Printre boschetele parfumate de liliac ale parcului se aflau cuștile zăbreliț ale celor câteva animale exotice. Maimuțele ce nu-și găseau astâmpăr atrăgeau mai cu seamă copiii. O zebra cu ochi umezi stătea nemișcată ca o jucărie. Doi lupi agitați și dușmănoși nu încetău să se deplaseze în micul lor spațiu, evitându-se totuși cu grijă.

Două lămpi nu erau suficiente ca să lumineze, de pe prăjinile acoperite cu stegulețe de care erau atârinate, careul pe care se aflau garate căruțele circului și cuștile.

Mai mult decât lămpile, lumina nopții senine, cu luna în creștere, deslușea animalele captive.

Numai cușca leului era intens luminată din interior, era de altfel mult mai înaltă decât celelalte și cu gratii mult mai importante.

*

În prima clipă îi păru aproape mic, stătea ghemuit, cu capul înclinat pe labe.

Când și-l ridică însă, descoperind grumazul și pieptul larg, Esmeralda simți bucuria din fiecare primăvară, când regăsea neschimbat gustul fructelor.

Observă că avea ochi foarte mari și întunecați. O apă neagră, calmă, mătăsoasă, de nepătruns, îngrijorătoare. Ar fi vrut să-l vadă mișcând.

Îi era parcă lene. Un timp se măsurară unul pe celălalt.

Privirea Esmeraldei rătăcea de pe coama în care se adunase toată căldura nopții pe pieptul nemișcat, apoi pe curba armonioasă a spinării. În sfârșit, leul își întinse capul înainte peste labe, privind în jur dar aproape fără să ridice fruntea.

Esmeralda se lipise de gratii.

Tot ce era în spatele ei, lângă ea, dispăruse.

Din când în când, rar, neregulat, coama imensă și spatele neted se ridicau în timp ce plămâni amplii se umpleau cu aerul nopții. Nu se mișcaseră dar avu impresia că s-ar afla tot mai aproape.

Sângele îi bătea în piept, pe tâmpile, simți o căldură nouă în tot corpul. Recunoscu o mulțime de detalii pe care le ignorase până atunci: pământul umed, iarba sălbătică, nisipul fin de pe podeaua cuștii.

Lumea din jurul lor plecase – începea partea a doua a spectacolului.

Era obosită, renunță să mai vadă restul reprezentației.

Visă toată noaptea. O casă fără acoperiș, numai ziduri pe care soarele le încinsese ca niște cuptoare. Își scosese pantofii. Cu tălpile goale se plimba pe covoarele moi, fierbinți și ele. În sfârșit descoperi pe unul din covoarele marea. Încercă cu piciorul răcoarea apei și apoi intră cu tot corpul în ea.

Era goală. Zidurile parcă se retrăseseră. Din când în când auzea câte o poartă trântită. Atunci se pitea îngrozită într-un colț întunecos, o perdeă făcută din fire lungi și negre o ascundea. Firele i se lipeau de corp ca părul după ploaie. Covorul reapăruse. Dar ea știa că putea fi înșelător. De fapt, nu se mai vedea nimic în jur dar știa că era înconjurată de ape.

Dimineața păstra încă urmele nopții. Umblă un timp agitată prin casă, deschizând cărțile fără nici o atenție, căutând să străbată prin oboseala care îi îngreuna toate gesturile.

Seara ceru să bea vin. Bău până când își simți obrajii înfierbântați.

– Am băut ca să-mi treacă frigul!

Mama Zia zâmbi și îi aduse din odaie un șal călduros din păr de cămilă. Adormi mângâindu-l ca blana unui animal familiar...

Târziu, bătrâna o trezi și o duse în odaia ei. A doua zi nu mai ezită.

– Sunt așa de frumoase serile acum, am să ies să mă plimb.

Mama Zia o privi uimită: – Singură?

Esmeralda clătină din cap.

– Da, acum sunt destul de mare.

Ajunse tocmai bine, după ce lumea intrase iar să vadă numerele din partea a doua.

Muzica străbătea amortizată de vuietul asistenței, de șuierul vântului printre boschete. Trecu grăbită pe lângă maimuțele spânzurând nefiresc de grații.

Leul stătea lipit cu capul de zăbrele. Ca o statuie, privind în gol.

Erau singuri.

Ceva parcă o reținea să se uite la el. Era poate prea aproape, prea imobil.

Apoi, timidă, privirea îi alunecă întâi pe blana atât de vecină că ar fi putut s-o atingă cu mâna printre grații.

Abia atunci ochii Esmeraldei întâlniră privirea liniștitoare a leului.

Nu-i mai era frică. Se apropie și mai mult de grații, până când umbra ei se așternu peste spinarea lui.

Leul atinse cu fruntea grațiile și se întinse în lungul lor, cu capul la picioarele ei. Apoi rămase iar neclintit. Numai coada puternică se mișca uneori încet în nisip.

Esmeralda avu un fel de tremur, se sprijini cu mâinile de grații. Se auzea cineva apropiindu-se. Se rupse brusc și plecă cu pași grăbiți, dar nesiguri.

În casă se strecură fără să se oprească în holul unde Mama Zia își petrecuse seara așteptând-o.

Dimineața, intrând în iarba umedă încă și mai impregnată de mirosul buruienilor, gânduri ciudate îi umblau prin minte.

Dacă ar fi aici cu ea i-ar trece mâinile prin coamă, l-ar împinge încet cu palma proptită în pieptul acoperit cu un păr scurt și aspru.

Leul s-ar răsturna docil. Ar continua să o privească în timp ce i-ar mângâia coama și pieptul.

Căpitanul îi apără din nou în vis, dar abea îl recunoscă. Purta un tricou cu dungi horizontale galbene și avea o respirație lentă și grea. Observase cu mirare că ochii lui erau mult mai mari și aproape negri.

Serile deveneau din ce în ce mai calde. Parfumul liliacului, tot mai puternic.

Leul îl vedea mereu mai des, la fel de liniștit și de indiferent. Într-o seară, se ridică încet în două picioare, rezemându-se cu labele de grații. Ochii ei îi ajungeau în dreptul pântecului, pielea albă se ghicea sub blana subțire. Esmeralda simți deodată o omidă fierbinte pe gâtul ei. În clipa următoare leul, mult mai mic, o privea mirat din fundul cuștii.

– Nu mai mergi o dată la circ? Mi se pare că mâine e ultima reprezentație.

Mama Zia găsi printre hârtiile fetei un jurnal întrerupt și reluat de mai multe ori și un plic pătat adresat cercului "Bravo", "pentru Domnul Leu".

2001
(1947-1968)

Facsimilul ultimei pagini cu corectura autorului.

Esmeralda o privi de parcă ar fi auzit o frază de neînțeles.

Schimbă trei rochii, învârtindu-se lung în fața oglinzii, până alese una de un albastru palid, cu un guler mic de dantelă albă conturând gâtul subțire. Părul despletit – ezitase îndelung – îi acoperea umerii.

Mama Zia o privi mirată, dar nu insistă s-o întovărășască.

Ajunsesse prea devreme, lumea era încă numeroasă în jurul animalelor.

Umblă agitată printre spectatori. În sfârșit, începură să se îndrepte spre arenă. Când plecă și ultimul, se lipi de grațiile cuștii.

Leul, enervat și el de forfota oamenilor, se mișcă într-una. Brusc o descoperi, oprindu-se în dreptul ei. Ochii păreau supărați. După un timp, foarte lung pentru ea, privirea lui regăsi impasibilitatea obișnuită.

Își desfăcu pelerina. Vântul învâluri catifeaua neagră. Leul se apropie și i se întinse la picioare. Esmeralda se aplecă. Mâinile ei alunecară încet în lungul grațiilor.

O liniște imensă se făcuse în ea. Vedea suvițele groase de păr ale coamei, locul coastelor sub pielea întinsă. Privi în jurul ei și, ridicându-se, merse cu pași repezi spre poarta cuștii.

Leul o urmărea cu privirea. Când poarta scârțâi, ridică puțin capul.

Spațiul în care se mișca era cu totul altul. Înghețat și fierbinte deodată.

Printre zăbrele se vedeau în umbră conturul cercului, prăjinile pe care stegulețele păreau frunze triumphiulare. Privi cerul vărut de lună.

Îngenunche lângă el. Moale.

Leul își întoarse capul spre ea. Totul era atât de simplu. Își trecu degetele întâi numai prin miezul coamei. Apoi simți înăsprindu-se părul, mai rigid decât și-l închipuisse, pe măsură ce palma îi înainta din coamă spre spinare...

Întinzându-se ca un copil somnoros, leul se întoarse cu totul spre ea. Mișcarea îl lipi-

se de genunchii ei. De pe coamă, mâna îi alunecă iar pe grumaz, pe umerii osoși.

Se apropie încă și se piti la pieptul arcuit. În săptămânile pe care Căpitanul le petrecea pe uscat se trezea uneori în aceeași pace. Nu mai simțea decât respirația lentă care o purta ca un val și căldura ce emana din corpul pe care nu-l mai vedea.

Grăjdarul o desluși ascunsă în umbra din spatele leului. Căută imediat ajutor.

Dresorul și directorul cercului sosiră împreună.

Directorul, cu revolverul în mână în fața porții descuiate. Dresorul, după câteva clipe de concentrare, intră cu pași hotărâți. Leul sări în picioare. Ridicându-și o labă, rupse rochia de pe umărul Esmeraldei. Rămăsese ră un timp muți în fața răgetului și a colților ascuțiți.

Apoi leul dădu încet îndărăt până în fundul cuștii.

Fără un cuvânt, directorul o apucă de braț și o împinse afară.

Simți arsura de pe umăr și și-l acoperi cu pelerina.

O mulțime de oameni erau deodată în jurul ei. Muți. O tăcere în care ochii păreau de piatră.

Când răsună marșul final, dresorul și directorul cercului se repeziră spre poarta arenei să salute publicul.

Trecură pe lângă ea fără măcar s-o privească.

Ceilalți se îndepărtară și ei. Putea să plece.

Aproape că nu văzuse drumul. Simțea tot mai mult arsura umărului.

Înainte de a intra în casă, respiră adânc – mirosul cerului umed dispăruse.

Dimineața, Mama Zia n-o găsi în salon. O căută în odaia ei.

Când deschise ușa spre terasă, o văzu prăbușită pe pragul încăperii secrete unde Căpitanul ținea încuiate lăncile și săgețile otrăvite aduse din lumea întregă.

Mama Zia găsi printre hârtiile fetei un jurnal întrerupt și reluat de mai multe ori și un plic pătat adresat cercului „Bravo”, „pentru Domnul Leu”.

(1947-2001)

Rubrica DOSAR
este îngrijită de

Ion Vartic

Raport asupra mănăstirii

Liviu Bleoca

În realitate, lucrurile s-au întâmplat în felul următor:

Pentru a-și răscumpăra păcatele, domnitorul s-a hotărât să cătorească o mănăstire. Remușcările sale nu erau însă atât de mari încât să nu încerce să o ridice cu bani puțini, căci mai avea și alte nevoi. Astfel că și-a trimis oamenii prin țară cu porunci clare să nu se întoarcă până nu găseau ceea ce dorea. Nu după mult timp, unul dintre ei veni cu vestea îmbucurătoare că, nu departe, pe malul unui râu, se aflau niște temelii vechi, înnegrite de timp. Domnitorul însuși merse acolo cu alaiul domnesc să le vadă. Și cum zidurile păreau solide, iar locul era frumos, porunci să se construiască mănăstirea.

Când au venit constructorii să înceapă lucrul, s-a vădit însă că pământul era mlăștinos, căci râul se revărsa în fiecare primăvară și inunda terenurile dimprejur. Dar domnitorul o ținea tot pe a lui și trimise după alți meșteri, care îi spuseră același lucru. Se perindară astfel pe acolo toți constructorii vestiți de biserică și fiecare îl sfătui la fel: și anume, să ridice mănăstirea pe loc uscat, undeva mai la deal. Domnitorul își făcu din nou socotelile și hotărî că nu avea să dea nici un galben în plus față de cât hotărâse. Drept care chemă la curte și alți constructori: de hanuri, de curți boierești și chiar de simple case. Printre aceștia se afla și un meșter de crame, pe nume Manole.

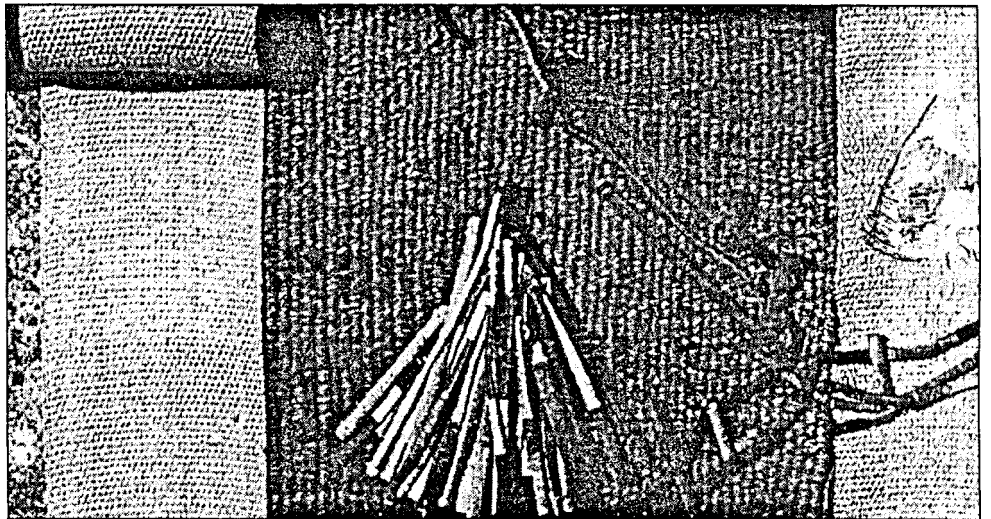
Adevărul este că pe acesta îl chema de fapt Manea. Numele de Manole i-a fost dat mult mai târziu de un ucenic al lui Ion, care la rândul său îi fusese calfă lui Manea. Băiatul cu pricina, ucenicul, un pui de grec pripășit prin Valahia, nu era foarte îndemnat la treabă, dar avea harul povestirii. Astfel că Ion îl răbda în echipa sa pentru că oamenii munceau mai cu spor în timp ce el turuia vrute și nevrute. Grecul auzise istoria lui Manea chiar de la stăpânul său, dar el o înfrumuseța de fiecare dată când o spunea calfelor și zidarilor, astfel că în cele din urmă nici nu mai semăna cu povestirea de la început. Și, ca orice zugrav care se respectă, în final își semna lucrarea, dându-i eroului chiar numele său: Manoli.

Manea deci, un meșter nici prea bun, nici prea rău, care construind toată viața crame cam dăduse în patima beției, se legă în fața domnitorului să îi înalțe mănăstirea. Ceea ce se și apucă să facă, nu doar cu zece meșteri cum spune legenda, ci cu atâția câți erau trebuitori pentru o astfel de lucrare. Numai că ceea ce înălțau în timpul anului se năruia primăvara când se topeau zăpezile și începeau ploile. Domnitorul mai venea din când în când, tuna și fulgera, după care se întorcea în palatul domnesc. Iar Manea își vedea mai departe de treabă ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, golind burduf după burduf de vin, pe care le aducea din sat Ana, tână și frumoasă lui soție.

Zidurile se prăbușeau mereu din cauza stihilor, dar meșterii le înălțau la loc cu

mare grabă. Și o făceau cu și mai mult spor atunci când o vedeau pe Ana venind pe cărare cu burdufurile lui Manea, fiindcă toți o mâncau din ochi. Unul dintre ei mai ales, Petre, un meșter cu mustățile ca două vrăbii stând cioc în cioc, îi tot dădea târcoale și gurile rele vorbeau că nici ea nu era de piatră. Că Manea știa sau nu ce se întâmplă, nimeni nu poate spune, dar Ion, pe atunci calfă de zidar, vedea totul și presimțea că lucrurile nu se vor sfârși bine. Acesta o iubea la fel ca toți ceilalți dar, în plus, el copilărise împreună cu Ana și, într-un fel, îi era ca un frate.

Pripășit pe șantier se mai afla un mut cu mințile rătăcite, pe care Manea îl ținea din milă, însă și pentru că făcea multe din muncile grele. Milu era blând și nu ar fi făcut rău nimănui, dar cum de la o vreme tot ce înălțau se năruia la cea mai mică urmă de ploaie, îl prinseră în mai multe rânduri în timp ce zidea șobolani în pereți.

Într-adevăr, umbla o vorbă prin popor cum că nu se poate construi nimic fără jertfă, dar bietul nebun atâta înțelegea și, când ceilalți nu îl vedeau, mai îndesa un sobol însângerat printre pietre și mortar. Petre, care striga în gura mare că Milu le spurcă mănăstirea, îl smintea în bătaie de fiecare dată și doar Ion îl oprise în mai multe rânduri să nu îl omoare. După aceste bătăi, Milu fugea în pădurea din apropiere, de unde nu revenea decât după câteva zile, mânat de foame. Apoi se pripășea din nou pe șantier, de unde nu pleca nici noaptea, când toți ceilalți se duceau pe la casele lor.

Anii treceau, iar zidurile mănăstirii când se înălțau, când se năruiau. Vodă tuna și fulgera, dar Manea își vedea netulburat de treabă, adică de golitul burdufurilor de vin, căci de lucrări se ocupa deja de mult timp Petre. De la o vreme însă, meșterii prinseră de veste că Ana căzuse grea. Se uitau la Manea, buhăit și bătrân, se uitau la Petre, mândru și în putere, și nu ziceau nimic. Doar Ion își simțea carnea încrâncenându-se pe el, căci presimțea nenorocirea ce avea să vină.

Copilul se vedea cu timpul tot mai tare, dar Ana trebuia să aducă în continuare pe

la amiază burdufurile lui Manea. Deși femeie voinică, drumul însă nu i se mai părea ușor și Petre a fost auzit nu o dată scâpând printre dinți vorbe de amenințare la adresa lui Manea.

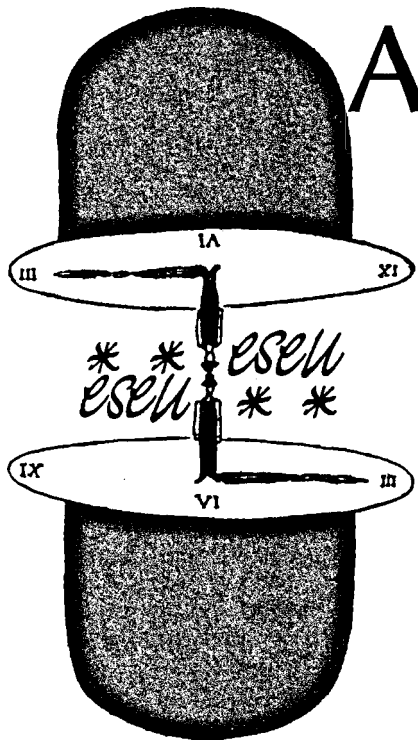
Câteva luni mai târziu, când meșterii veniră la lucru într-o dimineață, auziră niște tânguieți răzbătând dinspre ziduri. Mai întâi nu au înțeles ce poate fi. S-au uitat spre Milu, care se ascundea speriat, rotind niște ochi rătăciți. Apoi, l-au văzut pe Manea prăbușit ceva mai încolo, mort de beat. În timp ce priveau lung la ceea ce mai rămăsese din meșterul de altă dată, tânguital se auzi din nou, sfâșietor. Venea dinspre un perete proaspăt ridicat.

În clipa următoare, s-au repezit cu toții și au început să îl dărâme cu mâinile goale, cu unghiile. Între pietrele neprinse încă de mortarul moale, au găsit-o pe Ana, mai mult moartă decât vie. Când să o scoată, au observat însă că era legată de perete. Au

trebuit să rupă buricul pentru a o putea lua și așeza pe iarbă, căci, sub strânsoarea pietrelor și a spaimei, Ana slobozise copilul în inima zidului. Așezați ciorchine în jurul femeii, meșterii nu au băgat însă de seamă că Petre se desprinsese dintre ei. I-a făcut să se întoarcă urlatul, când Milu se prăbuși la pământ cu capul zdrobit. Acesta mai zvâcni de câteva ori din picioare și muri. Petre rămase alături cu băta plină de sânge în mână. Atunci, o parte din zidari s-au repezit la el înainte ca acesta să înțeleagă cine fusese adevăratul făptaș, iar ceilalți l-au dus pe Manea de acolo spre a-l feri de mânia lui Petre, căci de mânia lui Dumnezeu nu îl putea feri nimeni.

Mănăstirea nu a mai fost terminată. De la o vreme, până și Vodă a înțeles că ar fi cheltuit mai mult dacă s-ar fi încapățânat să construiască pe locul acela mlăștinos. Ea avea să fie totuși înălțată vreo douăzeci de ani mai târziu, undeva mai sus, de către Ion și echipa sa de meșteri îndemnați la muncă de poveștile grecului Manoli.

Acestea au fost faptele. Restul e literatură.

Amintiri despre Zigu

– fragment –

Ion Ianoși

Pe cât de circumspect în relații personale, pe atât de neînhibat a fost Zigu în confruntările și înfruntările de idei. Pe unii i-a enervat insistența revenirilor sale la derapajele extremei drepte: carliste, legionare, antonesciene. Tentativele de edulcorare fie a rolului jucat de Antonescu în război, fie a unei presupuse „blînde” aripi din mișcarea legionară, le-a întîmpinat cu replici ferme, precis argumentate. Ca moldovean cunosător al pogromurilor și deportărilor antisemite, nu s-a sfiit defel să reamintească, documentat, multele destine inocente de evrei asasinați în Bucovina, Basarabia și Transnistria. Dar nu s-a blocat în aceste, de neignorat, crime comise în succesive valuri, ci a demonstrat globala imposibilitate a reabilitării lui Antonescu, sub motivul cruciadei lui antisovietice – întrucît ea a fost plătită cu enorme jertfe umane dintre combatanți și fiindcă obstinată fidelitate față de nazism a însemnat un război purtat cu întreaga alianță antihitleristă, deci și cu democrațiile occidentale.

Această susținută contracarare a tendințelor de a prefera „răul mai mic” „răului mai mare” – capcană în care au căzut pînă și unii cărturari de vază – i-a adus suspiciunea că ar persevera în nostalgii „criptocomuniste”. E o enormitate, lesne de infirmat cu publicistica ultimului deceniu, dar și prin amintirile apropiaților. Periclități cu exterminarea, mulți evrei au nutrit după război speranța unei lumi drepte, pentru ei și pentru toți. Dacă ea s-a dovedit naivă, în schimb e de-a dreptul oarbă încăpățînarea retroactivă de a nu înțelege motivația acestei nădejdi incipiente. Holocaustul, umbra abătută chiar și asupra celor care l-au evitat, a predeterminat simpatii mai mult sau mai puțin de stînga printre supraviețuitorii, în orice caz atitudini favorabile dreptății sociale și naționale, egalității de rasă și credință. Împreună cu mulți dintre noi, și Zigu a fost în mod natural, așa spune, „om de stînga”, chiar dacă cei care aveau să se revendice din poziții de stînga îl vor fi nedreptățit în rînd cu atîția. Ulteriorul său traseu dificil nu putea extirpa cu totul din conștiința lui „nucleul rațional” al unei gândiri deraiate grav de la inițialele proiecte. Țin minte cuvîntul lui

dintr-o ședință a Consiliului Uniunii Scriitorilor, din care ambii făceam parte, în care se declara, în mod ritos, „marxist”. Numai un necunosător al meandrelor istoriei noastre va ignora nesuprapunerea unei asemenea mărturisiri cu politica oficială a ceaușismului tîrziu, care, pe față și în ascuns, l-a și ținut pe Marx, i-a și deformat principalele idei. Din anii șaptezeci și în anii optzeci, una dintre „ereziiile” noastre – astăzi, nerecunoscute, alături de altele mai curajoase – a constat în a-l invoca pe Marx... cu tăiș anticeaușist. Lucrurile nu se opresc însă aici. Cînd mulți intelectuali de seamă, printre care scriitorii, inclusiv dintre cei cu vederi astăzi de dreapta, au întîmpinat cu speranțe, în fond îndreptățite, măsurile de liberalizare gorbaciovienne, Zigu a rămas sceptic în puțina de reformare a „socialismului real”, prea adînc, iremediabil cufundat în marasm. Țin bine minte avertismentele pe care ni le-a lansat în acest sens: măsurile cosmetice, politice și ideologice, nu vor salva orînduirea, economic condamnată la implozie. Colapsul prevestit s-a adevărit, iar cînd el s-a produs la noi, l-am întîmpinat cu o explozie de bucurie naivă – pe care a împărțisit-o în parte ei bucuroasă, nu și în cea naivă, așteptîndu-se la cam acele poticneli și dificultăți care în curînd aveau să urmeze.

A fost prin natura lui un sceptic, de mult învățat să cumpănească situațiile și să nu se încreadă în aparențe și promisiuni. Se lecuise treptat de entuziasmele juvenile, acum prefera luciditatea. L-am revăzut des, la două-trei săptămîni, în noua sa locuință, din blocul construit pentru scriitorii din bd. Titulescu, unde se mutase în 1980. De astă dată era proprietatea lui. Preferînd-o celei cu chirie la stat, s-a dovedit încă o dată prevăzător, comparativ și cu noi, care, după aproape o jumătate de veac de trai, a trebuit să ne părăsim locuința, retrocedată fostului proprietar. Scepticismul lui avea și o notă de mefiență. A fost învățat de viață să se aștepte mai degrabă la rău. În dese noastre confruntări, din jumătatea de pahar umplut, de obicei eu vedeam plinul, iar el, golul. Despărțindu-se de trecut fără regret, fără nostalgie măcar față de trecătoarele sale iluzii, susținea imperativul tranziției către societatea preconizată, dar nu se aștepta deloc, dar deloc, ca în timpul vieții noastre să ieșim la limanul sperat. A receptat precis avantajele și dezavantajele, printre ele uriașul volum de carte, parte republicată netrunchiat, parte tipărită pentru întîia oară – dar și pericolul blocajelor financiare, abătute curînd asupra editurilor, pe unele sufocîndu-le. Un timp a mai încercat să participe la înnoita existență a Uniunii Scriitorilor, conducînd și Fondul Literar; apoi a părăsit Biroul și Comitetul, dedicîndu-se celor două ultime locuri de muncă, Fundația și Hasefer, fiind săptămînal prezent cu două articole, în *România*

literară, despre ediții, și în *Dilema*, inserîndu-se în numerele tematice sau cu meditații libere.

Adnotările sale pe marginea edițiilor au continuat să apară mai multe săptămîni după dispariția sa: scrupulos, le pregătise înaintea spitalizării, ca să nu fie întrerupte în timpul speratei convalescențe postoperatorii. Cît privește cealaltă serie de articole, pe lîngă amintirile mai sus tăioase luări de poziție, precum cele despre revizuirea istoriei legionare și antonesciene, se abătea tot mai frecvent spre amintiri de tinerete și ucenicie literară, lîngă dascăli sau cărturari notorii. În articolele de asemenea factură recapitula etapele muncii sale, condițiile neprielnice ale muncii la Biblioteca Academiei, unde iarna era frig și unde, în absența tehnicii moderne de reproducere, a trebuit să transcrie anevoios, cu mîna, fragmentele trebuincioase, nenumăratele fișe constituind materia primă a monografiilor ulterioare, fie despre junimism, sămănătorism, poporanism, fie despre Dobrogeanu-Gherea, Maiorescu, Stere. Am zîmbit în sinea mea citîndu-i articolele cu caracter pe jumătate memorialistic, din cauza altercației iscate în timpul unei plimbări cu soțiile pe cărările parcului de lîngă Piața Victoriei, către sfîrșitul anilor optzeci, atunci cînd, spunîndu-i că va fi util să ne descriem experiențele, ca tinerii să priceapă măcar ceva dintr-o epocă consemnată în ziarele vremii ciuntit ori fals, mi-a replicat disproporționat de tăios: n-are nici un rost, nu ar interesa pe nimeni, în orice caz nu ar influența pe nimeni. Izvorită aparent din privilegierea uneltelor științifice proprii istoricului obiectiv, țîșnirea era prea întempestivă pentru a nu trăda pofta confesiunii, reprimată „sub vreme”. Biograful vieții și operei iluștrilor săi predecesori ar fi avut, de bună seamă, multe de împărțisit și din propria biografie, individuală și mai mult decît doar personală. Iar capacul pus peste ea l-a mai și ridicat în acele articole tîrzii, rememorînd crîmpeie din timpuriile „idei trăite”.

Retrospectiv presimțea, probabil, apropierea sfîrșitului și de aceea se apleca asupra unor fragmente din drumul parcurs. Avusese cu ani în urmă un accident vascular, remediîndu-l medicii l-au sfătuit să se cruțe, să mai slăbească hățurile, să alterneze munca și odihna. Puține săptămîni i-au trebuit ca să uite recomandarea și să se înhame la același ritm infernal de activitate. Se scula devreme, pleca alternativ ori succesiv la Fundație și la Hasefer, participa la reuniunile conclavurilor decizionale, la nevoie împotrîndu-se opiniilor pripite, propunerilor unilaterale, se întorcea acasă tîrziu, după ce se abătea și la redacții pentru a-și preda sau corecta articolele – pe care le scria, după o scurtă pauză de masă, după amiezile pînă tîrziu, apoi în zilele libere, sîmbăta și duminica. Serile, cînd

ne vedeam, era frânt de oboseală, mîncă frugal, potrivit cu regimul prescris, nu prea avea chef de vorbă, urmărea cu un ochi televizorul, răspundea la multele apeluri telefonice, solicitări și iar solicitări, vedem mîine, caută-mă poimîine, încerc pînă atunci o rezolvare etc. Ada ne spunea că, după arîta trudă, așpea cîteodată în fotoliu. Mă îngrijora starea lui, se luptase de mult cu boala care îi măcina trupul, o ameliorase trecător soarele torid de august, din jumătatea de lună de concediu la Neptun, dar efectul benefic se tot scurtase an de an, nemaivorbind de efectele secundare, negative în alt plan. Arăta și era din ce în ce mai slăbit, mărunt, încovoiat, cu organul scrisului, degetele mîinii, reduse la cioturi. Cu organismul măcinat, se plîngea de oboseală, nu mai avea poftă să continue trînta cu maladiile, dar li se împotriveau, nu renunța la nici o îndatorire, onora invitații la debateri publice, la televiziune, dădea interviuri, își preda conștiincios articolele, detaliat și documentat fiecare, apărute pe cîte o pagină de revistă. Putința spirituală o suplimenta în răspăr cu neputința fizică în accentuare, ca refugiu, ca oază, ca salvare unică, pentru moment. Era tot mai închis, necomunicativ, pesimist, dar lucra neîncetat, efectiv pînă la ultima suflare.

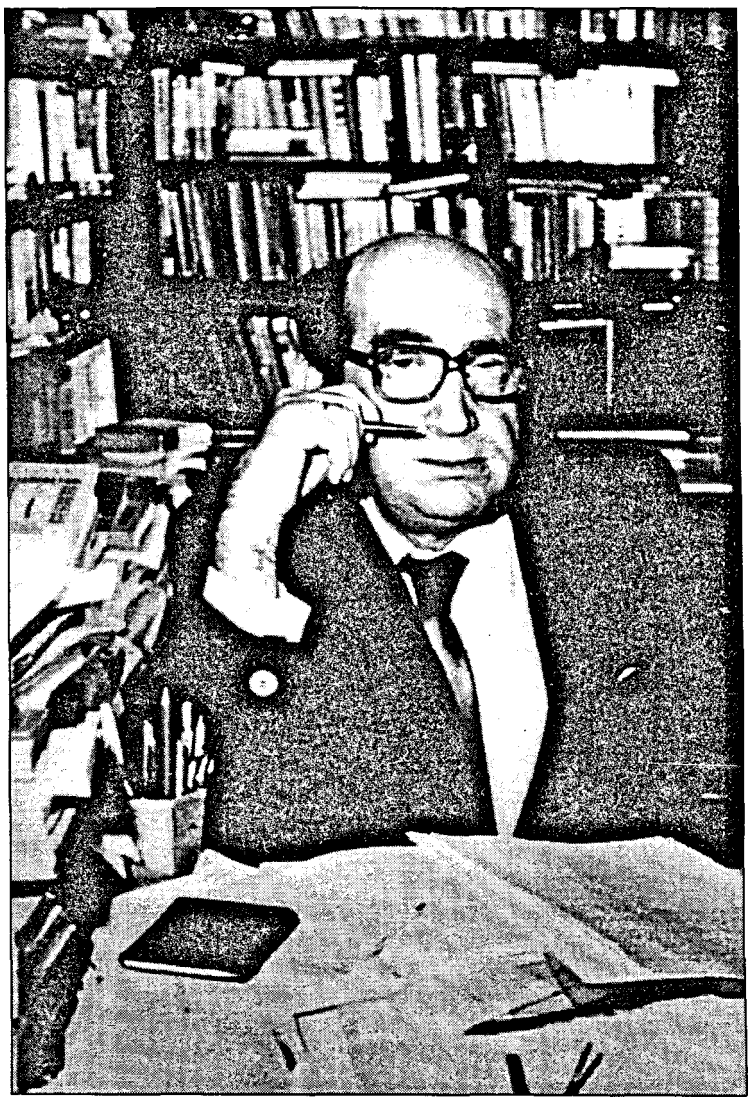
Nu vreau să termin pe această notă sumbră. Mă întorc la un răstimp mai vechi, cînd ne vedeam periodic, nu din prietenie, ci din obligații de breaslă. Din anii șaptezeci fusesem colegi în Consiliul Uniunii Scriitorilor, ales prin vot secret la Conferințele Naționale; de la ultima dintre acestea, din 1981, am intrat însă împreună, prin voia colegilor secției bucureștene de critică și istorie literară, în biroul ei (care mă desemnase secretarul său, și în două anterioare legislaturi, și în aceasta). Inițial, biroul secției a cuprins șapte membri, iar după plecarea în exil a lui Dan Cristea și Gelu Ionescu, doar cinci: Ov. S. Crohmăniceanu, Gabriel Dimisiașu, Z. Ornea, Eugen Simion și cu mine. În această componență a funcționat el pînă în decembrie 1989, întrucît stăpînirea țării nu a permis convocarea altor conferințe statutare și nici reînnoirea conducerilor de asociații ori secții. Deși de pe la mijlocul deceniului au fost împiedicate să convoace plenul secțiilor reprezentate, birourile continuau totuși să se reunească și să încerce inițierea unor măsuri de ajutorare și protejare a membrilor săi.

După amiezele, cei cinci ne adunam, așadar, la sediul Asociației scriitorilor din București, în camera secretarului ei. Dezbăteam situația criticii din planurile editoriale, care urmau să fie definitivitate la Consiliul Culturii și Educației Socialiste; după lungi tîrguieli, la care am participat de cîteva ori împreună cu Zigu, cel mai avizat dintre noi în chestiuni editoriale, planurile erau apoi trimise spre aprobare la Comitetul Central (în fapt, la atotputernicul cabinet 2), de unde se întorceau, cu restrîngeri și cu misterioase semne cu creionul în dreptul unor titluri (presupuse a fi chiar ale titlurii respectivului cabinet sacrosanct); pînă la urmă, în ciuda atîtor furci caudine, am pus și noi umărul la publicarea unui număr destul de mare dintre volumele confracților noștri. În plus, editam de o vreme *Caietele critice*, supliment al revistei *Viața Românească*, unde, în deruta finalului de epocă, au apărut cîteva texte im-

portante, autohtone și traduse, spre exemplu, *Dimensiunea românească a existenței* de Mircea Vulcănescu (la inițiativa lui Eugen Simion și cu decisi-va sa contribuție) sau *Istoria literară ca provocare* de Hans Robert Jauss. Am organizat și colocvii de critică literară, la București sau măcar în orașe de provincie. Prin Fondul Literar, am încercat să ușurăm viața unor colegi aflați în dificultate.

Acum nu mă preocupă însă acțiunile efectiv întreprinse, nici decisive dar nici neglijabile, ci atmosfera micului nostru grup, perfect omogen în refuzuri și speranțe. Chiar în incinta reuniunilor eram suficient de slobozi la gură, deși am fi putut fi înregistrați. După aceea, în drum spre casă, dădeam pe deplin frîu liber așteptărilor. Cîro se erija în strateg politic, își imagina scenarii posibile de răsturnare a situației, la noi și la vecini. Zigu asculta mefient sau prevedea, pînă una-alta, mai degrabă alte rele. Ceilalți luînd-o apoi care încotro, noi doi ne continuam drumul pe bulevard, peripatetizînd. Ne opream la colțul Pieței Victoriei, pentru a trage concluzii, amar nădăjduitoare.

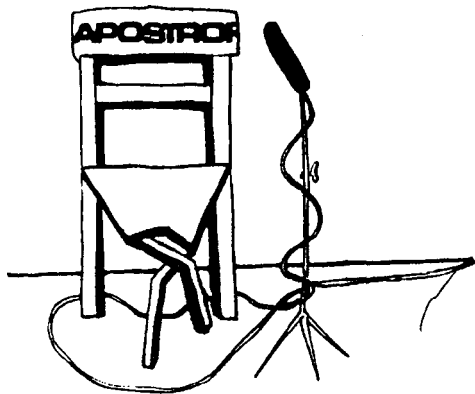
Acum se poartă disprețul față de „rezistența prin cultură”. Zigu a depus mărturie publică, prin articole retrospective, întru apărarea ei. Dar a și fost unul dintre cei mai îndreptății și-o facă. Nimeni nu-și alege locul nașterii și cadrul vieții. Singura întrebare este ce ai făcut în condițiile date. Zigu a optat ferm pentru cultura română. Surorile lui au emigrat în Israel, el a rămas și n-a putut pleca acolo decît tîrziu, în „vizite de lucru”, ca director al editurii comunității evreiești. O singură dată l-am auzit, cînd tocmai recitea Vechiul Testament, fantazînd despre ce ar fi ajuns dacă ar fi plecat și el, poate exeget al Torei și Talmudului. Era însă un gînd pasager, nicidecum o alternativă luată în serios. Spre deosebire de fiul său Liviu, matematician cu solide relații în lume și cu dese ieșiri în străinătate, mai ales în Italia îndrăgită, Zigu nici nu agreea călătoriile, de care ar fi putut beneficia mai din plin prin Uniunea Scriitorilor, și nici nu povestea ce a văzut cu acele prilejuri: după periplul său prin China, ne-a relatat mai multe despre colegii cu care zburase dus-întors decît despre locurile vizitate. Rămăsese un om al locului, îndrăgostit de limba și literatura română, de scriitorii ei valoroși. Avea nenumărați cunoscuți și cîțiva prieteni, nu întotdeauna pe bază de autentică reciprocitate. Prin-

tre cei pe care-i venera și care-l stimau se numărau cîțiva medici. Ținea legătura cu ei și din afecțiune, și din precauție: știa că va avea nevoie de ei. Au făcut pentru el, și ultima oară, tot ce se putea; dar, după o rază de speranță, n-a mai fost nimic de făcut.

A fost înmormîntat la cimitirul Filantropia, sefard pe vremuri, acum loc de veci și pentru membrii așchenazi de vază ai obștei rărite. Ne-am adunat mulți la ceremonia sobră de adio, colaboratori, prieteni, colegi; înainte cu o oră, i-a adus personal omagiul, depunînd o jerbă de flori, președintele republicii, cunoscîndu-l din vremea cînd lucraseră la edituri din aceeași clădire. L-ar fi satisfăcut prezența atîtor, oficierea ar fi acceptat-o ca unul care mărturisise nevoia de a-i vedea înfrățiți pe practicanții și nepracticanții aceleiași religii, dar și cu adepții tuturor credințelor sau convingerilor. Tolerant față de alteritate și diversitate, intolerant doar cu intoleranții, cultului i-a preferat cultura. Așa ne vom aduce aminte de el și astfel îi vom asigura, atît cît vom reuși, supraviețuirea: ca om de cultură.

martie 2002

Dragoș Calma: *Amintiți adesea o serie de prejudecăți asupra filosofiei analitice, prejudecăți care, adunate, produc finalmente un trac în fața tradiției filosofice anglo-saxone; de partea cealaltă s-ar afla o tendință a literaturizării filosofiei – specific francofon! –, care, la noi cel puțin, are un public mai larg; mă gândesc aici la vedetizarea structuraliștilor și post-structuraliștilor (spre exemplu, Derrida, Foucault), la moda Camus, Sartre, Bergson, Heidegger chiar. Să privim doar la autorii pomeniți aici (și fără a confunda specificul francofon cu însăși originea etnică a acestora): pe de o parte atitudinea complementară literat-filosof, iar pe de altă parte construcțiile lor noematice pornind din lingvistică și critica literară.*

Fără a cădea, desigur, în retorici manibeiste și desuete, dar punându-le față în față ca posibile alternative, susțineți, pe bună dreptate, că mediul cultural românesc favorizează mai degrabă literaturizarea filosofiei (de tip Blaga, Noica, Cioran, iar mai recent scriitura lui G. Luceanu, A. Pleșu, H.-R. Patapievici). Și aceasta pentru că suntem o cultură filosofică minoră, proaspătă încă? Rămâne această preferință mai inocent-elegantă sau, dimpotrivă, se însoțește și de o agresivitate (balcanică) [de pildă, reacția lui Noica la adresa lui Hintikka].

Mircea Flonta: Cred că este important să facem unele distincții. Și anume, să distingem între preferințe generate de anumite mentalități culturale și înclinații personale, pe de o parte, și judecăți de valoare, pe de altă parte. Dacă cineva îmi spune că apreciază în mod deosebit construcțiile filosofice sistematice, filosofia ca *Weltanschauung* sau eseistica filosofică, totul mi se pare în ordine. Nu ar trebui însă să uităm că adesea preferăm lucrurile pe care le cunoaștem mai bine și acestea, nu de puține ori, datorită unor împrejurări accidentale. Îmi place un anumit gen de muzică deoarece am avut prilejul să o ascult de multe ori, poate din copilărie, ceea ce nu înseamnă că preferințele mele nu s-ar putea schimba dacă împrejurările mi-ar îngădui să mă familiarizez cu o muzică de un gen diferit. Îmi pot închipui că o persoană, care a primit o educație filosofică în spiritul tradiției analitice într-o universitate de limbă engleză, s-ar putea converti, să zicem, la filosofia existențialistă continentală sau la postmodernism, datorită unor circumstanțe pe care le-ar aprecia ulterior drept fericite. Tot atât de bine îmi pot închipui și o convertire în sens invers. Unele au și avut loc. Ne-am fi putut îndrăgosti de ființe cu totul diferite dacă am fi trăit în alte

ambianțe culturale și am fi avut alte reprezentări despre însușirile pe care ar fi de dorit să le aibă o persoană pe care merită să o iubești. Toate acestea sunt înclinații sau preferințe pe deplin legitime. Altfel stau lucrurile atunci când este vorba de judecăți de valoare. Pentru ca o judecată de valoare să fie cât de cât bine întemeiată trebuie să cunoaștem temeinic ceea ce judecăm sau comparăm și să avem criterii de comparație. Să considerăm judecata că filosofia de sistem, în tradiția germană a secolului al XIX-lea, este filosofia adevărată, mare, autentică, iar filosofia analitică este una, în cel mai bun caz, minoră, periferică. Am două întrebări. Prima: este persoana absolut onorabilă și bine intenționată care formulează o asemenea judecată în egală măsură familiarizată cu cele două tradiții de gândire? Am bune motive să cred că nu. Mai întâi, motive de ordin principal, fiindcă așa ceva este greu de realizat, este ceva ce survine foarte rar. Apoi, și motive de ordin practic, în măsura în care judecățile pe care le formulează cei care au fost educați într-o anumită tradiție de gândire cu privire la moduri esențiale diferite de a concepe și de a practica filosofia probează de regulă o cunoaștere nesatisfăcătoare a acelor orientări care constituie obiectul judecății lor depreciatoare. Dacă cineva consideră filosofia analitică drept o filosofie minoră pe temeiul că s-ar interesa exclusiv de cunoaștere și de știință, neglijând marile teme ale filosofiei – cultura, religia, morala, valorile – sau pentru că ar discuta doar subiecte susceptibile să fie analizate prin aplicarea metodelor și tehnicilor logicii moderne, voi spune că face judecăți despre lucruri pe care le cunoaște într-un mod cu totul nesatisfăcător. Așa ceva se întâmplă adesea, dar faptul nu rămâne mai puțin regretabil. A doua întrebare: există, oare, criterii neutre ale excelenței filosofice, criterii formulate independent de aderența la una din marile tradiții de gândire, criterii care ne-ar îngădui, prin urmare, o autentică evaluare comparativă? Sau, dimpotrivă, asemenea evaluări se fac întotdeauna pe baza criteriilor de excelență ale unei anumite tradiții filosofice, singurele care stau la îndemâna celui care face evaluări? Am încercat să arăt într-o carte recentă (*Cum recunoaștem pasărea Minervei? Reflecții asupra percepției filosofiei în cultura românească*, Editura Fundației Culturale Române, 1998) că asemenea evaluări și judecăți sunt în mod inevitabil circulare. Căci înainte de a face o evaluare comparativă noi am optat implicit pentru unul din termenii ce constituie obiectul comparației. Accept, prin urmare, preferințele pentru anumite forme de viață filosofică drept firești. Printre ele este și preferința pentru ceea ce numiți „literaturizarea filosofiei”. (Cu observația că nici Blaga, nici Noica nu au fost pentru „literaturizarea filosofiei”). Socotesc însă că evaluările tradițiilor filosofice în termeni de superior-inferior, major-minor sunt expresia incapacității de a vedea diversitatea formelor de viață filosofică ceea ce este ea: pur și simplu diversitate. Dacă există criterii ale

excelenței filosofice și, desigur, ele există, acestea sunt criteriile ale unei tradiții filosofice; ele nu pot opera decât în cadrul acestei tradiții. După părerea mea, nu are nici un sens să te întrebi care este cel mai însemnat filosof al secolului XX (Wittgenstein sau Heidegger?) fără a te asigura în prealabil că există criterii universale ale excelenței filosofice, care rămân invariante în trecerea de la un mod de a înțelege și a practica filosofia la altul, esențial diferit. Are însă sens să ne întrebăm cât de influent este unul și celălalt și în ce medii culturale anume.

D.C.: *Considerați că moda Heidegger, persistentă de ceva timp în România, se explică mai ales prin fascinația pe care o exercită limbajul său specific? De ce mai degrabă Heidegger și nu Wittgenstein, a cărui gândire e la fel de problematizantă și de puternică în deschideri tematice?*

M.F.: Această întrebare mi se pare că are o legătură mai strânsă cu considerațiile de până acum. Ar fi interesant să cunoaștem răspunsurile la o asemenea întrebare date de personalități cu formații și înclinații filosofice diferite. (Pentru unele răspunsuri la întrebări de acest tip poate fi consultat volumul editat de colegul meu, prof. Valentin Mureșan, *Între Wittgenstein și Heidegger*, Editura Alternative, 1998). Preferința pentru Heidegger în raport cu Wittgenstein se explică, cred, în primul rând prin mentalitatea culturală dominantă la noi, o mentalitate care impregnează așteptările față de filosofie ale unor cercuri largi ale publicului instruit. Heidegger va fi preferat lui Wittgenstein între altele deoarece temele sale au un accent existențial mai apăsător și pentru că modul său de a scrie impune mai mult publicului cu educație umanistă. Mulți din cei ce citează la noi cărți de filosofie vor avea, desigur, dificultăți de a-l urmări atât pe Heidegger, cât și pe Wittgenstein. Dacă vor fi conduși însă de interesele și așteptările pe care le generează atmosfera intelectuală dominantă la noi, presupun că ei vor fi înclinați să considere temele lui Heidegger drept mai importante și să-l resimtă drept un gânditor mai profund și mai original. Nu trebuie pierdut din vedere nici faptul că cei care se ocupă în România de Heidegger sunt adesea mai cunoscuți unei audiențe mai largi decât cei care se interesează de Wittgenstein.

D.C.: *Adeseori insistați în intervențiile domniei voastre pe faptul că elitele literare românești orientează publicul cult înspre lecturile filosofice. Cel mai adesea scriitorii pozează cu mine grave atunci când înșfacă probleme de – așa cum le place să spună –, „metafizică”, iar revistele literare se împopofonează, dintr-un spirit de toleranță, cu Pagina de filosofie: de la Magazin litteraire (care consacra chiar și numere întregi unor filosofi), La Quinzaine litteraire, Lire, până la Observator cultural sau Echinoc. Dacă în Franța însă, cortegii întregi de reviste de filosofie – multe specializate numai pe anumite etape din cadrul istoriei gândirii – se adresează mai ales cititorului avizat, cercetătorului, în România lucrurile stau foarte rău: doar Studia, Krisis, Revista*

de filosofie; ridicol de puține, iar accesul la ele (altfel decât în biblioteci și doar la numerele vechi) se face atât de greu, încât situația devine ușor penibilă. Veți spune probabil că nu sunt fonduri, că este un risc să publicați reviste de filosofie în număr mare pentru că nu există un public format care să le cumpere; și aceasta obligă literații să facă și treaba altora, să tolereze în paginile lor și texte de filosofie și, până la urmă, chiar să încerce a face filosofie. Nu se formează astfel ceea ce numim „oameni de cultură” (sintagmă intraductibilă/inexistentă, după cum subliniați, adesea, în alte limbi)? Poate că situația revistelor literare în spațiul anglo-saxon este alta...

M.F.: Răspunsul meu va fi foarte scurt. Filosofia constituie o parte esențială a istoriei ideilor, și nu puțini filosofi au participat și participă la dezbaterile de idei. Există, totodată, ceea ce aș numi *cercetări filosofice*, contribuții profesionale într-un anumit perimetru tematic care nu atrag atenția unui public mai larg, lipsit de pregătirea necesară pentru a le urmări și a le înțelege. Normal și bine este să existe publicații care cultivă și încurajează ambele tipuri de activități, cele preponderent eseistice, destinate unui public mai cuprinzător, și cele mai strict profesionale. Din păcate, publicul interesat de publicații din a doua categorie este la noi foarte restrâns. Asemenea publicații, ca și reuniunile periodice ale celor ce se consacră anumitor domenii ale cercetării filosofice ar trebui să fie susținute, la fel ca și cele ale unor discipline științifice specializate. În lipsa unei

susțineri instituționale, preocupările filosofice academice se vor putea menține la noi doar în câteva mici nișe, iar izolarea față de lumea academică internațională se va accentua.

D.C.: Oarecum statistic și ca o simplă curiozitate, aș dori să vă întreb, în calitate de profesor la Facultatea de filosofie a Universității din București, care dintre filosofi anglo-saxoni interesează cel mai mult pe studenții domniei voastre? Regăsiți același interes în spațiul mai larg al culturii românești?

M.F.: Nu am la îndemână o statistică pentru a putea răspunde. Impresia mea, o simplă impresie, este că un număr nu prea mare de studenți ai facultății noastre se apropie de acești autori datorită influenței unor profesori. Bunăoară, ei ajung să se intereseze de Whitehead sau Quine prin profesorul Ilic Părvu, de Wittgenstein prin profesorul Adrian Paul Iliescu, de John Rawls prin profesorii Adrian Miroiu și Radu Solcan ș.a.m.d. Cel mai bun indiciu l-ar constitui, mi se pare, temele lucrărilor de diplomă, ale dizertațiilor de masterat și ale tezelor de doctorat. Aceste teme ar putea furniza anumite indicații statistice. Dacă mă întrebați în ce măsură regăsim un interes pentru autori cum sunt cei pomeniți și alții, deopotrivă importanți, în cercuri intelectuale mai largi, răspunsul meu va fi: întrebați-vă cât de cunoscute sunt numele profesorilor menționați în asemenea cercuri și nu mă întrebați dacă trebuie să ne bucurăm sau nu că lucrurile se prezintă astfel.

D.C.: Credeți în existența unei istorii a filosofiei românești?

M.F.: Întrebarea este oarecum ambiguă. Există o istorie a culturii filosofice românești. De exemplu, există o istorie a preocupărilor autorilor români pentru filosofia lui Kant, o istorie care, cred eu, ar merita să fie scrisă. Există multe comentarii și discuții în legătură cu opera filosofică a lui Lucian Blaga sau Constantin Noica, operă care include și teme care interesează în mod deosebit pe români. Nu cred că există o istorie a gândirii filosofice românești în sensul în care există o istorie a filosofiei antice grecești, o istorie a filosofiei medievale latine, o istorie a empirismului englez în secolele XVII-XVIII, o istorie a filosofiei germane în secolul al XIX-lea sau o istorie a pragmatismului american în secolele XIX-XX. În linii mari, viața filosofică în România ultimului secol și jumătate a fost orientată și dominată de marile tradiții ale culturii filosofice occidentale. Mi se pare greu de vorbit și de o filosofie specific românească. Aceasta este, însă, o chestiune complicată, care nu poate fi nici cel puțin bine formulată în puține cuvinte.

23 aprilie 2001

Interviu realizat de DRAGOȘ CALMA

Pentru pluralism filosofic

Activitatea lui Mircea Flonta este bine cunoscută mediilor filosofice din România. Preocupările sale în domeniile filosofiei analitice, teoriei cunoașterii și filosofiei științei s-au concretizat prin apariția a patru volume: *Adevăruri necesare?* (1975), *Perspectivă filosofică și rațiune științifică* (1985), *Imagini ale științei* (1994), *Cognitio. O introducere critică în problema cunoașterii* (1994) și a numeroase studii și articole de specialitate publicate în volume și reviste din țară și străinătate. De asemenea, el este autorul unor traduceri din Karl R. Popper, David Hume, Immanuel Kant, Albert Einstein, Ludwig Wittgenstein. Este de menționat, de asemenea, apariția unui volum omagial Mircea Flonta: *Cunoaștere și analiză* (1998).

Cea mai recentă carte a sa, *Cum recunoaștem Pasărea Minervei?* (Editura Fundației Culturale Române, București, 1998, 284 p.), cuprinde studii care reprezintă – așa cum ne spune chiar subtitlul – „reflecții asupra percepției filosofiei în cultura românească”. Mesajul textelor reunite aici – scrie autorul în sușii în *Cuvânt înainte* – „este univoc: există moduri diferite, sub multe aspecte incomparabile sau incompatibile, de a concepe și de a practica filosofia, veritabile forme de viață filosofică. Autorii ce propun sau invocă o identitate monolitică a filosofiei statuează, de fapt, standardele de excelență ale unei forme de viață filosofică drept criterii universale ale gândirii autentice. [...] De îndată ce acceptăm însă că nu există standarde generale de evaluare comparativă a marilor genuri ale filosofiei va trebui să

admitem că judecăți de valoare pertinente sunt posibile numai în cadrul unei anumite forme de viață și nu peste granițele ce despart forme de viață filosofică”.

Cei mai mulți dintre filosofi au încercat a-și legitima opera și a-i sublinia excelența afirmând, în ciuda diversității de fapt, o identitate fundamentală a gândirii filosofice. Aceasta a dus la înrădăcinarea unei prejudecăți în conștiința oamenilor de cultură, și anume că ar exista un concept unitar al filosofiei. Totuși, o privire asupra dezvoltării acesteia ne va arăta că diversitatea modurilor de a concepe și de a practica filosofia este reală; și pare a fi și una ireductibilă. Acest fapt este ilustrat în felul următor: „[...] filosofia nu pare să fie o așezare cu o singură piață centrală, ci mai degrabă una mai complexă în care cartiere cu o configurație distinctă se concentrează în jurul mai multor piețe ce sunt, toate, la fel de centrale”. Apreciind această diversitate ca o realitate fundamentală a marii culturi universale și asumându-ne în mod consecvent vocația deschiderii, nu putem adopta decât o singură atitudine: acceptarea și încurajarea pluralismului filosofic.

Pornind de la distincția cultură umanistă-cultură științifică, Mircea Flonta extrapolează, deosebind „două culturi filosofice”: filosofia umanistă, practică fie ca aspirație spre sistem, fie ca reflecție liberă, și filosofia științifică sau analitică, practică drept cercetare. Raportarea acestora una la cealaltă relevă cea mai profundă ruptură de comunicație. Concluzia este sceptică: se pare că un eventual dialog între acestea două este condamnat să fie un dialog al surzilor. Intelectualii din zilele noastre se situează în una dintre cele două culturi și asta mai ales prin aversiunile lor. Unii dintre ei, în spe-

cial cei de formație umanistă, contestă semnificația culturală, spirituală a cunoașterii științifice, considerând cultura umanistă ca reprezentând unica cultură, „marea culturală”. „La cealaltă extremă se vor situa cei ce cred că toate întrebările pe care și le poate pune omul, toate nevoile lui de orientare vor putea primi răspuns și satisfacție exclusiv prin exercitarea unei gândiri conduse de spiritul raționalității științifice.” Desigur, aceste viziuni sunt unilaterale și simplificatoare. Cele două spații intelectuale „dau socoteală mai degrabă de porțiunile extreme ale unui spectru continuu”.

Ideea care traversează întreaga carte este lipsa de receptivitate în cultura română cu privire la filosofia practică ca și cercetare. Aceasta se întâmplă, crede Mircea Flonta, datorită faptului că perceperea filosofiei de către publicul cult este orientată de elitele literare și artistice. Explicația ar putea fi alta, mai simplă: nu avem specialiști în filosofie. Abia în perioada post-revoluționară cercetarea filosofică a început să dea rezultate, încă ne semnificative. E nevoie de timp și de oameni capabili pentru ca ea să devină reprezentativă cu adevărat la nivelul culturii.

Preferințele culturale în receptarea valorilor filosofice sunt normale și, desigur, inevitabile. Problematică este transformarea acestora în judecăți de valoare. Ele riscă să devină astfel prejudecăți culturale. Importanța cărții de față rezidă tocmai în identificarea și discutarea unor astfel de prejudecăți ce modelează și structurează perceperea semnificației filosofice a marilor tipuri de gândire în cultura română.

LUCIAN ZAGAN

Maiana

Podunt

Maestrul și învățacelul Gobi

Prietenilor Michael Astner și
Johannes Gelich

Gobi cel tânăr îl pîndea pe maestru de vreo două-trei săptămîni. Dar acesta mereu pleca spre casă însoțit de altcineva. Or, Gobi cel tânăr îl voia numai pentru el. Era convins că un drum pe jos pînă la casa maestrului, cu pas domol prin lumina amurgului, valorează cît o inițiere.

De data asta, în fine, maestrul ieși singur din Universitate. Figura extrem de distinsă căpăta ceva de zeu grație coamei de un alb orbitor, zîmbetului senin și fularului gri-fosforescent de angora din jurul gîtului...

Gobi i-a tăiat calea, i-a spus repede cum îl cheamă, că scrie poezii, că i-ar plăcea și Dreptul, și Sculptura și, exact așa cum își imaginase, maestrul i-a întins mîna firesc. Avea o mîna moale și caldă, care s-a lăsat strînsă de mîna febrilă a lui Gobi cum s-ar lăsa strînsă în brațe o femeie neubită de ani de zile...

Au pornit amîndoi să coboare încet dealul. Și tînărul Gobi mergea bine, dar maestrul era mărățea întruchipată, cu privirile lui, țîșnind din profilul roman, ațîntite undeva deasupra capetelor trecătorilor...

– ...și zici că vrei să-ți citesc niște poezii? Da' n-ai vrea mai bine să-mi spui tu cîteva? Tocmai m-am operat de cataractă și încerc să citesc cît mai puțin, spuse maestrul.

Copleșit de omenescul acestei mărturisiri, tînărul Gobi amuți. Tocmai cînd sintetiza un răspuns din puzderia de vorbe care se buluceau în sinea lui tulburată, le tăie calea un domn care-i întinse mîna maestrului.

– Să trăiți, maestre! Dom'le, ce nenorocire cu hotărîrea asta a ministrului învățămîntului! Dacă era liberal, noi i-am fi cerut să mai reflecteze!

– Da, dom'le, un om de nimic! încuviință maestrul, scoțînd un mic hohot de rîs care semăna cu plesnetul pe care îl face o pătlăgică prea coaptă căzînd pe ciment. Cei doi domni și-au ridicat elegant pălăriile în lumina amurgului și s-au despărțit...

Tînărul Gobi înțelese că fraza pe care și-o formulase în minte trebuie recompușă. Șterse primele două cuvinte, mai adăugă o virgulă, transformă semnul de întrebare în exclamare și se pregăti s-o facă, în fine, auzită. Dar un alt domn le aținu calea:

– Să trăiți, maestre! Dom'le, ați văzut cîtă fermitate la noul ministru al învăță-

mîntului? Vedeți ce oameni avem noi în partidul conservator?

– Admirabil om, dom'le, aveți dreptate! Era și timpul, învățămîntul din Sumbria avea nevoie de o schimbare radicală după o jumătate de secol de dictatură! încuviință maestrul, scoțînd un mic hohot de rîs care semăna cu plesnetul pe care îl face o pătlăgică prea coaptă căzînd pe ciment.

Cei doi domni și-au ridicat elegant pălăriile în lumina amurgului și s-au despărțit.

Tînărul Gobi constată, cu o rapiditate care făcea onoare tinerei generații, că fraza finisată cu cîteva minute înainte în mîntea lui era șchioapă rău de tot: șterse paragraful dintre cratime, adăugă puncte de suspensie după cuvîntul „lirism“, evacua un citat din Kant, înlocuindu-l cu unul din Caragiale, și transformă semnul de exclamare final din nou în semn de întrebare. Cînd tocmai se pregătea să dea fraza pe gură, un alt domn le bară drumul:

– Să trăiți, maestre! Dom'le, nu mă așteptam ca ministrul ăsta al învățămîntului, cunoscut ca un om de paie, să dea o lege atît de bine gîndită și de fermă! E clar că proiectata fuziune a partidului nostru cu conservatorii va fi rodnică.

– Da, dom'le, aveți oameni buni în partid, dar niciodată nu strică o fuziune. Da, da, fuziunea... dom'le!...

Cei doi domni și-au ridicat elegant pălăriile în lumina amurgului și s-au despărțit.

Tînărul Gobi, cu o figură senină, iluminată, după alți cîțiva metri de mers în liniște, hotărî că e timpul să șteargă toată fraza și să treacă la fapte: ajunsese la capătul drumului. Dintr-un salt, profitînd de întunerul din acea parte a străzii, sări la maestrul, îi smulse capul de pe umeri, eliberînd fularul mare, gri, de angora, și și-l puse în jurul gîtului său. Dădu ușurel cu piciorul în capul descăpăținat și o luă măjestuos la deal.

Mai auzi cum din capul maestrului țîșni un mic hohot de rîs care semăna cu plesnetul pe care-l face o pătlăgică prea coaptă căzînd pe ciment.

Marele profesor și sărăntocii

În urbe, s-a răspîndit vestea că vine marele profesor. Urbea e cocoțată pe dealuri și curbată pe văi, motiv pentru care marele profesor vine rar. Tot de aceea, urbea îl aștepta acum cu ardoare pe marele profesor...

Cînd înaltul oaspete a intrat în sala cu jaluzele a Palatului cărții, urmat de ziaris-

tul personal (un fost rugbist) și cot la cot cu primarul urbei, urmat și el de ziaristul personal (un fost activist comunist), sala era plină cu profesorii superiori și învățăceii și reflectoarele din urbe.

Marele profesor a vorbit despre lectură și a citat copios din Kant și Heidegger și Kierkegaard; cîteva doamne în vîrstă, care ascultau vocea lui melodioasă cu ochii închiși, au clătinat molcom și afirmativ din cap în timpul citatelor, de parcă ar fi zis: „Da, da, și noi i-am cunoscut odinioară, cînd eram mai tinere, pe Kant și Heidegger și Kierkegaard! Ehei, tinerețea...“ însă cînd marele profesor a spus brusc, dar calm, că azi nimeni nu mai citește, locul cărții luîndu-l televizorul și internetul, doamnele acelea au deschis ochii ca fripte și s-au foit pe scaun cu reproș, trăgînd cu coada ochilor la tinerii învățacei și la tinerele învățacele din sînga și din dreapta lor...

Gazda sălii cu jaluzele din Palatul cărții (un eminent istoric ce dovedise că stră-stră-strămoșii sumbrienilor de azi purtau la pălărie o fibulă pe care, mister, numai locuitorii Atlantidei o aveau printre obiectele personale) a tușit semnificativ în pumn și atunci marele profesor, care se vede că punea mult preț pe tușitul semnificativ, s-a așezat mai bine în scaun, a tras microfonul mai aproape și a tușit și el semnificativ în pumn. O bună parte a sălii – mai ales cea în care erau profesorii urbei – a tușit și ea semnificativ în pumn și pînă și primarul urbei, cu obrazii lui rotunzi și roz ca două poșonețe de purceluș din desenele lui Disney, s-a prins și a tușit la rîndul lui semnificativ în pumn...

Cuvintele calde pe care le-a rostit apoi Marele Profesor despre rolul lecturii în formarea de profunzime a unui om și în modelarea unei națiuni au fost sorbite cu nesăț de toți, cu atît mai mult cu cît toți se simțeau vinovați că nu prea mai cumpăraseră cărți în ultimii cinci ani din cauza scumpeții. Marele profesor știa lucrul ăsta – doar nu degeaba avea ziaristul lui personal! –, dar n-a vrut să-i culpabilizeze și nici să lase o impresie apăsătoare. O, îi ura pe *troubles-fête*, numai sărăntocii sînt niște *troubles-fête*, or el, marele profesor, nu era un sărăntoc! Așa că a închis ochii și a lăsat de la el.

Numai că un învățacel coșos și în blugi rupți n-a vrut să ia și s-a trezit nitam-nisam vorbind despre greutăți și despre lipsa din ce în ce mai acută a speranței în Sumbria. Și, terminîndu-și alocuțiunea, a întreat sec dacă se are în vedere sus vreo soluție „care să oprească exodul tinerilor spre Occident sau măcar pentru construirea...“.

Dar, sărăntoc fiind, n-a avut nici un spor: în ciuda vremurilor grele și a muncii academice de-o viață, marele profesor își păstrase seninătatea și umorul. În timpul

asta, tocmai a fost auzit cum spunea către primar:

– Să vorbim despre muieri!
și văzut cum îi făcea tinerește cu ochiul.

Primarul a râs, iar ziaristul lui personal a scris în grabă, pe genunchi, titlul viitorului articol de la gazeta urbei: „Primarul urbei se arată îngrijorat de soarta tinerilor din R.C. Sumbria“; la rîndul său, ziaristul personal al marelui profesor scria și el titlul viitorului articol din gazeta capitalei: „Marele profesor se dovedește, în ciuda vremurilor grele, un spirit care nu abdică de la misia grea a educației tinerilor“.

Profesorul a râs de rîsul primarului și de propria lui glumă cu așa hohote, încît o sărîntoacă de profesoară, fără simțul umorului și strînsă într-un costumaș negru, s-a ridicat roșie în obraji, bîlbîindu-se penibil că, totuși, cei care au suferit... prin închisorile politice... au rezistat nu cu bancuri despre muieri, ci cu poezii și filozofie... și erau frumoși la suflet... după cum s-a văzut la televizor... dar ea își cere iertare... nu vrea să-l supere pe marele profesor, știe că el e cel care hotărăște anual cui se acordă *Legiunea de hîrtie pentru dascălii din provincie*...

După care a tăcut la fel de brusc precum începuse.

Marele profesor a măsurat-o pe deasupra ochelarilor și i-a răspuns că nu, n-are de ce să se teamă, el nu mai e activ pe linia asta, dar sigur e încă activ pe altă linie...

Auzind acestea, primarul urbei a izbucnit într-o niagară de, ce mai, de zbierete vesele, ziaristul lui personal a râs și el cumva, ziaristul marelui profesor a râs și el, dar altcumva, și toată lumea a început să aplaude înveselită, dar și puțin ușurată, pentru că oaspetele se ridicase de plecare. Bătrînele doamne cu datul din cap admireră pe scaune, însă restul sălii era vioi. Numai tînărul coșos și în blugi, cel cu întrebările de *troubles-fête*, stătea într-un colț și se uita ca un vișel – da, era clar că nu avea stofă, că era un sărîntoc! Cît despre profesorică strîns înfășată în teaca ei neagră – dumneaei, profitînd de înghesuiala iscată printre scaune și în jurul marelui profesor, a luat-o iute la picior, ieșind din sala cu jaluzele a Palatului cărții: ziaristul marelui profesor, o huidumă, cu o față multă ca un aluat răscopt, se aplecase în glumă asupra ei pentru o clipă și ea avusese convingerea că aluatul o să iasă din forma chipului și o să se reverse asupra ei. Sufocînd-o.

Noroc

Doamna Col e funcționară la ghișeul 1. E frig și întuneric acolo, dar ghișeul 1 e o recunoaștere a meritelor sale și un loc rîvnit de toți, așa că ea rezistă eroic, mulțumindu-i zilnic lui Dumnezeu pentru mare mila Lui.

Poem de Rolf-Frieder Marmont

Biserici fortificate transilvănene

Legenda Meșterului Manole,
spusă pe dos.

Noi,
aceste incorigibile,
aceste stăruitoare
năluți.

Trudă
și ndatorire
de-a comemora.

În cariera de piatră –
ce-i interminabilă.

Ceea ce ziua se surpă,
noaptea reînălțăm.
În răspăr.

Traducere de
MARIUS MUREȘAN și GEORGE STATE

Azi dimineață, șeful ei, domnul Tub, i-a zis: „Vă rog să fiți amabilă și să o sunați pe doamna K. Spuneți-i că cererea domniei sale a fost respinsă“. Și, după fraza asta, domnul Tub a zîmbit. Doamnei Col

i s-a făcut foarte frig, dar bunul ei simț a rămas la datorie: cum să dea Tub în persoană, un domn atît de plinuț, cu o piele atît de trandafirie, cu vorbe atît de civilizate și haine atît de occidentale, vești proaste!? Cine din lumea ASTA ar accepta o atît de strîmbă rînduială!? Veștile proaste se știe cine trebuie să le dea: cei ca doamna Col, cu haine trecute cu TIR-ul din Occident prin etuvă, cu ochelarii depășiți de cîțiva ani și cu pielea cuminte, la locul ei, în crețuri fine peste obrazul strămoșesc...

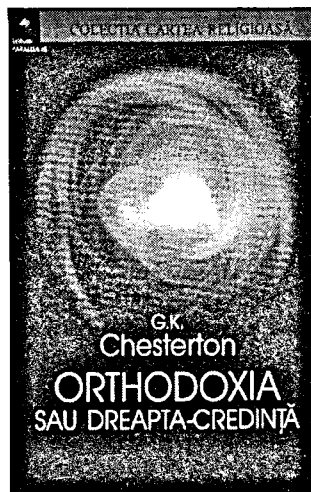
Așa că doamna Col a pus mîna pe telefon și, sub privirile atît de calde ale șefului ei, domnul Tub, i-a adus la cunoștință doamnei K. cum că cererea domniei sale a fost respinsă. Doamna K., într-un prim moment, păru a se sufoca dar, pentru că tocmai trebuia să iasă cu șoricarul ei la plimbare, termină scurt conversația cu o șoaptă verde strecurată printre dinți: „Nefericito!“.

Doamna Col avu un scurt tremur, însă imediat se gîndi că tot e mai bine decît „Javră ordinară!“ cu care a gratulat-o domnul de acum două săptămîni, „Vaco!“ – vorba doamnei cu ochelari de acum cinci zile, „Slugă a capitaliștilor!“ și „Spioana Occidentului!“ stropșite de pensionarii în costum kaki de alaltăieri sau „Răpănoaso!“ de ieri a doamnei consilier. Măcar „Nefericito!“ trăda compasiune și căldură umană!

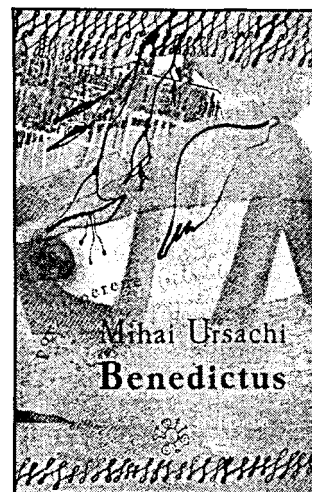
Și doamna Col, conștientă de norocul ei, zîmbi umed în colțul ochilor. „Ați văzut?, îi zîmbi la rîndul lui, blind, domnul Tub, care auzise și urmărise atent toată scena. Și spuneați că a dispărut orice urmă de omenie din Sumbria!“

Nora Iuga, *Autobuzul cu cocoșati*, București, Ed. Vinea, col. Diferențe, 2002

G.K. Chesterton, *Orthodoxia sau dreapta credință*, în românește de Irina Petraș, ed. a doua, Pitești, Ed. Paralela 45, 2002

Mihai Ursachi, *Benedictus*, București, Ed. Compania, 2002

L BIBLIOTECI * * * * ÎN AER IB ER

La REDUȚĂ, în 1846, Liszt dă o serie de concerte iar din hotelul în care stătea îi expediază câteva bancnote lui Daniel Stern, alias Marie d'Agoult. O sută cincizeci de ani mai târziu, analizând corespondența tumultuoșilor amanți, un învățător de țară citează sistematic, cu emfază, numele german al orașelor din Transilvania prin care trecuse compozitorul. Exemplu: Cluj – Klausenburg. Or, pe vremea aceea, Clujul era capitala principatului Transilvaniei și se afla sub dominația imperiului austro-ungar. Iar populația maghiară era importantă. Dar faptul acesta nu-l împiedică pe profesorul nostru să neglijeze numele unguresc al orașului... Kolozsvár, tocmai în comentariul operei și vieții lui Liszt! Prescurtare a istoriei Europei Centrale.

Franz tace. Deasupra lui, în oglindă, strada Poștei e ocră, verde și mov. Ochii lui Franz se umplu, dau pe dinafară de jubilație. E cât pe-acți să izbucnească în râsul lui de bas. De Mefisto zdravăn, tânăr, plensind de sănătate.

Rîsul îi descleștează dinții, se umflă, se rostogolește în cascade, își repercutează tunetul în cele patru colțuri ale restaurantului. Toți clienții se întorc spre noi.

– E adevărat că Monseniorul Esterházy nu prea mai știa ungurește. Dar, în sfârșit.

– Raiding. Nu Réding-ul din Moselle. Balada închisorii din Reading. Un nume de seamă pentru o închisoare de poet. Reading, Pennsylvania. Alt poet, altă silvă. Klausenburg: e adevărat, mama lui Liszt era germanofonă, delirează Dan.

– Kapelmeister!... Succesorul la Weimar al marelui Donizetti, mort de sifilis, spui tu.

– Sifilis, mercur, Stendhal, continuă Dan. Vremuri sifilitice. Și îți mai amintesc și că Beyle nu suporta muzica lui Donizetti.

– Nu așa tare, că ne dau afară, spune Franz.

Strada Poștei se întunecă în oglindă. Din ce în ce mai puțin verde, din ce în ce mai mov. Dan mai varsă un rînd de țuică, alcoolul de prune local.

– În Moldova – noi îi spunem mai degrabă Bucovina – nu există *mănăstiri*, insistă el punînd accentul pe «r». Sînt biserici pictate. Unsprezece temple acoperite cu fresce exterioare. Toate au fost construite

¹ În germană în orig. (n.t.)

Tenorul din Cluj

Lui Hubert Masson (1920-1999), care l-a cunoscut petenorul din Cluj

Căci barbarul trăi
de-a valma printre noi...
Ovidiu, *Tristele*, V, 10

Jean-Claude Masson

în șazeaci și șase de ani. Biserica Voroneț, în trei ani, trei luni și trei zile.

– O să plouă, spui tu uitîndu-te la un șoarece pirpiriu ce țopăie de-a lungul plintelor roase de cari.

Țuica a ținut loc de gaură normandă, între o supă uleioasă, călite, în care înotau fără convingere cîteva fire de fidea, și cotletul de porc plin de zgîrciuri, peste care trona un maldăr de cartofi prăjiți, negricioși, copleși și răscopleși în eterna tîgaie.

– Sînt reci, declară Franz, precum un preot ce începe slujba de la Postul Paștelui.

– Hai, plîngeți-vă! murmură Dan, scîrbit, și-i vine ideea să flambeze cotletul de porc cu țuică.

– *Moment!* îi spune chelnerița, îmbrăcată într-un halat alb spălăcit (și în *basic german*²), unui client ce-i făcea semn cu mîna.

Strada Poștei nu mai e luminată. Iar poșta e adesea închisă. Din lipsă de timbre, de cerneală, de hîrtie. Și rare sînt și casele cu ceva lumină. Un autobuz hidos, plin ochi, trece hîrîind și lasă în urma lui o undă de sudoare.

Chelnerița se întoarce, aduce clientului grăbit o cafea turcească pregătită după moda locului: un amestec pe bază de ciocolată și alte succedane, plină de zaț.

– Albastru de Voroneț. Un fior, ca moscheea lui Omar. Reduta în care cîntase Liszt este actualul Muzeu etnografic al Transilvaniei, spune Dan de parcă ar fi avut un nod în gît. Sălile sînt luminate cu cîte un bec din zece.

– Ca aici, spui tu. Aveți niște figuri ca de la muzeul de ceară.

Jan scoate o înjurătură. E primul lui cuvînt de cînd ne-am așezat la masă. O bucăcișă de fier în cotlet. Eșantion din tîgaie, cu siguranță.

– Faci pe aurarul? întrebă Franz.

– Româna e o limbă slavă, așa spuneau cărțile noastre de școală? Vedeți tabloul ăsta? izbucnește Dan.

– Pun pariu că o să mîncăm o falsă prăjitură cu ciocolată, răspunde Jan, somnambulic.

Franz se uită urît la el. E maniac la capitolul desert. Din cauza vocii. Franz e cîntăreț. Nu tenor, nici bariton, îmi pare rău, cum îi place lui să spună: bas. Franz îl cunoaște pe tenorul din Cluj.

– Pe tenorul de la opera maghiară, precizează el. Căci aici există două opere: română și maghiară.

– Care nu sînt slave nici una, nici alta, își continuă Dan ideea. Așa cum nici țările noastre nu sînt de Est, să nu le fie cu supărare afurisișilor de austrieci pentru care Viena era buricul pămîntului.

– Pînă una-alta, uite c-a sosit prăjitura cu ciocolată, spune Jan cu vocea mieroasă.

² În engl. în orig. (n.t.)

Niște clienți noi se așază la masă. După îndelungi tratative, șeful i-a lăsat să intre. Ușurare colectivă: înseamnă că stingerea va întîrzia.

– Și chiar așa ai de gînd să începi «Tenorul din Cluj»? îți spune Franz cu un ton vlăguit.

Dan s-a întors spre intrarea în sală. Ușa dublă, monumentală, cu arabescuri din aramă lustruită, încrustată cu fildeș, cu fresce de Grigorescu între lambriurile auriate, se deschide. Intră o femeie, cu pași înceți, cu mînușa dreaptă în mîna stîngă înmănușată. Liniște progresivă. Nu se mai aude nimic, nici măcar tacîmurile. Cu trăsături ascuțite, cu pielea ca de marmură, cu ochii verzi, poartă pe ochi o mască de catifea neagră și o pălăriuță neagră peste părul blond. Poartă o fustă groasă, plisată, cu dungă grenă, verzi, albastre, tivite cu satin albastru închis, care îi ajunge pînă la cizmele îmblănite; cămașa de dantelă albă, haină scurtă, cambrată, neagră, cu nasturi mici, rotunzi, din stofă aurie.

– Costum tradițional din regiunea Cîmpulung, murmură Dan atotștiutor, dar cu cîteva regretabile adaosuri.

– Oricum, așa o să rămîină descris, spui tu.

– În schimb, continuă el, un specimen grațios, fără aporturi alogene, poate fi văzut la Muzeul etnografic de pe strada 30 Decembrie, fostă strada Redutei.

– Și viitoare stradă a minerilor, face Jan, cu vocea spartă... Se aude din nou zdrăngănitul tacîmurilor, conversațiile sînt reluate, dar cu voci înăbușite.

Chelnerița și-a schimbat ținuta: ai fi zis că de-abia ieșise dintr-un magazin de modă. Nu se mai agită de una singură, ospătarul-șef și doi chelneri în livrea stau în jurul mesei noii venite. Lung conciliabul.

Un taraf de țigani iese din bucătărie și se instalează în fața oaspetei de vacă. Cîntă fragmente din *Rapsodia română* și alte piese de Enes³...

– Nu crezi că forțezi nota cu refrenele tale? i-o taie Franz. Și de ce nu bătrînul Strauss și *Voievodul țiganilor*?

– L-am văzut la Berlin, acum mai bine de douăzeci de ani, spune Jan cu o voce lugubră. Pe scena culisantă era chiar și un lac cu bărci.

– Ah, atunci se schimbă treaba dacă erau și bărci, zice Franz zeflemitor. Dar, dacă vrei să știi, italienii făceau să zboare elefanți pe cîntre încă din secolul al XVIII-lea.

O fereastră se luminează, slab, pe strada Poștei.

Musafira cu mască face semn orchestrei să tacă. Chelnerii stau în picioare în spatele ei. De cum dă să facă vreo mișcare – să ia pîine, să-și toarne vin, să ia solnița –

³ Pronunția în lb. franceză a terminației „cu“ este identică celei pentru cuvîntul franțuzesc „cul“. (n.t.)

unul dintre ei se și repede să-i ducă gestul la bun sfârșit. Ospătarul-șef, înțepenit într-o postură marțială lângă bucătărie, n-o slăbește din ochi. Iar chelnerița pune cu grijă farfuriile mici în cele mari: creier pane pe un strat de piept ardelenesc cu ardei verde usturoiat...

– O rețetă din Maramureș, îți suflă Dan.

– ... salată de vinete, păstrăv cu migdale, pui de curcan umplut cu trufe, desert tip profiterol.

– Măi să fie! zice Franz indignat.

În oglindă, ferestruica se stinge. Farurile autobuzului năpădesc sala, plesnesc în treacăt masca neagră cu o lumină galben murdar. Apoi se aude frînind cu brutalitate.

Femeia se ridică, aruncă pe masă câteva bancnote vechi mototolite, spălăcite, între scrumiera de plastic, plină de chiștoace mînjite cu ruj, și solnița răsturnată. Fără să arunce cuiva vreă privire, se îndreaptă grăbită către vechea ușă turnantă, ce scîrție, de culoare maronie, scorojită. Se aude un strigăt. Autobuzul ambreiază.

Chelnerița în halatul pe vremuri alb, cu șorțul demult pătat, pune cu zgomot – nu, trîntește – o sticlă în mijlocul mesei.

– De dimineață m-am dus la Grădina botanică, spui tu citind eticheta absentă de pe sticlă. Știați că fondatorul grădinii construisese câte o metaforă care desemna pe fiecare din cele cincizeci și cinci de mii de esențe pe care le adunase?

– Nu, dar pot să-ți spun că specimenul lor de *ficus lyrata* de China – și care într-adevăr arată ca o liră – este unul dintre cele mai frumoase din lume, spune Franz.

– Românii nu cunoșteau lira, declamă Dan. Dar aveau cobza, cu coada îndoită aproape în unghi drept. Din neamul mandolinelor, dar, *dar* cu un număr par de corzi.

– E reprezentată pe o frescă din Bucovina, cu niște culori miraculos de bine conservate, spune cineva.

– Una dintre cele mai frumoase enigme din istoria artei, continuă Dan.

– De la descoperirea frescelor preistorice, își urmează firul Jan cu o voce cavernoasă, unul din lucrurile care dau mare bătaie de cap în conservarea operelor e acțiunea dizolvantă a oxigenului. Ați văzut la Lascaux, sau la Altamira. Ori pictorii moldoveni găsiseră secretul conservării – ba chiar mai mult de-atît, al regenerării – frescelor prin oxigen. Din cauza asta par de parcă de-abia ar fi restaurate.

– Cu siguranță că sînt strămoșii clinicilor voastre cu rețetele întineririi pe bază de celule de oaie, spune Franz, ținîndu-se cu mîinile de burtă de rîs.

– Foarte amuzant. Tot ce știm e că, fără aer, și aici e paradoxul, frescele se deteriorează. Niște cercetători au făcut o experiență cu clopotul de sticlă: au pus câteva eșantioane sub vid și, după cîtăva vreme, n-a mai rămas din ele decît o grămăjoară de cuarț, o clepsidră de var, încheie Dan.

– În schimb nu le priește nici umiditatea, nici eroziunea vîntului, spui tu marginal.

– Pictorii din Bucovina, îmi spunea tenorul, asimilaseră perfect tehnicile italienești și flamande. Erau la curent cu tot ce se întîmpla și se gîndea prin alte țări. Corespondau cu marile familii din Dresda, Cracovia, Kiev, Praga, Basel, Strasbourg.

Se vorbește tot timpul de Renaștere și de Reformă în Europa Occidentală, dar aici, în țara asta – și nu-și mai termină fraza, spune Franz. Cînd se surprindea rostind „țara asta”, vocea îi scădea brusc, privirea i se încețoșă, gestul îi devenea misterios.

– Albastru de Voroneș, brun de Humor, roșu de Moldovița, verde de Sucevița, îngîni tu.

– Nu e chiar așa, spune Dan.

Pe stradă se aud din nou strigăte. O voce de bărbat.

– La Grădina botanică, spune Jan încet de tot, o întregă seră circulară e ocupată de o *victoria amazonica*. Într-o săptămînă, la o temperatură între 32 și 34 de grade, produce în piscina ei niște petale plutitoare de mărimea unei roți de autobuz. Și pe urmă o singură floare, în mijloc, albă și apoi roșie. Și moare.

– Agava face la fel, spune un bărbat de la masa vecină care ne asculta. Îmi cer scuze: dacă ați vizitat Grădina botanică, sper că v-au arătat plantele-pietre din Africa de Sud. La pipăit parc-ar fi pernuțe de pisică.

Franz scoate din buzunar un casetofon micuț.

– Stemă sau pajură?

– Pajură, spui tu în același timp cu Dan.

– Bine: Bach, *Ich habe genug*. Maestros!

În fundul restaurantului e improvizată o estradă. În vreme ce bucătarul-șef, ucenicii și ajutoarele bat în cuie scîndurile și așază estradele, din bucătărie se aud acorduri de țambal, de țiteră, de lăută, de buciurn.

răbii baroce.

– Printre numeroșii negustori schițați de pictor, continuă Franz de parcă n-ar fi auzit nimic, lângă o țărancă în cizme îmblănite, cu chipul ca de marmură, se vede un bărbat care seamănă leit cu tenorul.

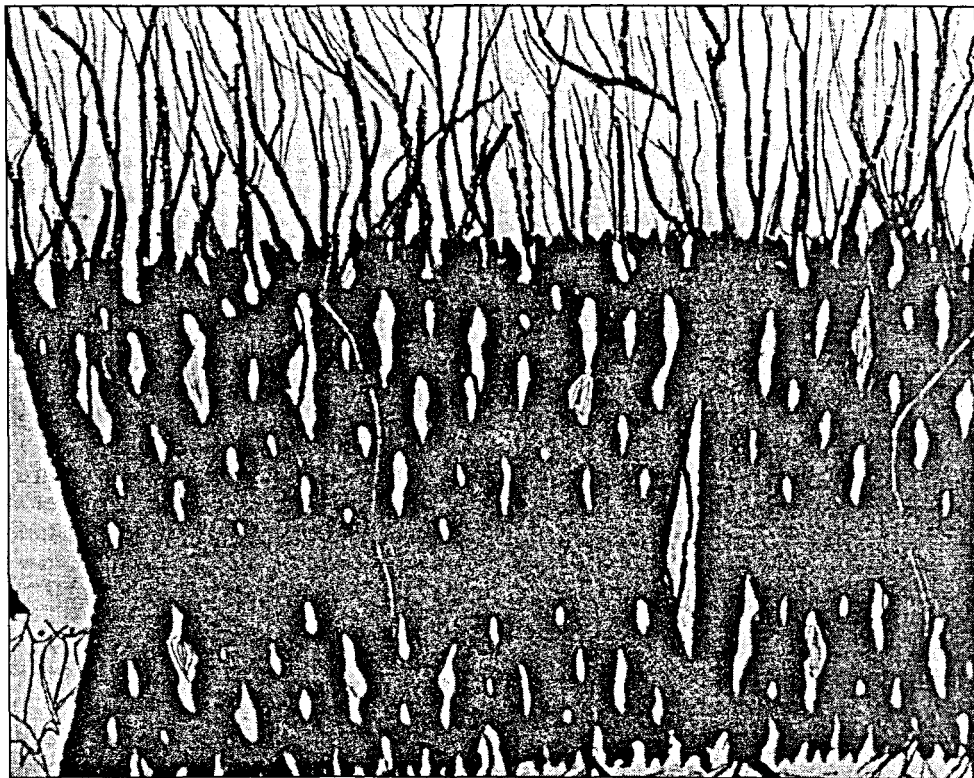
Franz dă drumul la casetă. Pe estrada acoperită cu covoare de Kars, în blugi și cămașă de bumbac cu carouri mari, Hans Hotter cîntă – în play-back, *Ich habe genug*. Ferestrele restaurantului sînt larg deschise, ca și cele ale etajelor de pe strada din oglindă, cu umbrele locuitorilor nemîșcate, tăcute, aplecate peste balustrade ca într-o dimineață de țîrg duminică. Nu se mai aude nimic, doar muzica îndepărtată, ecoul unei voci care se pierde.

Strigăte, ovații, vivat. Un urlet de haită năpădește strada Poștei. Clienții restaurantului sînt palizi, împietriți, de parcă prinși în gheață – în lavă –, cu gesturile încremnite, o mîna care duce furculița spre buze, paharul imobilizat la cîțiva centimetri deasupra mesei.

Franz se ridică, se cațără pe scaun. Cu privirea gravă, cu o ținută solemnă, cu mîna dreaptă înmănușată, strînsă pe piept, salută la stînga, se înclină spre dreapta, ridică brațele în mod eucaristic – și se așază la loc cu un salt ca de pisică.

– L-am ales pe Hotter ca să vă dau o idee despre vocea tenorului.

– Pictorul Franz Jaschke trebuie să fi auzit muzica asta chiar aici, cînd Bach de-abia o compusese, comentează Dan. Pe vremea cînd polonezul Potocki se bătea în Gărzile valone în slujba împăratului Austriei.

Pe strada Poștei toate ferestrele de la etaje se aprind, se deschid într-un concert de voci și exclamații.

– La Muzeul Brukenthal de la Sibiu, spune Franz în vreme ce caseta se rebobinează șuierînd, există un tablou de Franz Jaschke în care se vede Piața mare din Cluj, cu biserica Sfîntul Mihail, în secolul al XVIII-lea, într-o zi de țîrg.

– O biată *mise en abyme*, spune Dan sentențios, în schimb biserica e foarte interesantă. Amvonul, de exemplu, aduce din profil cu prova înzorzonată a unei co-

– Și cu care ocazie a descoperit în Spania un manuscris ciudat, adaugi tu. Din care a scos o carte în franceză. O altă Europă.

– Ce altă Europă! spune Jan sepulcral. E aceeași care, cu timpul, ne-a dat o Varșovie ocupată de naziști, și un palat Potocki ce găzduia *kommandantura*. Mai bine v-ați apuca să-l recitiți pe Malaparte ca să vedeți cum era bătrîna Europă!

– Și ca să revenim la pictură, continuă Dan în timp ce restaurantul revine la rutina lui, strada la întunecimea ei pustie, cu

mult înainte de Franz Jaschke, la biserica evanghelică din Sibiu...

– Unde Liszt a dormit la hotelul *Împăratul* [Romanilor], un adevărat lăcaș al barocului austriac, spune Franz cu exaltare. Nimic nu s-a schimbat. Bineînțeles, neștiutorii vorbesc în primul rînd de sejurul pe care l-a petrecut acolo bătrînul Strauss.

– Colosală biserică gotică, face Dan cu un ton agasat, construită de colonii saxoni care au botezat-o Hermannstadt. Pe zidul dinspre nord al corului se poate vedea o curioasă pictură *a secco* de Johannes von Rausenau. Românii i-au tradus numele prin Iodar de Rîșnov, e ridicol. Era un pictor german. Atunci de ce n-am traduce și Liszt în bulgară sau în turcește?

– Dar oare nu era mai curînd un pictor român cu numele germanizat? De altfel, Rîșnov, orașul, există. Dar acestea fiind zise, nu mai pot eu de toate astea, spune Jan învîrtindu-și o țigară.

– Rausenau, Rîșnov, asta-i tot interesul pe care-l prezintă artistul? spui tu cu un oftat.

– Da, Effendi. Hotărît lucru, nu pricepeți nimic din istoria noastră, răspunde Dan resemnat. Ei bine, acest Rausenau a pictat o răstignire pe cruce. Fusesse condamnat la moarte, nu se știe de ce. Ultima lui dorință a fost ca pictura să fie executată cu un amestec ca pentru frescă. Iar în partea de jos a operei, artistul s-a reprezentat pe sine însuși sub înfățișarea unui Cristos, în spatele gratiilor. Și într-un mod atît de tulburător încît, în final, judecătorul l-a eliberat.

– Iar sub zidurile bisericii acesteia – recita Jan cu o voce monocordă, serios precum Ghidul albastru –, a fost asasinat la începutul secolului al XVI-lea voievodul Valahiei, Mihnea cel Rău.

– Un emul al lui Vlad Țepeș? aruncă Franz, încîntat.

Dan își ridică cu un gest brutal șuvița de păr alb rebelă; răspunde tăios, cu o voce surdă:

– Bineînțeles! Atîta mai lipsea, Dracula și toate balivernele voastre în tehnicolor! Aș fi în stare să jur că nici măcar nu știți care e geneza romanului *Dracula*, țesătură de minciuni și de spaime naive, opera unui biet irlandez...

– Un emul al lui Mary Shelley? reia Franz, zeflemitor, zîmbind fără motiv.

– Da, ignorantul de Bram Stoker. Cu toate astea călătorise pe-aici, vizitase castelul lui Vlad, sus la Bran. În sfîrșit, falsul castel. Și a crezut că Dracula însemna „fiul dracului“, blestematul ăsta de irlandez, mai căpos ca un austriac, cînd de fapt înseamnă „fiul dragonului“. Da, domnilor, din ordinul Dragonului, creat ca să-l alunge pe turc dincolo de frontiere.

– Și noi, care credeam cu nevinovăție că de funesta semilună ne apăsaseră Spania și cavalerii de la Malta, spune Franz, teatral. Dar ia te uită, Dan o să ne dezvăluie acumă că, dacă n-ar fi fost românii...

– Fără scutul românesc ați purta fes cu toții, răspunde Jan, tăios. Adio prepuț.

– În secolul al XV-lea, anumiți burghezi – din miopie? lașitate? oportunism? – s-au arătat complezenți față de otomani. Vlad a înțeles că era o eroare fatală. În semn de represalii i-a tras în țepă, pe malul Dunării albastre, în fața oștirii Porții, pe toți negustorii bogați care se compromiseră.

Dan tace. La toate mesele se lasă tăcerea.

Ploaia bate în geamurile înalte ale restaurantului, în caldarîmul de pe strada Poștei.

– Tot așa era vremea cînd l-am întîlnit pentru prima oară pe tenorul din Cluj, spune Franz cu o voce ce se concentra pe fiecare silabă. Acum trei ani. Ieșeam de la poștă, foarte distrat, și am dat peste el pe trepte.

– Ce trepte? face Dan, neîncercător.

– În timp ce-i ceream scuze, m-am simțit deodată jenat de două ori – și în același timp plin de bucurie: îl văzusem cîntînd în ajun, la Opera maghiară. Avea vreo șizeci de ani bătuți pe multe. Ah, dacă l-ați fi auzit în...

– La fapte, la fapte, îi taie Dan vorba. Destul cu introducerea.

– Bine, fie. Deci, îi împărtășesc admirația pe care o am pentru el, îi vorbesc despre studiile mele la conservator. Facem cunoștință mai bine, așezați la o terasă...

– Nu e nici o terasă pe strada Poștei, bombăne Jan, abisal, și niciunde în altă parte în cartierul ăsta nenorocit.

– Iar eu susțin că există, face Franz, roșu de furie.

– Hai să zicem că există o terasă, spui tu.

– Am sporovăit ore în șir. Toată după-amiază. Mi-a enumerat în amănunțime repertoriul, mi-a povestit succesele lui cele mai frumoase, mi-a mărturisit micile lui eșecuri (cele mai umilitoare sînt cele care trec neobservate în sală, unde nu se află nici un meloman demn de numele ăsta care să te ierte). Mi-a povestit despre turneele lui, în Transilvania, bineînțeles, dar și la Iași, la Constanța, la Suceava.

– La Suceava? Da? unde putea să cînte acolo, poate doar în piață, înainte să întindă mîna după cerșit? spune Dan cu un zîmbet pieziș.

– O carieră frumoasă, cum se zice pe culoarele ministerelor, continuă Franz. Cîntatul era singura lui pasiune. Hobby-ul lui: pictorii Renașterii moldovenești și bibliofilia. Avea o ediție din Ovidiu...

– Ah, nu, face Dan, vexat. Dracula, Ovidiu! Cele două glorii naționale ale noastre în străinătate. Iarna la Tomis și alte tîmpenii. Ca să nu mai vorbesc despre scriitorii noștri care optează pentru germană sau pentru franceză. Ce de neînțelegeri peste tot.

– *De treci codrii de aramă, de departe vezi albind**... spui tu citîndu-l pe Eminescu. Îmi cer scuze că slujesc versul ăsta în mod atît de îngrozitor. Dar o fac ca să amintesc care e prima glorie națională, nu în străinătate, ci în interior, înainte chiar de Ștefan cel Mare.

Ceilalți sînt uluiți.

– Da?, serios, de unde-ai scos-o și pe-asta? îți strecoară Franz la ureche.

– Da? serios, am scos-o din *Poezii*, Editura Facla, Timișoara, 1991, pagina 113. Cumpărată la Brașov. Și mă jur că-i adevărat.

– Eminescu și-a sfîrșit zilele la fel ca Hölderlin sau ca Nelligan, spune Dan, doctoral, ca să salveze situația.

– Aproape la fel, dacă n-ar fi fost ucis de unul din tovarășii lui de azil, precizează Jan.

– Emblema noastră romantică, spune Dan greșos de infatuat; Pușkin-ul nostru, Petofi-ul nostru, Mickiewicz-ul nostru. Știați că, o dată, pe vremea cînd era ado-

* În română în orig. (n.t.)

lescent, a fugit de-acasă și a traversat Transilvania pe jos?

– Tenorul mi-a arătat cîteva din cele mai frumoase ediții Eminescu pe care le avea. Îmi spunea că poetul era pasionat de filologie, la fel ca și *alter ego*-ul lui, Leopardi, și de filosofie: fusese elevul lui Dühring la Berlin.

– Era *discipolul* lui Dühring, supralicitează Dan. Dar asta nu i-a împiedicat pe sectanții lui Engels și ai *Anti-Dühring*-ului, precum și pe alți lingăi, să-l deghizeze pe poet în înaintași al comunismului.

– Să-l folosească, fără nici o rușine, să-l trădeze, zi de zi, în școli, în facultăți, în ziare, spune Jan cu o voce surdă. Ca să vorbim în limbaj marxist.

– În orice caz, reia Dan, n-a fost recuperat în străinătate. Asimilat! Spre deosebire de *Sioran al* vostru, de *Eliad* al vostru, de *Selan* al vostru, *Ionesco* al vostru, apasă el sarcastic pe fiecare cuvînt; și continuă, îndulcindu-se: fără să mai vorbesc de ceilalți doi care-mi sînt cei mai dragi, Istrati și Benjamin Fondane.

– A propos de recuperat, ați văzut timbrul nou, cu capul lui Brancuși?

– Drept să spun, nu face cît capul lui Pessoa pus în vînzare pe bancnotele Băncii Portugaliei.

– Nici un Brancuși, urlă Dan, nu era italian, se pronunță *Brâncuși*!

– Dacă ne-am lua după cei care l-au cunoscut, perspectiva asta obliterantă l-ar fi făcut să ezite între a face o criză de nervi sau a muri de rîs, spune Franz.

– *Brâncuși!*, se încăpățînează Dan, repetînd cu frenezie. La fel și Cluj, nu *Cluij*, spune el cu un „u“ pronunțat cu gura în formă de cur de găină. Sau Klausenburg, cu accentul pe prima silabă. Cine nu savurează fonetica, chiar a unei limbi pe care nu o stăpînește, e un sălbatic.

– Dane, hai că ne-ai împuiat capul cu lecțiile tale de dicție, spune Franz, cu tot entuziasmul lui de tînar de douăzeci de ani. De altfel, pentru că orașul în care ne aflăm poartă atîtea nume – da, Dane, știu, în ungurește se spune și se pronunță *Kolozsvár* – și ca să fim cu toții de acord, îți propun să-i spunem Napoca. Numele ăsta o să-i dea un aer de operă. Și de altfel așa îi spunea și Ptolomeu, nu-i așa?

– Nu, răspunde Dan cu un surîs draculesc. Napoca e un nume abstract, nu se știe cum i se *spunea*. Iar numele unui oraș trebuie să fie la fel de carnal, de concret precum micile noastre ființe în cîrciuma asta, într-un septembrie infect, la periferia unui imperiu făcut ghiveci.

– Cititorul nu mai poate el de detaliile tale anecdotice, spune Franz. Ca să nu mai vorbesc de patosul tău insuportabil. De-a dreptul un măscăric!

– Tenorul tău e ungur? îl întrebi tu pe Franz. Dar cititorului îi pasă oare de *limba* în care vorbesc personajele, cînd e vorba de străini? Și chiar cînd nu sînt străini, îl preocupă oare pe cititor relația pe care o are un personaj cu cuvintele limbii lui? Cu cele pe care le preferă, cu cele pe care le detestă, cu cele pe care nu le folosește decît rareori, cu cele pe care le repetă de parcă ar avea un tic, atunci cînd vorbește de unul singur? Cu cele pe care nu le rostește decît încet, cu gravitate. Pe care le decortichează în timpul insomniilor, pînă le goleşte de sens, pînă cînd ajunge să le considere ca pe niște ciudate obiecte impalpabile, niște co-

chilii goale, niște corpuri străine. Cele pe care le vede întotdeauna înconjurate de un nimb. Cele cărora le apreciază diversele grafisme. Cele a căror istorie o cunoaște îndeaproape, cele din zona lui, sau cele care vin de-atât de departe. Cele despre care nici nu se mai știe de unde vin, hoinarele, apartridele. Cele care au o formă curioasă, o etimologie încurcată, o ortografie ciudată, un accent înfumurat, o consoană capricioasă, o vocală rebarbativă. Cele care au un aer ușor rebel, sau șmecher. Cele care se cuibăresc în gură ca vinul rece. Cele pe care-am prefera să le uităm. Care te fac să schimbi subiectul, de parc-ai trece pe celălalt trotuar. Care te dau peste cap, te chinuie, te hărțuie, te devorează.

- Da, tenorul meu e unguș, reușește să strecoare Franz. Dar vorbeam ba franțuzește, ba nemțește. Deci nu-ți pot spune nimic despre legăturile lui de sânge cu limba mîndrilor maghiari.

- Voi cu balivernele voastre! pare a spune chelnerița trecînd prin fața mesenilor care, de cum se întoarce cu spatele, izbucnesc în hohote de rîs pe mai multe octave.

II

- Tenorul avea o singură pasiune: cîntatul, reia Franz, de parcă ar fi continuat să coase un nasture. Era idolul tuturor melomanilor din țară. Se bătea lumea pe bilete la negru, și asta cu atît mai mult cu cît refuzase să înregistreze vreo arie. El, căruia îi plăceau atît de mult discurile celorlalți! Și apoi, într-o bună zi, brusc, numele lui dispăre de pe afișe. Ziarele, radioul, televiziunea nu mai spun nimic despre el. *Black-out*. Încerc să-i telefonez: aflu că s-a mutat. A plecat fără să lase vreo adresă. Nu cunoșteam nici un prieten de-al lui; de altfel, nici nu știu dacă avea. Admiratorii lui erau toată lumea și nimeni. Mă duc la Opera maghiară de mai multe ori, săptămîni în șir: imposibil să aflu ceva. Cîntăreți, muzicieni, tehnicieni, plasatoare... nimeni nu știe nimic. Nu mai e în program. Iar întrebările mele încep curînd să suscite neîncredere, o dezaprobare mută. Dau telefon la ziare: de-abia pronunț cuvîntul tenor că mi se trîntește receptorul în nas. Nici vorbă să mă gîndesc să dau vreun anunț. Mă duc, la întîmplare, la fostul lui domiciliu, pe strada Brassai. Obloanele de la ultimul etaj sînt închise. Portăreasa, cu o privire urcîcioasă, îmi repetă ce îmi spusese la telefon: a plecat fără să spună nimic, apartamentul nu mai e ocupat. Și trîntește ușa. Îmi mărturisise că se ducea adesea la poștă, ca să comande sau să ridice cataloage de bibliofilie, sau ca să răspundă, rareori, la scrisorile admiratorilor: fetișism, spunea el cu un zîmbet îngăduitor. Și iată-mă pe strada Poștei, la locul primei noastre întîlniri. Îi întreb pe funcționarii de la ghișee: același semn din cap, nu l-au văzut de mult. Și cum nu dă nici un semn de viață, scrisorile lui sînt returnate. Povestea asta mă chinuie de-a dreptul.

- Să-ți fi pierdut oare vocea, ca o celebră cîntăreață, din cauza iubirii nefericite pentru un tenor? zeflemisește Dan.

- Continuă, îi spune Jan lui Franz printr-un semn din cap.

- Nu vocea mi-am pierdut-o, ci pofta de mîncare, continuă Franz, șocat. Deseori mi se întîmplă să rătăcesc ca un suflet amărît.

- Ciudat mod de a-și petrece vacanța în România, remarci tu cu stîngăcie.

- Încearcă să înțelegi, spune Șaliapin-ul în față. Tenorul din Cluj este pentru mine un maestru. Chiar dacă vreau să-mi păstrez vocea de bas. De-aia mă întorceam aici în fiecare an, ca să-l văd pe scenă și ca să vorbesc cu el.

- Cam slăbuț argumentul tău, zice Dan nemilos.

- Să vedem urmarea, îi spui tu lui Franz. Încearcă să scoți pe gură o chestie care ține.

- Da' al naibii să fiu dacă inventez ceva! strigă el lovînd cu pumnul în masă.

„Tîmpiții aștia tot nu s-au clintit din loc!“, gîndește chelnerița trecînd pe lîngă ei.

- Mai duceți-vă naibii! spune Franz spărgîndu-și paharul rusește.

Cei cîțiva clienți ce încă se mai aflau în restaurant nici nu se mai întorc ca să ne vadă năzbîtiile. De-abia dacă-și zîmbesc cu subînțeles. Dar furnizoarea noastră de țuică nu-și ascunde exasperarea: scoate niște oftaturi ca de focă, clatină din cap ca o matroană din Pireu, răstoarnă cu zgomot scaunele pe mesele vecine. Dacă Dan nu l-ar fi cunoscut pe șef, de mult ne-ar fi arătat pe unde e ușa.

Pe strada Poștei e ora zece și jumătate. O adiere de vînt intră pe ferestrele larg deschise și dă un frison vechilor perdele prăfuite, dar nu risipește fumul acru de tutun. Se aude de parc-ar ploua încetișor: o bură călduță, se aud picăturile căzînd dintr-un gargui. În fața ta, oglinda e un puș săpat în noapte.

- Singura lui pasiune era cîntatul, repetă Franz, monomaniac, cu privirea fixă, cu mîinile crispate. Trăia singur și niciodată nu scosese vreo vorbă despre familia lui, despre trecutul lui intim. Dar pereții apartamentului lui erau plini de fotografii vechi. Cu cîntăreți și cîntărețe ce purtau perucă, cu dedicații. Cu portrete de cupluri în vîrstă, de elevi, de soldați. Am încercat de mai multe ori să abordez capitolul ăsta. Întorcea capul și schimba subiectul. Se folosea de discurile lui - cu microsiion - favorite: nici nu mai știu de cîte ori nu mi-a pus să ascult *Deutsche Requiem*, interpretat de Elizabeth Schwarzkopf, înregistrat în timpul ultimului război. O voce de mutantă, ce se transformase în vioară. Alteori îi veneau în ajutor pictorii moldoveni... *Scara* lui Ioan Climax de la Sucevița. Scara asta imensă pictată pe fațada dinspre nord, un buchet de albastru și de verde, scara cerurilor, reprezentînd obstacolele anevoioase înaintări pe calea mîntuirii.

Vorbea întotdeauna despre ea cu înfierbîntare. Vede în ea imaginea întregii vieți spirituale și artistice, traducerea în pictură a *Celor șapte trepte ale scării dragostei* de Ruysbroek. „Privește!“ îmi spunea el arătîndu-mi un detaliu al scării într-o veche carte de artă, cu fotografiai neclare sau rețușate. Și-mi arăta capătul de sus al scării, călugărul care a urcat aproape toate treptele, care e aproape de capăt, și deodată se clatină, iar drăcușorii îl trag de mîncă - și un înger întinde cu disperare mîna ca să-l prindă, în van. „Știi ce l-a pierdut?“ comenta el cu un suris blajin. Și-apoi, în loc să-mi satisfacă curiozitatea (pe atunci nu înțelesesem că eu trebuia să găsesc răspunsul), îmi arăta prețioasele lui colecții de cărți. Mai întîi incunabulii, ca *Breyden-*

bach peregrinationem, publicată la Spira în 1490.

- Cu puțin înainte de dieta reunită de Carol Quintul, precizează Dan. Dar numele german al orașului e Speyer.

- Cartea, continuă Franz, povestește pelerinajul lui Breydenbach pe pămîntul sfînt, către 1480, chiar după căderea Constantinopolului, vă dați seama?, la sfîrșitul sfîrșitului imperiului roman. Tenorul era mai mult decît mîndru de cartea lui, ca și de volumele xilografice, vestitele *Dansuri macabre*, sau *Cărțile orelor* de Antoine Vêrard. Apoi îmi întindea o traducere în italiană a *Istoriei Boemiei* de Papa Pius al II-lea (Veneția, 1545)...

- Ce memorie! face Dan, bănuitor. Dar astea nu mai sînt incunabule.

- Ediția princeps a lui *Mihnea cel Rău*, unul din clasicii voștri, îl înfruntă Franz cu încapăținare. *Simulachres și Historiées Faces de la Mort* (Lyon, 1538), cu gravuri inspirate din Holbein. În plină Renaștere lyoneză, pe vremea Louisei Labbé, la Belle Cordière! Tenorul aprecia în mod deosebit o planșă pe care se vedea un negustor ce-și duce coșul plin cu merinde și cu tot felul de lucruri, în timp ce un schelet îl trage de mîncă. Fiecare gravură e însoțită de cîte un citat din Scriptură și de o legendă: un catren în franceză. Mi le citea pe amîndouă, mi-aduc și-acum aminte: *Venite ad me qui onerati estis* (Matei, 11) și *Venez & après moy marchez / Vous qui estes par trop chargé...*

- Ia te uită! face Dan. Era citatul preferat al sfîntului Siluan, ermitul de pe muntele Atoș.

- Am uitat care era urmarea, dar tenorul vedea în ea un alt comentariu al *Scării* lui Ioan Climax. Într-o zi s-a dus să caute în dormitor Biblia în slavonă de Simion Ștefan (Bălgrad, 1648).

- Dar ce știi tu despre slavonă și despre alfabetul chirilic? oftează Dan, exasperat.

- Și o *Imitație după Isus Cristos*, tradusă de Corneille (Leyda, 1653), un exemplar de un roșu viu, în-12, minunat. Dar mai avea și alte rarități, mai profane, cadouri de la numeroșii săi admiratori. Îmi aduc aminte de o ediție Loti, *Japonerii de toamnă*, cu coperta în stil „fin de siècle“ de Suzanne Roussy. Oh da! și de o comoară a Renașterii: o versiune în latină din Herodot și din Tucicide, „un volum mare cu o copertă cu compartimente și mozaic din ceară colorate“, citea el dintr-un catalog savurînd fiecare silabă.

- Aproape toate cărțile astea au fost, de-atunci, cumpărate de un muzeu parizian, spui tu; au fost expuse nu demult.

- Și ca să revin la Ioan Climax, citat la un moment dat de dragul vostru Cioran, *Scara cerurilor* lui, în tonuri de albastru și verde, e una dintre cele mai frumoase compoziții din pictura românească. Și n-ai precizat, Franz, că Sucevița e ultimul monument al Renașterii românești, terminat în 1601, aproape la o sută de ani după editarea *Liturghierului lui Macarie*, prima noastră carte.

Traducere de BOGDANA SAVU

(continuare în numărul următor)

⁵ În fr. în orig. (n.t.)

Două proze de Daniil Harms

Educația

Un matros și-a cumpărat casă. Iată că acest matros s-a stabilit în casa asta și a plodit copii. Atâția copii a crescut, că din cauza lor nici n-avea cum să se întoarcă. Atunci matrosul își cumpără o dădacă și-i spune: „Dădacă, iată copiii mei. Dădă-cește-i și fă-le pe plac întru totul, dar fii atentă ca nu cumva să se muște. Iar dacă-și vor face prea tare de cap, toarnă peste ei terebentină sau esență de oțet. Atunci au să înceteze. Și, încă ceva, dădacă, ție, se înțelege, îți place să mănânci. Păi iată, acestui obicei va trebui să-i zici «pa». Nu-ți voi da să mănânci“.

– Cum așa? – s-a speriat dădaca. – Doar fiecare om are nevoie de mâncare.

– Cum știi, dar atâta timp cât dădăcești copiii mei să nu îndrăznești să mănânci!

Dădaca s-a burzului, dar matrosul a șfichiuit-o c-o vargă și dădaca a tăcut mîlc.

– Iar acum – a zis matrosul –, pleacă la mucoșii mei!

Și astfel a început educația copiilor matrosului.

Pe Colcov a început să-l doară mîna și el s-a pornit la dispensar.

În drum a început să-l doară și a doua mîna. De durere el s-a așezat pe trotuar și a hotărît să nu se mai ducă nicăieri. Trecătorii mergeau pe lângă Colcov fără să-l ia în seamă. Doar un ciine s-a apropiat de Colcov, l-a miroșit și, ridicînd piciorul din urmă, l-a stropit pe Colcov în față cu scîrnăvie ciinească. Colcov a sărit ca turbat și l-a lovit din toată puterea cu piciorul în burtă. Ciinele se tira pe trotuar cu un schealăit jalnic, tîrșindu-și picioarele din spate. Peste Colcov s-a aruncat o damă și, cînd Colcov a încercat să se elibereze, dama s-a înfipt în mîneacă și a început să strige după milițian. Din cauza mîinilor bolnave, Colcov nu putea să se elibereze de doamnă și doar se căznea s-o scuipe în față.

Reuși să facă asta de patru ori și doamna, închizînd ochii ei scuipați, țipa în gura mare. În jur deja se grămădise mulțimea. Oamenii stau, priveau prosteste și uneori își exprimau părerea de rău pentru Colcov.

– Așa! Așa! – zicea un bărbat înalt cu sacou cafeniu, îndoind în aer degetele sale strîmbe cu unghii negre.

– Poftim madamă! – spunea o femeie

cu buze groase, legîndu-și baticul sub barbă.

În timpul asta Colcov a izbutit să-i aplice doamnei un genunchi sub burtă. Cu țipete stridente, doamna a sărit de pe Colcov și, de durere, s-a așezat în pirosții.

– I-a tras-o! – a zis tipul cu unghii murdare.

Însă Colcov, scăpînd de doamnă, s-a cărat imediat. Dar, ajungînd la bulevardul Zagorodnaia, deodată Colcov s-a oprit: el a uitat din ce cauză a ieșit din casă.

– Doamne! De ce oare am ieșit din casă? – își vorbea Colcov, privind cu mirare spre trecători. Și trecătorii îl priveau pe Colcov la fel de mirați, iar un bătrînel a trecut pe lângă el, apoi trăgea tot timpul cu ochiul înapoi, pînă a căzut și și-a spart, umplîndu-și de sînge, mutra sa bătrînicioasă. Asta l-a înveselit pe Colcov, și el, cu hohote de rîs, a pornit pe Zagorodnaia.

Odată Petea Gvozdicov se plimba prin apartament. Era foarte plictisit. A ridicat de pe podea o hîrtiuță, pierdută de servitoare. Hîrtia s-a dovedit a fi un decupaj din ziar. Nimic interesant. Petea a încercat să prindă mița, dar mița s-a ascuns sub dulap. Petea s-a dus în hol după umbrelă, ca să alunge cu ea pisica de sub dulap. Dar cînd Petea s-a întors, pisica nu mai era sub dulap. Petea a căutat-o sub divan și după ladă, dar pisica nu era nicăieri, în schimb după ladă a găsit un ciocan. Petea a luat ciocanul și a căzut pe gînduri, ce oare să facă. Petea a bătut în podea cu ciocanul, dar asta era plictisitor. Atunci Petea și-a amintit că pe scaunul din hol se află o cutiuță cu cuie. Petea s-a dus în hol, a ales din cutie cîteva cuie mai lungi și se gîndea unde să le bată. Dacă ar fi fost mița, atunci, firește, ar fi fost interesant să bați un cui în ușa prin urechea, iar în prag – prin coada ei. Dar pisica nu era. Petea a văzut pianul. Și iată că de plictiseală a și bătut trei cuie în capacul pianului.

Lecția

Pușcov a zis:

– Femeia este un aparat de făcut dragoste –, și a luat-o imediat peste bot.

– Pentru ce? –, a întrebat Pușcov, și, fără a primi răspuns la întrebarea sa, a continuat: – Eu cred așa: de femeie trebuie să te apropii din partea de jos. Femeile adoră asta și doar se preface că asta nu le place.

Și aici pe Pușcov iarăși l-au plesnit peste bot.

– Dar ce se întîmplă, tovarăși! În acest caz n-am să mai vorbesc –, a zis Pușcov, dar, așteptînd un sfert de minut, a continuat:

– Femeia e astfel concepută ca ea să fie puhavă și umedă.

Aici pe Pușcov iarăși l-au lovit în gură. Pușcov a încercat să se prefacă că n-a ob-

servat nimic și a continuat:

– Dacă e să miroși femeia...

Dar aici lui Pușcov i-au tras atît de tare una peste bot, că el s-a luat de falcă și a zis:

– Tovarăși, în aceste condiții este imposibil să faci lecția. Dacă asta o să se mai repete, eu am să mă opresc.

Pușcov a așteptat un sfert de minut și a continuat:

– La ce ne oprimem? Ah da! Păi iată: femeia adoră să se privească pe sine. Ea se așază în fața oglinzii absolut goală...

La acest cuvînt Pușcov a primit iar peste bot.

– Goală –, a repetat Pușcov.

– Poc! – i-au tras peste bot.

– Goală! – a țipat Pușcov.

– Poc! – a primit el peste bot.

– Goală! Femeie goală! Muier goală! – striga Pușcov.

– Poc! Poc! Poc! – primea Pușcov peste bot.

– Muier goală cu oală în mîini! – țipa Pușcov.

– Poc! Poc! – ploua cu lovituri peste Pușcov.

– Coadă de muier! – striga Pușcov, încercînd să evite loviturile. – Călugărița goală!

Dar aici pe Pușcov l-au lovit cu așa putere că el și-a pierdut cunoștința și a căzut la podea ca și cosit.

Cînd văd un om, îmi vine să-i dau una la bot. E atît de plăcut să le tragi oamenilor peste bot!

Stau în camera mea și nu fac nimic.

Iată că cineva a venit la mine în ospetie; el îmi bate în ușa. „Intrați!“, îi zic. Intră și zice „Salutare! Ce bine că v-am găsit acasă!“. Dar eu – poc în bot, apoi – și cu bocancul în ouă. De dureri groaznice oaspetele meu cade pe spate. Iar eu îi mai trag un călcîi peste ochi! În sens că n-ai ce să umbli lela cînd nu te-a chemat nimeni!

Sau poate așa: îi propun oaspetelui un ceai. Oaspetele acceptă, se așază la masă, bea ceai și povestește. Eu mă preface că-l ascult cu mare interes, dau din cap, mă mir, oftez, fac ochi mari și rîd. Oaspetele, flata de atenția mea, își dă drumul tot mai tare și mai tare.

Eu torn liniștit o cană întregă de uncrop și-o arunc oaspetelui în mutră. Oaspetele sare și se ia de față. Iar eu îi zic: „Gata cu bunăvoința mea. Cară-te!“ și-l împing afară.

Se spune că în curînd tuturor femeilor li se vor tăia fundurile și li se va da drumul la plimbare pe bulevardul Volodarski.

Nu-i adevărat! Femeilor nu li se vor tăia fundurile.

Traducere de MIHAI VAKULOVSKI

Pe fundal, Daniil Harms, *Autoportret*

Poeme de

Kovács András Ferenc

Poet, eseist. S-a născut în 1959 la Satu Mare. Absolvent al Universității Babeș-Bolyai în 1984. Între anii 1984-1990 este profesor la Cristuru Secuiesc și în satele învecinate. Din anul 1990, redactor al revistei *Látó* din Tg.-Mureș, din 1991 predind și la Facultatea de Teatru din Tg.-Mureș. Dintre volumele publicate: *Tengerész Henrik intelmei* (Sfaturile lui Henrik Marinarul), 1983; *Tűzföld hava* (Zăpadă în Țara de Foc), 1988; *Költözködés* (Mutarea), 1993; *Lelkem kockán porgetem* (Sufletul meu pe un zar), 1994; *Üdvözet a vesztesnek* (Glorie învinsului), 1994; *És Christophorus énekelt* (Și Christophorus a cântat), 1995;

Scintilla animae, 1995; *Jack Cole daloskönyve* (Cîntecele lui Jack Cole), 1996; *Adventi fagyban angyalok* (Îngeri în ger), 1998; *Saltus hungaricus*, 1999; *Kompletórium* (Completoriu), 2000; *Téli prézli* (Pesmet de iarnă), 2001; *Aranyos vitézi órák* (Ceasuri aurii, vitejești), 2002. Distins cu premiul Uniunii Scriitorilor din România (1983, 1993), premiul *Déry Tibor* (1992), premiul *Poesis* (1994), premiul *Füst Milán* (1994), premiul *Artisjus* (1994), premiul *Alföld* (1995), premiul *Ady Endre* (1996), premiul *József Attila* (1996), premiul *Kortárs* (1996), premiul *Tiszatáj* (1997), premiul *Székegyföld* (1998).

Completoriu

Cum păsările cerul și le-ascunde
Ascuns și eu sînt de-un pribeag înalt:
Mă duce, mă învâluie, mă trece,
Mă ia, mă dă – eu cad, el m-a uitat.

Imn ostenit de seară

Sequentia lui Ambroise de Saumur
întru completorium

Încei... Îmi trece os prin os,
Mă macin ca făina,
Dă-mi, Doamne, suflet spre-a sufla
În ea, să-mi sting lumina!

Sînt gata-gata... Amorțesc,
Sloi mîna-n vreasc se ține –
Ce fel de dulci mîhniri petrec
În vasele sangvine?

Ce ifos, scîrbă, haz, ce chin?
La sfintele vecernii
Mai lesne inimă să-nchin
Decît genunchi de ce mi-i?

De ce aceste șale seci,
Spinarea, șira lemn e?!
De ce, de cînd tot scriu aici
Și-am așteptat ce semne?

Mi-s ochii stinși, ca de orbeț,
Doi pași vederea ține,
Clipesc ca un opaiț vechi –
Amicii-și rîd de mine.

Sînt tot un scrișnet, tot un junghi,
În oase reci simt frîngerii,
Cum Iacov prins ca-n clești și strîns
În brațe de-acel înger.

Scrîntită coapsa, s-a umflat
Și-i cît întregul partea,
Mîncată vîna, nerv stricat –
Și tot nu-nchei azi cartea.

Tremură toată ființa mea,
Crez pustnic nu mă-adoarme –
Eu ca un codex m-am deschis
Și-a cîta oară, Doamne!

O, scrib am fost și-am fost copist
De-atîtea lumi de semne!...
Nici nu mai știu: mă leagă ce?
E mila Ta, blestem e?

Încei îndată... Doamne, cum
De mine noaptea-i plină! –
De-ar fi să uit dar, stinge Tu
Nevrednica-mi lumină...

Lecție de gramatică

Gînditorul s-a luat cu un gînd.
Gîndurile se iau de gînditor.
Gîndurile se iau.
Unele de altele. De alții. De ele însele.

Gîndurile își iau gînditori.
Gîndul ia la goană gînditorii.

Gîndurile iau ființă.
Unele în altele. În alții. În sine.
În gînditorul fără luare-aminte.
A luat ființă învierea.

Unica. Posibila.
Poate. Eventual. Cu nici un chip.

Gîndurile se iau la cunoștință.
Se iau de gînditor.

Pentru căci e lecție de gramatică.
AL-EL-U-IA//AL-EL-U-IA//AL-EL-U-IA

Minnesang

Ia-ți, păsăruică, zborul, săgeata e pe drum –
de ce tu nici tresari cînd o simți venind de-acum:
auzi-o, Marea Strună se-nstrună ce departe,
prin ani, cu anii totuși, te fulgeră de moarte –
prin vid își taie cale, prin cîntece cărare,
numai să dea de tine: și nu e îndurare,
ce-au slobozit o dată mîini tari de vînători
e-acum pe nevăzute al firii tale spor,
te-a și pătruns, se poate, dar nu știi ce fior –
prin spații-și taie cale, prin cîntece cărare
și uneori te-atinge: că nu e îndurare,
că nu-i nimic, săgeata și ea-n văzduh stă parcă,
eternă încordare, doar cît cu zbor se-ncarcă
și cînd și cînd te-ajunge, o simți vuind de-acum:
zbori neclintit și-și face și ea spre tine drum –

traducere de PAUL DRUMARU

Poeme de

Balázs Imre József

Poet, critic literar. S-a născut în 1976 la Odorheiu Secuiesc. Absolvent al Facultății de Litere a Universității Babeș-Bolyai în 1998, specializarea maghiară-engleză. După absolvire, profesor colaborator la Catedra de Literatură Maghiară a aceleiași facultăți. Din 1999, redactor al revistei *Korunk*. Publică versuri și critică literară începând cu 1996 în reviste din România și Ungaria. Volume publicate: *Ismét másnap* (O altă zi, versuri), Tg.-Mureș, 1998; *A nonsalansz esélye* (Șansa nonșalanței, studii), Cluj, 2001;

A Dél-Párizs nyárikert (Grădina de vară Parisul de Sud, versuri), Budapesta, 2001. Dintre volumele coordonate: *TRAVERS. O antologie a literaturii maghiare din Transilvania* (Împreună cu Ciprian Vălcan), Iași, 2002. În românește, scrierile sale au apărut în revistele *Apostrof*, *Poesis*, *Vatra*, *Cumpăna*. Distins cu premiul de debut al Uniunii Scriitorilor din România (1998), precum și cu premiul *Látó* (1998).

Doctor Carnaval

Dom doctor Carnaval în seara asta
vino la noi cu capa de culori
Doctore astăzi oasele mi-s negre
dă-ți armele la ascuțit cuțit
topor de piatră aparat electric
de ras și revolverul burdușit
abate-ți-le-asupra-ne căci prea de
căci prea de tot ne arde de cîrțit
vino-ntre noi azi Doctore
fă-ne să rîdem fi-ne colorit

ci fă ceva dom Doctor Carnaval
nu ne lăsa pe mîine ca pe-un zid
ceva de rîs în seara asta chiar
măști palide așază-ne pe chip
cît încă întru toate sîntem chit
și pregătiți de stimuli noi așa
că ia-ți brățara falsă mîna ta
să zuruie de din închieturii
te vom urma cum rîsul capital
cum pe-o amantă-ntr-al mătăsii val

Din borcanul cu miere

Doar paturi și ferestre și femei
și toate-s albe.
Mă prefac a crede cînd
vine vorba, conversînd cu alții.
Cînd așteptînd un gest de aprobare
aleg o cale mai ușoară.

Din borcanul cu miere de unde le contemplan
toate sînt desigur mai cețoase:
veșmintele de-un auriu bătrîn, surîsurile,
acul lucind a bronz care înfipt
în mine îmi reduce sau lărgeste orizontul
cum vrea femeia de culoarea mierii.

Bătăi din brațe-i zice primei tentative,
acum, e cam exagerat – doar cît plutesc,
așa, pe la jumate, în aurul viscos.

Dacă m-aș da cu capu-n jos
și m-ar sorbire un vîrtej,
aș putea fi mult mai sigur:
borcan-borcan e-acuma locuința mea
sau totuși ursuleț de turtă dulce!?

Ignotus ierneză la Hotel Borges

Lisabona, 1940

De șase luni sîntem blocați aici cu maică-ta.
Azi mi-a promis ambasadorul viza,
a mai făcut-o de cîteva ori.
Mă strecoar deci dus-întors.
Lisabona, scîrba, Lisabona, haita,
nu mă prea alintă. Vinul ei încălcea.
Ca un chit odaia de hotel: gheena.
Îmi e dor de Cluj de-acum, via Viena.

Maică-ti nu-i este bine.
În somn o vizitează tigri
și-și află dungi pe trup în zori.
Seara-i delicată, cum era ca fată,
îmi sărută ochii aburindu-i parcă.

Uneori coboară pînă pe faleză.
Pielea cenușie a piscurilor
o cuprinde-n sine.
Nu îndrăznesc să mă duc după ea,
așa, prin neguri o iubesc,
într-altfel nu e de iubit.

Din ochii săi lumini lumini pribege
îmi ating fruntea cînd și cînd.
În ochii săi neant răzleț.
Doar flux-reflux pe țarm și vînt.

A cuprins Europa toată trupu-acesta
cum pe mine dînsa, încă-n Budapesta.
Ca un tremol mi se vîra-acum în membre.
Scrierea mi-e ca o brazdă în decembrie
și cum valurile dau de țarm cu spume,
teamă mi-e: nu-i cale mai spre Soare-Apune.

Toate hîrțile mi-au ars la Londra.
Parcă văd cum fumul se strecoară
pe sub ușă – și luminițele,
Nyugat, Szerda, articole, scrisori.
Cincizeci de ani și o sacoșă de cenușă.
Fă rost de-un pumn dintr-înșă dacă poți.
Dacă-aș lua-o-n mîini poate-aș surîde
iar ceilalți ar surîde văzîndu-mă așa.
Voi fi murit de mult la moartea mea.

traducere de PAUL DRUMARU

Poeme de

Demény Péter

Prozator, poet, jurnalist, traducător. S-a născut la Cluj, la 24 iulie 1972. A absolvit secția maghiară-română a Facultății de Litere din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj în 1995. Din acest an și pînă în 1999 lucrează ca redactor al filialei din Cluj a Editurii Kriterion. Din 1999 este editorialist al cotidianului *Krónika*. În prezent lucrează și la redacția maghiară a Radio Cluj. Membru al Uniunii Scriitorilor din Ungaria și al Cercului József Attila din Ungaria (JAK).

Volume: *Ikarosz imája* (Rugăciunea lui Icar – poezii, Ed. Mentor, Tg. Mureș, 1994), *Bolyongás* (Rătăcire – poezii, Ed.

Mentor, Tg. Mureș, 1997). În pregătire un volum de eseuri și recenzii la Ed. Komp-Press din Cluj. A tradus trei eseuri de Gabriel Liiceanu (*Meditație despre gunoaie, Adaosuri la biografie. Două opriri pe drumul lui Noica, Sebastian, mon frère*), povești de Virginia Carianopol, poezii de Nichita Stănescu.

Premii: Premiul de debut al revistei *Látó* din Tg. Mureș (1994), Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor din România (1995). Burse: Bursa de creație a Fundației Soros (1996), Bursă în programul de traducere al Fundației Soros (1997).

Moarte

De parcă printr-o bilă de sticlă incoloră
și-ai contempla tu viața petrecută
și n-ai ști pentru ce tocmai acest spectacol,
a fost ideea cui, de unde pleacă,
cine vrea să vezi din nou întreschimbarea
fulgerătoare a secvențelor confuze, brambura,
ce rost au toate astea,
de ce să obosească ochii.

Sau parcă ai vedea o cameră încăpătoare,
perdele întunecate, ferestre mohorâte,
un pat imens, covoare groase, moi,
o masă, scaune și-o groază de actori,
picturi pe zidul rece alb
și muzică fără-ndoială clasică.

O recapitulare-i depărtare,
ocean, rezervă, vis și dor de-ntreg,
o compoziție încetă-n largi volute,
un fleac trufaș și mincinos și sec.

Beznă cu stern surpat, tăcere bîlbîită,
lătratul rupt în colți al unor cîini
chemînd în tine noaptea de pe urmă.

Gata inventarul

Slavă Domnului, cămăși acuma am destule:
maro și gri, lila și albe chiar,
cu mîneci lungi, ba chiar și scurte-n mîneci.
Sacouri două, dar pe cel de-un violet profund
nu-l pot îmbrăca decît la nunți.
Cravate am nenumărate, cel puțin față de cît de nesuferite-mi
sînt.

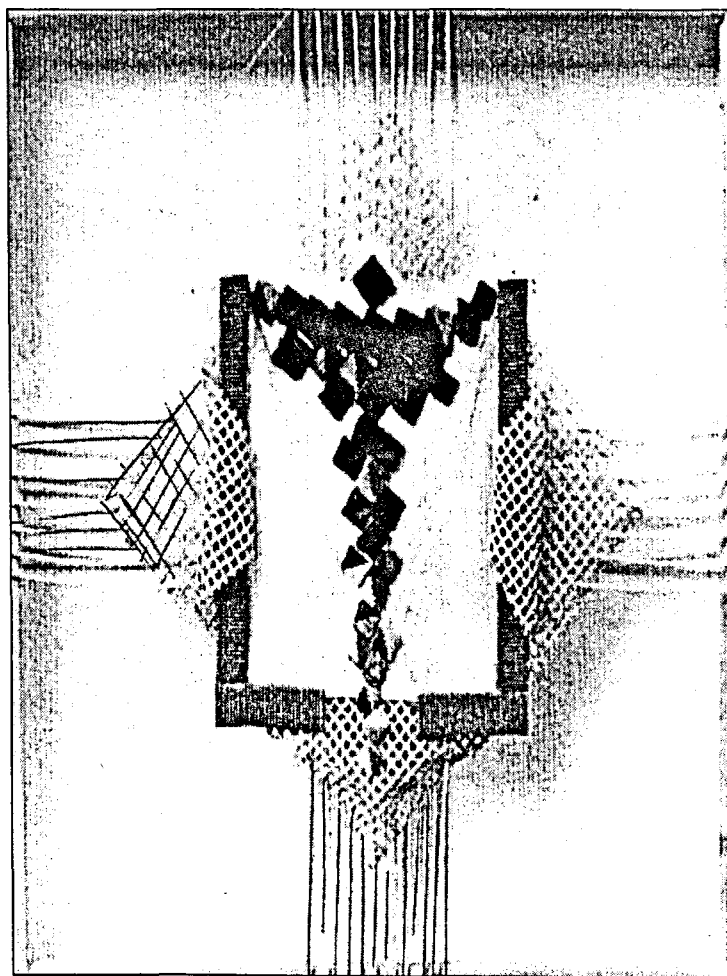
Am și tricouri, și chiloți duium.
șosete-nchise la culoare prea puține,
măcar că astea merg la un costum.
Pantalonii-ncep să nu mă mai încapă,
dar nenorocirea încă nu-i prea mare,
o pereche o prefer în mod expres.
Pantofii mi i-am scîlciat de mult,
doar un tandem se mai înscrie în barem,
perechea cea mai nouă. Batistă
îmi iau doar dacă-mi curge nasul sau am programare la dentist/ă.
Pentru la iarnă șapcă, fular, fulare: două,
mănuși din piele neagră
și niște bocanci butucănoși.

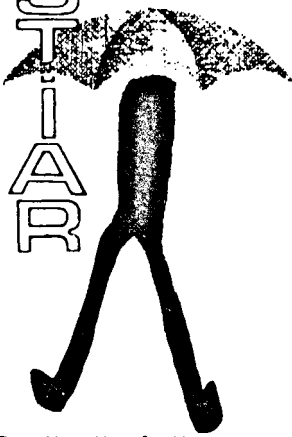
Baston și pălărie nu obișnuiesc.

Dragi prieteni...

Dragi prieteni, mi-a spart deja și geamurile dorul,
Chit că mai ieri ne alergam pe cîmp;
Dar a trecut și asta, norii-au adus o lună,
O lună cu privirea firoasă și stele promoroacă,
Și cum mă uit afară-n beznă nu văd decît trenul,
Fumegă locomotiva, șinele se-nfig în vînt...
Sînt obosit, vreascuri de raze îmi înțepă ochii,
Fiți buni, dacă mai stați pe-aici, nu plîngeți după mine:
Pîrîie vagoanele bătrîne salutîndu-mi patria: huhu...

traducere de PAUL DRUMARU

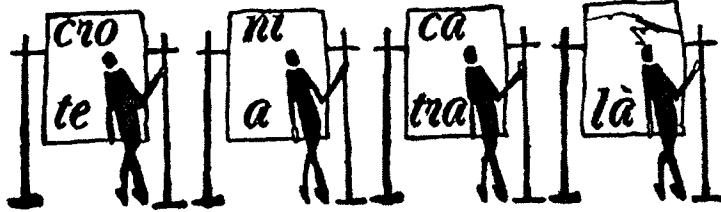

O săptămână cu Vlad Mugur

La aproape un an de la trecerea în neființă a unuia dintre marii oameni de teatru pe care i-a avut școala românească de regie, Vlad Mugur, centrul de interes al teatrului s-a mutat pentru o săptămână la Cluj (26-31 mai). Inițiatorul acestei acțiuni a fost teatrul în care, începând cu 1990, după revenirea sa în țară, Vlad Mugur a montat cele mai multe spectacole – Teatrul Maghiar de Stat din Cluj. Manifestarea s-a bucurat de sprijinul Ministerului Patrimoniului Cultural din Ungaria.

Seara de deschidere a revenit Teatrului Național Cluj cu creația de apogeu a regizorului, *Hamlet* de W. Shakespeare. Ion Caramitru, președintele UNITER, a înmănat cu această ocazie Ordinul Național „Steaua României” artiștilor Silvia Ghelan, Tompa Gábor și Vlad Mugur (post mortem).

De la avanpremieră din 22 iunie 2001 și până azi, spectacolul a parcurs un drum lung, în care o parte din acordurile fine s-au estompat. Umbra Meșterului, prezentă la fiecare reprezentație, urmărește evoluția/involuția ACTORULUI, atât de drag lui. Disoluția-reconstrucția unei lumi, jocul cu iluzia-realitatea, duelul cuvintelor luând locul celui al săbiilor, sînt doar cîteva din ideile bulversante ale capodoperei lui Vlad Mugur.

Livada de vișini de A.P. Cehov, la fel de proaspătă ca la data premierei (27 mai 1998), s-a păstrat intactă. Perfecțiunea spectacolului vine din subtilitatea cu care se trece de la o scenă la alta. Vișinii lui Vlad Mugur sînt nefirești, cum nefirească e lumea pe care ne-o dezvăluie: cenușie, colbită de vremile ce s-au abătut/se vor abate asupra ei, cu ziduri care aproape se prăbușesc îngropînd personaje. De la începutul spectacolului, Magda Stief-Mugur a imprimat un ritm care a condus „orchestra” *Livezii* spre un final apoteotic. Rigoarea, modestia, disciplina, nu pot să aibă decît rezultatul pe care l-am văzut, perpetuîndu-se și în celelalte spectacole ale Teatrului Maghiar de Stat.

Un Goldoni modern, inedit, dar cu ruperi supărătoare de ritm, cu opinteli și icnete ne-a prezentat Teatrul Național

din Craiova cu *Slugă la doi stăpîni*. Decor aiuritor cu irizări de ape adînci, meandre ale memoriei și jocuri de oglinzi ce se vor continua, ajungînd la apogeu, în următorul spectacol.

Așa este (dacă vi se pare) de Luigi Pirandello, spectacol montat de Vlad Mugur atât la Craiova cît și la Cluj, cîștigă în rafinament la Teatrul Maghiar prin interpretarea de excepție a lui Bogdán Zsolt. De fiecare dată resimți aceeași încîntare și impresia unui glob de cristal, perfect în frumusețea lui. O piesă despre adevăr și iluzie, realitate și aparență. Precizia decupajelor explică limpede cît de tulbure și tulburător este inexplicabilul, cît de tare îi plăcea Meșterului misterul și adîncirea lui.

Poate să fie acesta unul din motivele pentru care teatrul gazdă a ales ca un spectacol ca *Dybbuk (Flacăra albă, flacăra neagră)* de S. Anski, în regia lui David Zinder, să fie prezent la manifestare. Am văzut în această reprezentație o actriță absolută – Kezdi Imola, care reușește să treacă prin stări atât de abrupte încît provoacă în spectator un sentiment de uluire combinat cu spaimă. Un alt motiv, pe care l-am găsit în caietul-program (excelent întocmit de secretara literară și dramaturg al teatrului Kinga Kelemen) este că regizorul se revendică de la arta lui Vlad

Mugur: „Legătura dintre spectacolele lui Vlad Mugur și *Dybbuk* este cît se poate de clară și profundă. Sînt momente în acest spectacol care nu pot fi explicate altfel decît prin influența directă a imaginației teatrale a lui Vlad Mugur asupra mea. Arta lui este un cadou pe care îl prețuiesc nespus și care va influența cu siguranță tot ce voi realiza în viitor în teatru”.

Casa Tranzit, aflată pe primele locuri în topul organizării manifestărilor de cele mai diverse genuri, a găzduit spectacolul lui Tompa Gábor cu *Karol* de S. Mrožek, cît și omagierea Meșterului de către colaboratorii săi cei mai apropiați: Helmut Stürmer, Lia Manțoc, Iloana Varga-Járó. *11 trepte pentru Vlad* a însemnat o incursiune în atelierul lui Helmut Stürmer din München, dar și povestea unei „câsnicii artistice” de foarte lungă durată. Teatrul Național din Cluj a oferit un fragment din filmul făcut cu ocazia turneului cu *Hamlet* la Festivalul Internațional de Teatru de la Karlsruhe, film-jurnal de debut al repetițiilor la acest ultim spectacol. În holul Teatrului Maghiar, seară de seară, au putut fi admirate măștile Iloanei Varga-Járó, talent descoperit de regizor și colaboratoare la fel de fidelă.

O săptămînă plină. De bucurii, de spectacole-capodoperă, de aduceri aminte și întîlniri cu oamenii de teatru – prieteni ai Meșterului, cu doamna lui, care a urmărit totul cu un suris trist venit de departe.

NORA COLȚEA

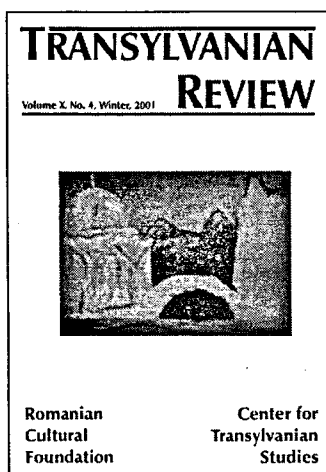
5 expoziții internaționale (Germania, Ucraina, Ungaria, Republica Moldova, Danemarca). Patru expoziții personale, una dintre ele la Rimini, Italia. A realizat costumele pentru spectacolul *Adunarea femeilor* de Aristofan, Teatrul Național din Cluj, regia Mihai Măniușiu. Din 1975 participă la numeroase parade de modă din Cluj și București, fiind premiată în cîteva rînduri.

Ilustrația numărului de ANGELA ROMAN POPESCU

ANGELA ROMAN POPESCU. Artist decorator. Absolventă a Institutului de Arte Plastice și Decorative „Ion Andreescu”, secția Textile. Membru U.A.P. Profesoară de design vestimentar la Școala de Artă din Cluj. Din 1973 și pînă astăzi a participat la 14 expoziții de grup,

Ioan Kemény, *Memorii 1607-1662*, Ediție și prefață de Ștefan J. Fay, în românește de Pap Francisc, cuvînt înainte de Acad. Camil Mureșanu, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2002

În *Transylvanian Review* (nr. 4, 2001), Nicolae Bocean și Ioan-Aurel Pop evocă figura unuia dintre cei mai importanți profesori ai universității clujene, Pompiliu Teodor, plecat dintre noi în septembrie 2001. Texte interesante, în engleză, franceză sau italiană, pe tema identității românești în secolul al XVI-lea (Ioan-Aurel Pop), pe aceea a politicii evreiești în Parlamentul român în perioada 1919-1929 (Claudia Ursuțiu); apoi colaborări italiene despre Mussolini (Pasquale Fornaro), despre războiul rece (Giuliano Caroli), despre fenomenul ceașșit (Francesco Guida). Un număr interesant, conceput, evident, pentru difuzare în străinătate.

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricît de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

Apostrof

Editura „Biblioteca Apostrof” vă oferă următoarele titluri încă disponibile:

- EVELYN UNDERHILL, **Mistica. I. Fenomenul mistic**
traducere de LAURA PAVEL,
postfață „Evelyn Underhill – Nae Ionescu”
de MARTA PETREU, 1995, 332 p. 30 000 lei
- MARTA PETREU, **Apocalipsa după Marta**
poeme, 1999, 96 p. 50 000 lei
- MIRCEA ZACIU, **Jucătorul de rezervă**
poezie, 2000, 88 p. 50 000 lei

Colecția „Filosofie contemporană”

- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea**
traducere de CIPRIAN MIHALI,
1997, 192 p. 30 000 lei
- GABRIEL MARCEL, **Omul problematic**
traducere, note de FRANÇOIS BREDĂ și ȘTEFAN MELANCU,
1998, 140 p. 30 000 lei
- MICHEL HAAR, **Cîntul pămîntului. Heidegger**
traducere de IRINA PETRAȘ,
1998, 227 p. 45 000 lei

Colecția „Filosofie extrem-contemporană”

- JEAN-FRANÇOIS LYOTARD, **Postmodernul pe înțelesul copiilor**
traducere de CIPRIAN MIHALI,
1997, 108 p. 30 000 lei
- VLADIMIR JANKÉLÉVITCH, **Să iertăm?**
traducere de JANINA IANOȘI, postfață de ION IANOȘI,
1998, 82 p. 30 000 lei
- HANS-GEORG GADAMER, **Heidegger și grecii**
traducere și comentarii de VASILE VOIA,
1999, 84 p. 35 000 lei

Colecția „Filosofie medievală”

- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologion despre esența divinității**
traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN,
1998, 162 p. 35 000 lei

Colecția „Filosofia religiei”

- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului**
traducere de JANINA IANOȘI,
1997, 216 p. 40 000 lei

Colecția „Filosofie românească”

- ION IANOȘI, **O istorie a filosofiei românești**
1996, 392 p. 60 000 lei
- N. STEINHARDT, **Cartea împărțirii**
ediție găndită și alcătuită de ION VARTIC, ed. a III-a,
2001, 140 p. 70 000 lei
- D.D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului**
traducere de DUMITRU ȚEPENEAG,
ediție și postfață de MARTA PETREU,
1999, 138 p. 35 000 lei
- VASILE MUSCĂ, **Filosofia în cetate**
1999, 132 p. 35 000 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației**
ediție îngrijită și prefață de MARTA PETREU,
2000, 132 p. 50 000 lei

Colecția „Janus”

- NORMAN MANEA, **Despre clovni**
eseuri, 1997, 230 p. 100 000 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt**
proză, 1997, 186 p. 40 000 lei
- FLORIN SICOIE, **Simbăta engleză și alte povestiri**
1998, 130 p. 20 000 lei
- NORMAN MANEA, **Fericirea obligatorie**
proză, 1999, 192 p. 50 000 lei
- RAMIRO DE MAEZTU, **Don Quijote, Don Juan și Celestina**
trad. de MARIANA VARTIC, prefață de ION VARTIC,
1999, 264 p. 60 000 lei

- MARTA PETREU, **Un trecut deocheat sau „Schimbarea la față a României”**
1999, 440 p. 100 000 lei
- LIVIU BLEOCA, **Biblioteca de buzunar**
2001, 128 p. 50 000 lei
- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte**
2001, 132 p. 99 000 lei
- MARTA PETREU, **Ionescu în țara tatălui**
2001, 178 p. 75 000 lei

Colecția „Scrînul negru”

- **Procesul „tovarășului Camil”**
ediție îngrijită de ION VARTIC, prefață de MIRCEA ZACIU,
1998, 96 p. 20 000 lei
- I.D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu**
ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 35 000 lei
- LUDOVICA REBREANU, **Adio pînă la a doua Venire,**
epistolar matern, ediție îngrijită, prefață și note
de LIVIU MALIȚA, 1998, 288 p. 50 000 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul unui psihiatru)**
Aforisme. Prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU
PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU,
1999, 96 p. 30 000 lei
- PETRU DUMITRIU, **Vârsta de aur sau Dulceața vieții (Memoriile lui Totò Istrati),**
text îngrijit și prefață de ION VARTIC
1999, 208 p. 40 000 lei
- DORLI BLAGA, ION BĂLU, **Blașa supravegheat de Securitate**
1999, 240 p. 100 000 lei
- RADU PETRESCU, **Corespondență • Sinuciderea din Grădina Botanică**
(varianta întâi în facsimil), ediție de MARTA PETREU și ANA
CORNEA, prefață de MARTA PETREU, 188 p. 50 000 lei
- RADU STANCA, **Aquarium**
selecția textelor și cuvînt înainte de ION VARTIC, ediție
de MARTA PETREU, 202 p. 50 000 lei
- ALEXANDRU VONA, **Misterioasa dispariție a orașului din cîmpie**
postfețe de MARTA PETREU și ION VARTIC,
2002, 152 p. 69 000 lei
- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu poești**
șotroane (în colaborare cu Editura Dacia),
2001, 144 p. 63 000 lei
- **Vlad Mugur, spectacolul morții**
volum găndit și alcătuit de MARTA PETREU și ION VARTIC,
2002, 252 p. 100 000 lei

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

ANA CORNEA
IRINA PETRAȘ
CLAUDIU GROZA
HORVÁTH SÁNDOR
LUKÁCS JÓZSEF
ANA POP
(contabilitate)

TEHNOREDACTARE:
DAN CRAIOVEANU

EDITORI:

- Uniunea Scriitorilor din România
  - Fundația Culturală Apostrof
- Cont la BRD Cluj:
în lei: 251100996617101
în valută: 251100296617101

Revista apare cu sprijinul:

- Ministerului Culturii și Cultelor din România
- Fund for Central and East European Book Projects

ADRESA REDACȚIEI:

3400 Cluj-Napoca
Str. Iașilor, nr. 14
Tel., fax: 064/432.444
e-mail: fca@internet.ro

• Revista APOSTROF figurează în Lista-catalog a publicațiilor interne pe 1999, editată de RODIPET S.A., la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM cu nr. 45630/22.05.1996

Vignetele revistei reprezintă variațiuni grafice de Mihai Barbu după desene de Franz Kafka.

Tiparul executat la Centrul de Presă Reformat

Către cititorii din țară ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2002, vă rugăm să vă abonați *direct prin redacție*. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin *mandat postal*, în contul:

Fundația Culturală Apostrof
cont: 251100996617101
Banca Română pentru Dezvoltare Cluj.
Prețul abonamentului este:

pentru 3 luni: 50.000 lei
pentru 6 luni: 100.000 lei
pentru 1 an: 200.000 lei

Taxele de expediere sînt incluse în această sumă.

Pentru cei care se abonează prin această modalitate, asigurăm expedierea promptă a revistei. Cei care se abonează pe 1 an, primesc revista fără majorările de preț provocate de inflație.

Adresa redacției: 3400, Cluj-Napoca, str. Iașilor, nr.14, tel. 064 432.444.

Către cititorii din străinătate ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2002, vă rugăm să vă abonați *direct prin redacție*, trimițînd contravaloarea abonamentului printr-un cec (money order) în contul:

Fundația Culturală Apostrof
Cont: 251100296617101

Banca Română pentru Dezvoltare – Group Société Generale
Sucursala Cluj, str. 21 Decembrie 1989, nr. 81-83, SWIFT BRDEROBU

Costul abonamentului este:
pentru 3 luni: 13\$
pentru 6 luni: 26\$
pentru 1 an: 52\$

În costul abonamentului sînt incluse și taxele de expediere par avion.

Abonații sînt rugați să ne indice adresa exactă la care urmează să primească abonamentul.

APOSTROF

revistă a uniunii scriitorilor

APARE LUNAR

LIBRĂRII

Aparut la Biblioteca Apostrof

Proza de Mariana Codrut și Liviu Bleocă

Poeme de Dumitru Chioaru

Traduceri din: Jean-Claude Masson,

Daniil Harms, Kovacs Andras Ferenc,

Balazs Imre Jozsef, Demeny Peter,

Rolf-Frieder Marmont, Paul Celan

Texte și comentarii de Magda Carneci,

Irina Petras, Marta Petreu,

Steran Borbely, Catalin Ghita,

Claudiu Groza, Mircea Muthu, Petru Vaid

Amintiri și considerații asupra mișcării legionare

Zaharia Bolla

Revistă editată cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR, PRIMĂRIEI ȘI CONSILIULUI LOCAL CLUJ-NAPOCA și al FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS